

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 9 stycznia 2023 r.

Poz. 141

UCHWAŁA NR XLV/295/22 RADY GMINY ŻÓŁKIEWKA

z dnia 29 grudnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Żółkiewka na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, z późn. zm.) i art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, Rada Gminy uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Żółkiewka na lata 2023 - 2026, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Żółkiewka .

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

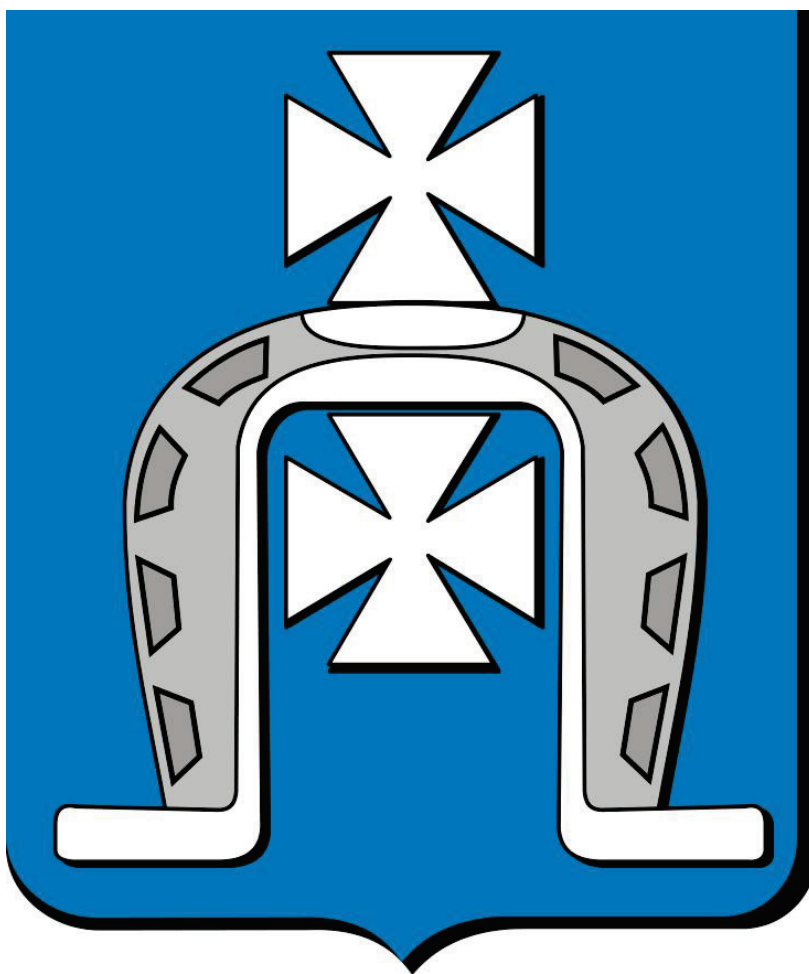
Marian Kania

Załącznik do uchwały Nr XLV/295/22

Rady Gminy Żółkiewka

z dnia 29 grudnia 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	27
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	30
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	35
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	44
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	46
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	46
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	58
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Żółkiewka	58
5.2.2 Zarys historii obszaru gminy	60
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	75
5.2.4 Infrastruktura kultury	77
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	78
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	83
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	85
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	88
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	99
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	105
7. Założenia programowe	108
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	108
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	109
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	115
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	115
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	116
11. Bibliografia	121

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Żółkiewka na lata 2023-2026 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami będącymi w granicach gminy. Dziedzictwo kulturowe (definicja za Janem Pruszyńskim: J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50) to: *„zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”*.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Żółkiewka. Program opieki nad zabytkami gminy Żółkiewka powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Niniejszy program został opracowany zgodnie z poradnikiem metodycznym Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz. U. 2022 r. poz. 840) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym. Gmina Żółkiewka posiadała Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2011 przyjęty Uchwałą nr XX/126/08 Rady Gminy Żółkiewka z dnia 6 sierpnia 2008 r., który został opracowany bez uwzględnienia pochodzących z 2008 r. wytycznych Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Jest to kolejna edycja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Żółkiewka, poprzedni program był uchwalony na lata 2019-2022 i przyjęty Uchwałą Nr XI/64/19 Rady Gminy Żółkiewka z dnia 13 września 2019 r. oraz ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego w dniu 3 października 2019 r. pod pozycją 5360.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6

1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840) - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- 2) **zabytek nieruchomy** — *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;*
- 3) **zabytek ruchomy** — *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;*
- 4) **zabytek archeologiczny** — *zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — *instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;*
- 6) **prace konserwatorskie** — *działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;*
- 7) **prace restauratorskie** — *działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań*
- 8) **roboty budowlane** — *roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;*
- 9) **badania konserwatorskie** — *działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

- 10) **badania architektoniczne** — działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;*
- 11) **badania archeologiczne** — działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;*
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
- 13) **historyczny zespół budowlany** — powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*
- 14) **krajobraz kulturowy** — postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;*
- 15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami, Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2021 poz. 2351).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; 2.*
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Art. 6.

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,*
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) dziełami architektury i budownictwa,*
- d) dziełami budownictwa obronnego,*
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- przemysłowymi,*
f) cmentarzami,
g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) *zabytki ruchome będące, w szczególności:*
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),*
 - f) instrumentami muzycznymi,*
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*
- 3) *zabytki archeologiczne będące, w szczególności:*
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
 - b) cmentarzyskami,*
 - c) kurhanami,*
 - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*
2. *Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.*

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56). Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej

Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca

2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiązą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16

- 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.*

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17.

- 1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:*
 - 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;*
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;*
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
 - 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;*
 - 4) składowania lub magazynowania odpadów.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18

1. *Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego*
2. *W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*
 - 1) *uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
 - 2) *określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
 - 3) *ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.*

Art. 19

1. *W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:*
 - 1) *zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
 - 2) *innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
 - 3) *parków kulturowych.*
- 1a. *W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:*
 - 1) *zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
 - 2) *innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.*
- 1b. *W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:*
 - 1) *ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*
 - 2) *ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;*
 - 3) *wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.*
2. *W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

3. *W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.*

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. *Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*
2. *Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.*
3. *Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.*
4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.*
5. *W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*
 - 1) *zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*
- 6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.*

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczeniu lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z. przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek

organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. 2022 poz. 1369), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1265).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzenie, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilają powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 89 u.o.z.o.z. stanowi, że organami ochrony zabytków w Polsce są:

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną. Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało

przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynika z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113, poz. 661 ze zm.) oraz Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56)
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U.poz. 1275),

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. 2021 poz. 81).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. 2022 poz. 1388).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2022 r. poz. 559).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2020 poz. 1990 ze zm.).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2022 r. poz. 503).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;

- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

(Dz. U. 2021 r. poz. 2351 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

(Dz. U. 2021 r. poz. 1973 ze zm.).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Dz. U. 2022 poz. 916)..

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym;

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(Dz. U. 2021 r. poz. 485).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku szyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(Dz. U. 2021 r. poz. 1899).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych

nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(Dz. U. 2020 r. poz. 194 ze zm.).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. 2022 r. poz. 385).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnienia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. 2022 r. poz. 2393).

Ustawa w art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

W artykule 2 u.g.c.w. ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakiegokolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

Na terenie Gminy Żółkiewka w Chłaniowie oraz w Tokarówce znajdują się cmentarze wojenny z okresu I wojny światowej a w Poperczynie znajduje się mogiła partyzancka z 1944 r., podlegające regulacjom Ustawy.

**XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
(Dz. U. 2022 r. poz. 1327).**

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

**XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych
(Dz. U. 2022 r. poz. 1452)..**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególnie zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);

- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również,

jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Wśród najistotniejszych ustaleń międzynarodowych, przyjętych w Polsce należy wymienić:
Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190).

Międzynarodowa umowa zobowiązująca państwa sygnatariuszy do identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Ustanawia ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości, m.in. przez nadawanie międzynarodowego statusu ochrony i poprzez wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Art. 1 Konwencja definiuje dziedzictwo kulturowe jako:

- zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy oraz stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego

W rozumieniu Konwencji (Art.2) za dziedzictwo naturalne uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania naturalnego piękna.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. 2012 poz. 210)

Konwencja, która weszła w życie 1 grudnia 1987 r., a Polska ma obowiązek się do niej stosować od 1 marca 2012 r., obejmuje ochroną nie tylko zabytki, czyli wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem, ale także takie dobra trwałe jak zespoły budynków czy tereny.

W przypadku zespołów budynków konwencja mówi o jednolitych zespołach zabudowy miejskiej lub wiejskiej, wyróżniających się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwartych, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną.

Za dziedzictwo architektoniczne podlegające ochronie konwencja uznaje również tereny jako dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) – popularnie zwana konwencją maltańską

Najważniejszym rezultatem Konwencji Maltańskiej jest zapewnienie, że żadna inwestycja nie będzie niszczyła stanowisk archeologicznych bez przeprowadzenia wcześniejszych wykopalisk ratowniczych. Skutkiem wprowadzenia w życie tej zasady stało się:

- uwzględnianie obecności stanowisk archeologicznych w ocenach oddziaływania inwestycji na środowisko;
- zwiększenie liczby wykopalisk ratowniczych i radykalne zmniejszenie liczby wykopalisk podejmowanych w celach czysto badawczych (na stanowiskach archeologicznych niezagrożonych zniszczeniem);
- zwiększenie zapotrzebowania na instytucje i firmy archeologiczne, które mogą prowadzić wykopaliska ratownicze w trudnych warunkach (np. zimą); to z kolei doprowadziło w wielu krajach do powstania tzw. archeologii komercyjnej lub kontraktowej, czyli pojawienia się licznych prywatnych firm wykopaliskowych

Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 Nr 14 poz. 98)

Wielostronna umowa przyjęta w ramach Rady Europy 20 października 2000 r. we Florencji, przez Polskę została ratyfikowana w roku 2004.

Głównym celem Konwencji jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie (art. 3).

Do Konwencji nawiązują polskie polityki krajowe dotyczące zagospodarowania przestrzennego i polityki ekologicznej

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Cele konwencji to:

- Ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego.
- Tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i oddziaływać na siebie w sposób przynoszący im wzajemne korzyści.
- Zachęcanie do dialogu kultur oraz szerszej wymiany kulturalnej na świecie w oparciu o szacunek i kulturę pokoju.
- Popieranie międzykulturowości, tj. wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania, rozwijania interakcji między kulturami i budowania pomostów między narodami.
- Promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym.
- Potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem na całym świecie, a zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz wspieranie krajowych i międzynarodowych działań ukierunkowanych na uznanie prawdziwej wartości tego związku.
- Uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń.
- Potwierdzenie suwerennego prawa państw do wprowadzania w życie polityk oraz środków chroniących i promujących różnorodność form wyrazu kulturowego.

- Umacnianie współpracy i solidarności międzynarodowej w duchu partnerstwa, ukierunkowanych w szczególności na zwiększenie potencjału krajów rozwijających się w zakresie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz.U. Nr 179, 2011, poz. 1018)

Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne UNESCO w październiku 2003 roku. Jest wyrazem zainteresowania kwestą ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest pierwszym międzynarodowym traktatem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencję ratyfikowało 146 państw. Konwencja weszła w naszym kraju w życie 16 sierpnia 2011.

Główne cele Konwencji

- ochrona niematerialnego dziedzictwa,
- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE, (Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej Dz. U. 2010 nr 76 poz. 489)

Celem dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (dyrektywy INSPIRE) jest utworzenie europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej oraz ułatwienie dostępu do danych przestrzennych. Dyrektywa określa podstawowe zasady funkcjonowania infrastruktury w zakresie: metadanych, zbiorów danych przestrzennych i usług z nimi związanych. Reguluje zasady udostępniania i wspólnego korzystania z zasobów infrastruktury. Ponadto ustala mechanizmy koordynujące, monitorujące i raportujące wdrażanie INSPIRE w Unii Europejskiej.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Żółkiewka, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Poprzedni Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uchwalony na lata 2014-2017 przestał obowiązywać 31 grudnia 2017 r.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełno sprawnościami.
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2022–2025, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4.** planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania **1.2.4:** *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	Kierunek działania: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	Kierunek działania: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	Kierunek działania: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
3.2	Kierunek działania: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania 3.1.2 planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania 3.2.1. program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.1.2. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie zdiagnozowano Obszar Polski Wschodniej, do której zalicza się województwo lubelskie, jako obszar z niskim potencjałem rozwojowym w skali europejskiej, ze słabymi i niezaangażowanymi w krajowe procesy rozwojowe ośrodkami miejskimi i należący do najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej. Największe miasta regionu są zbyt słabe, aby znacząco oddziaływać (za pomocą procesu rozprzestrzeniania się czynników rozwoju) na procesy rozwojowe całego obszaru oraz poszczególnych województw.

4.1.3. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska 2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.4. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, i, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 29 marca 2021 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. W dokumencie odniesiono się do nowych wyzwań, przed którymi stanęły regiony Polski oraz całej Unii Europejskiej, jak procesy globalizacji, niekorzystne procesy demograficzne polegające na masowej i niekontrolowanej migracji, skutki pandemii COVID-19 oraz zagrożenia związane ze zmianami klimatu.

Kultura zwiększa także atrakcyjność regionu, zarówno dla mieszkańców, jak i inwestorów oraz przyciąga turystów, może więc być czynnikiem wzrostu gospodarczego. Obszar woj. lubelskiego charakteryzuje się zróżnicowanym i atrakcyjnym krajobrazem kulturowym, jest bogaty w liczne zabytki architektury oraz obiekty o dużej wartości artystyczno-historycznej. Bogactwo zasobów turystyczny województwa lubelskiego stanowią dobrze zachowane, atrakcyjne środowisko przyrodnicze oraz będąca wynikiem styku cywilizacji spuścizna kulturowa. W 2020 r. w rejestrze zabytków nieruchomych województwa lubelskiego figurowało około 4,4 tys. obiektów. Na terenie woj. lubelskiego funkcjonują turystyczne szlaki dziedzictwa kulturowego, wśród których z uwagi na położenie Gminy Żółkiewka należałoby wymienić m.in. szlak: Partyzancki, Przenikania Kultur, Pamiątek Kultury Żydowskiej, Architektury Sakralnej, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej.

Samorząd Województwa Lubelskiego przyjął następującą wizję rozwoju województwa do roku 2030: **Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu**

W Strategii wskazano cztery cele strategiczne i 18 celów operacyjnych. Z punktu widzenia wykorzystania i ochrony dziedzictwa kulturalnego najważniejszy jest cel operacyjny 3.4, który zdefiniowano jako *innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu*. Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe walory województwa lubelskiego wymagają nowego podejścia do ich wykorzystania tak, by mogły stanowić istotny czynnik rozwojowy. Służyć temu mają między innymi komplementarne, atrakcyjne produktów turystycznych. Podejmowane będą działania na rzecz tworzenia i rozwijania kompleksowych produktów turystycznych, które w łańcuch korzyści ekonomicznych włączać będą społeczności lokalne, a nie tylko właścicieli obiektów turystycznych. Coraz większego znaczenia będzie nabierało wykorzystanie nowych technologii i rozwiązań, nie tylko jako narzędzie dotarcia z informacją do klienta, ale jako istotny element kształtujący

i promujący sam produkt, wpływający na jego kształt, wyjątkowość i atrakcyjność. Rozwijaniu funkcji turystycznej towarzyszyć będzie ochrona wartości będących podstawą budowania oferty turystycznej.

Wśród kierunków działań do realizacji tego celu w Strategii wymieniono:

- Kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie, w tym kształtowanie spójnego układu szlaków rowerowych o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym;
- Rozwijanie produktów i ofert wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (m.in. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe) np. utworzenie Centrum Historyczno-Archeologicznego „Grodów Czerwieńskich”;
- Organizacja punktów usług i obsługi dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- Upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych;
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.);
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;
- Integracja współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce w oparciu o działający w Polsce system: Polska Organizacja Turystyczna – Regionalne Organizacje Turystyczne – Lokalne Organizacje Turystyczne;
- Rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej;
- Upowszechnianie i rozwój sportu wśród różnych grup społecznych i środowiskowych;
- Wspieranie przedsięwzięć sportowych w regionie oraz promowanie upowszechniania kultury fizycznej;
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

Efektom innowacyjnego podejścia do wykorzystania zasobów lokalnych będzie tworzenie produktów niestandardowych, kojarzonych wyłącznie z województwem lubelskim, co wzmocni pozytywny wizerunek i pozycję regionu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, przyjaznego gościnnością mieszkańców. Kreowanie nowych atrakcji w oparciu o niematerialne dziedzictwo kultury będzie sprzyjało zacieśnianiu więzi społecznych, integracji regionalnej, a także aktywizacji zawodowej mieszkańców. W znacznym stopniu przyczyni się do wykorzystania unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w rozwoju lokalnym i regionalnym.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. wraz z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego stanowią ramy dla realizacji polityk rozwojowych.

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego wyszczególniono szereg obszarów strategicznych interwencji (OSI), których delimitację przyjęto za Planem zagospodarowania

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

przestrzennego województwa lubelskiego. Gmina Żółkiewka zaliczona została do OSI Nowoczesna Wieś, którego priorytetem rozwoju jest intensywna produkcja rolnicza. Wśród cech charakteryzujących obszar wymieniono:

- wysoce zróżnicowany stan zainwestowania i zagospodarowania przestrzeni rolniczej, z enklawami zaawansowanych specjalizacji wysokotowarowej produkcji rolnej oraz drobnotowarowej i niedoinwestowanej gospodarki rolnej.
- rozwój intensywniej produkcji rolniczej charakteryzujący się koncentracją zwartych areałów gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności i roślin przemysłowych oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego, a także koncentracją zakładów branży zbożowo-młynarskiej, cukrowej, tytoniowej, piwowarskiej, gorzelniczej, piekarniczo-cukierniczej, owocowo-warzywnej, zielarskiej oraz mięsnej. W kontekście realizacji celów i kierunków działania Strategii dla tego Obszaru Strategicznej Interwencji przypisano, między innymi następujące kierunki działań:
 - działania mające na celu wsparcie inicjatyw na rzecz edukacji i podnoszenia kompetencji rolników,
 - wsparcie tworzenia i rozwoju rynków hurtowych produktów rolnych,
 - wsparcie rozwoju grup producenckich, wsparcie rozwoju zakładów przetwórstwa, zakładów branży mięsnej i mleczarskiej,
 - rozbudowę i modernizację infrastruktury elektroenergetycznej i gazowej w celu umożliwienia poboru zwiększonej ilości energii ze źródeł rozproszonych;

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (PZPWL)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego 30 października 2015 r., zastąpił dokument Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego uchwalany 29 lipca 2002 przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- postępująca urbanizacja;
- brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- brak powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;
- nasilający się ruch tranzytowy.

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywicielskim;
- potencjale turystycznym.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego w Planie (PZPWL) wskazano pasma kulturowe, traktowane jako wieloprzestrzenne struktury, które wyznaczono na obszarach koncentracji potencjału kulturowego,

pozwalającego na ukierunkowanie rozwoju turystyki i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej.

Lubelszczyzna jest regionem o znacznym i uznanym potencjale turystycznym. Jego wykorzystanie wymaga budowy kompleksowego programu i oferty turystycznej, poprawy infrastruktury usługowej oraz akcji promujących produkty turystyczne skierowanych do odbiorców krajowych i zagranicznych. Na podstawie oceny stanu zagospodarowania, za główne potencjały rozwojowe turystyki uznano:

- o dobrze zachowane różnorodne środowisko przyrodnicze, bogate zasoby przyrody żywej i nieożywionej, w tym zwłaszcza obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną;
- o walory środowiska kulturowego;
- o atrakcyjność krajobrazową i przyrodniczą środowiska dla przyjazdów turystycznych związanych z aktywną turystyką kwalifikowaną, ekoturystyką, agroturystyką i turystyką wypoczynkową;
- o uznane walory bioklimatyczne, źródła wód mineralnych i rozwinięte lecznictwo uzdrowiskowe.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Wśród obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym, obejmującym swoim zasięgiem tereny gminy zostały zaliczone do wiejskich obszarów funkcjonalnych uczestniczących w procesach rozwojowych, to jest takich obszarów wiejskich, które znajdują się w fazie postępującej integracji funkcjonalnej z najważniejszymi ośrodkami miejskimi, terenami o dobrej dostępności komunikacyjnej do usług wyższego rzędu. Celem rozwoju zagospodarowania przestrzennego jest stworzenie warunków dla integracji funkcjonalnej z miastami poprzez włączenie obszarów wiejskich otaczających miasta w procesy rozwojowe.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego teren gminy Żółkiewka został umieszczony wśród obszarów wiejskich uczestniczących w procesach rozwojowych o postępującej integracji funkcjonalnej z najważniejszymi ośrodkami miejskimi, o dobrej dostępności komunikacyjnej do usług wyższego rzędu oraz dobrym potencjale rolniczym wykorzystywanym rynkowo i miejscami pracy w obsłudze rolnictwa.

W przedstawionej w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego wizji rozwoju zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego nastąpi poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania w powiązaniu z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Jako cel główny dokument wyznaczył: **Wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi.** Cele szczegółowe zostały zdefiniowane następująco:

- a) Identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego.
- b) Zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych.
- c) Zachowanie i wzbogacanie zasobów dóbr kultury współczesnej.

d) Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

W realizacji celów zasadą ogólną jest integrowanie walorów kulturowych z przestrzenią społeczno-gospodarczą regionu. Zasady szczegółowe to:

- a) Koordynacja ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego z polityką ochrony środowiska przyrodniczego i rozwoju turystyki.
- b) Zintegrowane podejście do ochrony oraz wykorzystywania zasobów kulturowych w planowaniu przestrzennym.
- c) Zachowywanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.
- d) Dążenie do redukcji kolizji krajobrazowych i estetycznych we wszelkich zmianach zagospodarowania.
- e) Dbłość o estetykę i integralność wizualną zespołów zabudowy.
- f) Promowanie wzorów architektury rodzimej w obszarach o wysokich walorach krajobrazowych

W ramach wykorzystania turystycznego walorów kulturowych regionu lubelskiego wskazuje się rozwój infrastruktury turystycznej w ośrodkach położonych na kierunkach szlaku kulturowego o zasięgu europejskim Via Jagiellonica – Szlak Jagielloński: Kraków – Lublin – Wilno (jedna trasa: Annopol, Kraśnik, Bełżyce, Lublin, Kock, Radzyń Podlaski, Międzyrzec Podlaski; druga trasa: Ostrów Lubelski, Parczew, Piszczac, Terespol).

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego wskazuje pasma kulturowe, traktowane jako wielkoprzestrzenne struktury wyznaczone na obszarach koncentracji potencjału kulturowego pozwalającego na ukierunkowanie rozwoju turystyki i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej. Z uwagi na dziedzictwo związane z patronem Gminy Żółkiewka zaliczona została do pasma Jana III Sobieskiego o zasięgu regionalnym.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz wykorzystania turystycznego w dokumencie wskazano na ośrodki koncentracji obiektów zabytkowych, z wyznacznikiem powyżej 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków - co prawda autorzy dokumentu za koncentrację obiektów zabytkowych uważają poszczególne miejscowości, jednak z uwagi na liczbę 8 obiektów/zespołów zabytkowych z terenu gminy Żółkiewka wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego, należy zaliczyć teren gminy do bardzo atrakcyjnych turystycznie.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Wśród obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym, obejmującym swoim zasięgiem tereny gminy Żółkiewka dokument wymienia:

- **obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej.**

Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej obejmuje tereny Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej charakteryzujące się dużą koncentracją gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego. Priorytetem rozwojowym jest dla tego obszaru optymalne wykorzystanie potencjału produkcyjnego gleb oraz aktywizacja gospodarcza poprzez rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego. Dla obszaru tego podstawową funkcją rozwojową jest gospodarka ukierunkowana na produkcję rolniczą oraz towarzysząca jej funkcja turystyczna. Wiodące kierunki zagospodarowania, poza produkcją roślinną, to

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

rozwój agroturystyki jako formy wzbogacenia funkcjonalnego obszarów wiejskich, rozwój infrastruktury turystycznej – głównie szlaków turystycznych.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019–2022

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądaných kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 wyznaczono dwa cele strategiczne: „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu” oraz „Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny”, które mają być realizowane poprzez konkretne działania w ramach celów operacyjnych.

Cel strategiczny I: Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu	
Cel operacyjny 1	Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.
Działanie 1.	Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 2.	Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 3.	Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 5.	Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.
Adresat działania:	Działanie skierowane do gmin i powiatów oraz właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
Działanie 6.	Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego posiadających zabytki.
Działanie 7.	Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do muzeów i organizacji o charakterze para muzealnym, odbiorców oferty kulturalnej tych instytucji
Cel operacyjny 2	Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
Działanie 1.	Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego.
Działanie 2.	Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu, grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Działanie 3.	Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, zespołów artystycznych, animatorów i twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, twórców kultury.

Cel strategiczny II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny.	
Cel operacyjny 1	Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, szkół, instytucji oświatowych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 2.	Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, szkół, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Działanie 3.	Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do ośrodków naukowych i uczelni, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, środowiska naukowego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, szkół, środków masowego przekazu.
Cel operacyjny 2	Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, instytucji kultury, środowiska naukowego, środków masowego przekazu, organizacji turystycznych.
Działanie 2.	Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, instytucji kultury.
Działanie 3.	Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu, instytucji naukowych.
Działanie 5.	Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Działanie 6.	Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.
Działanie 7.	Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środki masowego przekazu, instytucji kultury, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Krasnostawskiego

Do chwili obecnej nie uchwalono Programu, nie istnieje także program za lata ubiegłe.

4.3.2. Strategia Rozwoju Powiatu Krasnostawskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030

Strategia Rozwoju Powiatu Krasnostawskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030 został przyjęty Uchwałą Nr XXXIV/215/2021 Rady Powiatu w Krasnymstawie z dnia 10 listopada 2021 roku. Jest dokumentem długookresowym, określającym generalny kierunek działania powiatu oraz przedstawiającym metody i narzędzia jego wdrażania.

W dokumencie określono misję powiatu krasnostawskiego oraz wizję w perspektywie 2030 r. Misją powiatu krasnostawskiego jest kreowanie i wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego we współpracy z interesariuszami – samorządami gminnymi mieszkańcami, przedsiębiorcami i partnerami społecznymi w oparciu o lokalne potencjały, specjalizacje produkcji i potrzeby mieszkańców, z poszanowaniem środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Wizja powiatu krasnostawskiego w roku 2030, to powiat rozwija konkurencyjność nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego, jest obszarem atrakcyjnym turystycznie wykorzystującym potencjał przyrodniczy i kulturowy. Nowoczesne usługi publiczne i infrastruktura dedykowana mieszkańcom i przedsiębiorcom podnosi jakość życia i atrakcyjność powiatu jako miejsce do zamieszkania i inwestowania. Odpowiedzialna polityka społeczna oraz aktywne wsparcie dla tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw stopniowo zmniejszają negatywne trendy demograficzne. Dzięki inwestycjom w zieloną energię zachodzi ewolucyjna transformacja w kierunku gospodarki neutralnej dla środowiska.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Dla osiągnięcia celów określonych w misji oraz wizji powiatu wskazano następujące cele – poniżej skupiono się jedynie na tych, które są bezpośrednio związane z dziedzictwem kulturowym:

Cel strategiczny 1 - Wzrost jakości życia i spójności społecznej.

Działanie 1.3: Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury i dziedzictwa kulturowego

Planowane rezultaty:

- Poprawa stanu technicznego obiektów kultury i obiektów zabytkowych
- Upowszechnianie wartości dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego),
- Doposażenie w nowoczesny sprzęt, doskonalenie oferty kultury

Cel strategiczny 3 - Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw i atrakcyjności inwestycyjnej powiatu.

Działanie 3.3: Rozwój sieciowych produktów turystycznych

Planowane rezultaty:

- Wzrost atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej powiatu,
- Aktualizacja produktów turystycznych i integracja oferty turystycznej w oparciu o atrakcje przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i produkty lokalne,
- Wzrost roli powiatu w działaniach integracyjno - koordynacyjnych w zakresie rozwoju turystyki, (szczególnie w ramach informacji, promocji i edukacji),
- Współpraca z partnerami publicznymi i prywatnymi w zakresie rozwoju i promocji zintegrowanych produktów turystycznych,
- Pielęgnowanie tradycji kulturowej,
- Rozwijanie zdolności i talentów w dziedzinie kultury

Zgodnie z założeniami SRWL 2030 za priorytet rozwoju Żywicielskiego OSI uznano „Wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa”. Określono również główne kierunki interwencji - tematyczne obszary wsparcia Żywicielskiego OSI:

▪ Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu [kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce, rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne, organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej, rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.), wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury oraz przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych, ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych].

4.3.3. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Krasnostawskiego na lata 2017–2020 z perspektywą na lata 2021-2024

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Krasnostawskiego na lata 2017–2020 z perspektywą na lata 2021-2024 roku został przyjęty uchwałą Nr XXVII/186/2017 Rady Powiatu w Krasnymstawie z dnia 28 czerwca 2017 r. Jest dokumentem kompleksowo ujmującym problematykę ochrony środowiska na terenie powiatu krasnostawskiego. Poza wymienieniem obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

zabytków w gminach, które wchodzą w skład powiatu krasnostawskiego w dokumencie nie ma bezpośrednich odniesień dotyczących dziedzictwa kulturowego. Na terenie powiatu krasnostawskiego niewielką powierzchnią leżącą na terenie gminy Żółkiewka zajmuje Krzczonowski Park Krajobrazowy.

4.3.5. Inicjatywy lokalne

Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność lokalną na lata 2014-2020 dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Krasnystaw PLUS

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania o nazwie „KRASNYSTAW PLUS”, zostało utworzone w 2008 r. i w jej skład wchodzi 9 gmin wiejskich: Fajstławice, Gorzków, Izbica, Krasnystaw, Kraśniczyn, Łopiennik Górny, Rudnik, Siennica Różana, Żółkiewka oraz gmina miejska Krasnystaw.

Cele działalności Stowarzyszenia:

Cel szczegółowy 1: Wzmocnienie lokalnego rynku pracy poprzez wsparcie rozwoju istniejących przedsiębiorstw oraz tworzenie nowych i wzrost kompetencji mieszkańców w kierunku przedsiębiorczości.

W ramach realizacji tego celu przewidziane jest wprowadzenie na rynek marki lokalnej: „Krasna Chata”, w ramach przedsięwzięcia przewidziano wydawanie certyfikatów produktom i usługom lokalnym.

Cel szczegółowy 2: Wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru.

W ramach realizacji tego celu przewidziana jest promocja obszaru i rozwój oferty w zakresie turystyki, oraz produktów i usług lokalnych. Służyć temu mają między innymi publikacji z obszaru historii, kultury i turystyki, uczestnictwo w festiwalach i jarmarkach.

Cel szczegółowy 3 Poprawa włączenia i aktywności społecznej obszaru objętego

Cel szczegółowy 4 Sprawne funkcjonowanie LGD Krasnystaw PLUS zapewniające wdrożenie Lokalnej Strategii Rozwoju

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Żółkiewka zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Żółkiewka

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akt prawa miejscowego i podstawę planowania przestrzennego w gminie stanowiąc powszechnie obowiązujące przepisy na terenie gminy, określający przeznaczenie, warunki zagospodarowania, zabudowy terenu a także rozmieszczenia inwestycji celu publicznego. Na terenie Gminy Żółkiewka obowiązuje 8 miejscowych planów

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

zagospodarowania przestrzennego. W prezentowanym poniżej zestawieniu ujęto wszystkie obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Żółkiewka, z informacją dotyczącą zapisów ochrony dóbr kultury oraz poniżej tabeli z przytoczeniem zapisów ochronnych w planach, w których takie zapisy się pojawiły:

Lp.	Nr Uchwały	Nazwa Uchwały	Uwagi dotyczące zapisów z zakresu ochrony dóbr kultury
1.	Uchwała Rady Gminy Nr XLI/285/06 z dnia 26 października 2006 r.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka (ze zm. IV/17/07 z dn. 19.01.2007 r. oraz zm. XLII/228/14 z dn. 08.08.2014 r.)	w planie zapisy dotyczące dóbr kultury
2.	Uchwała Rady Gminy Nr XXV/138/08 z dnia 27 listopada 2008 r.	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka	brak zapisów – zapisy ogólne dot. znalezisk archeologicznych
3.	Uchwała Rady Gminy Nr X/62/11 z dnia 3 listopada 2011 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów związanych z lokalizacją elektrowni wiatrowych w obrębie geodezyjnym Żółkiewka	w planie zapisy dotyczące dóbr kultury
4.	Uchwała Rady Gminy Nr X/63/11 z dnia 3 listopada 2011 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów związanych z lokalizacją parku elektrowni wiatrowych w obrębach geodezyjnych Żółkiew Kolonia, Żółkiewka, Średnia Wieś, Wólka Żółkiewska, Siniec, Poperczyn i Wola Żółkiewska.	w planie zapisy dotyczące dóbr kultury
5.	Uchwała Rady Gminy Nr XX/113/12 z dnia 29 października 2012 r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka.	brak zapisów – zapisy ogólne dot. znalezisk archeologicznych
6.	Uchwała Rady Gminy Nr XL/220/14 z dnia 20 maja 2014 r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka.	brak zapisów – zapisy ogólne dot. znalezisk archeologicznych
7.	Uchwała Rady Gminy Nr XLII/227/14 z dnia 8 sierpnia 2014 r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka.	brak zapisów – zapisy ogólne dot. znalezisk archeologicznych
8.	Uchwała Rady Gminy Nr VII/41/15 z dnia 21 lipca 2015 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów związanych z lokalizacją elektrowni wiatrowych w obrębach geodezyjnych Chłaniówek, Borowina Kol., Chłaniów Kol., Wierzchowina.	w planie zapisy dotyczące dóbr kultury

5.1.1.1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka (Uchwała Rady Gminy Nr XLI/285/06 z dnia 26 października 2006 r..)

Rozdział 5

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

§8

1. Ochronie podlegają tereny i obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego (oznaczone na rysunku planu symbolem - R):

- 1) kościół rzymskokatolicki pw. św. Mateusza w m. Chłaniów, z murowaną kaplicą i zakrystią wraz z wyposażeniem wnętrza i otoczeniem, drzewostanem w granicach cmentarza kościelnego, dzwonnica, czas powstania XVIII w., Nr rejestru A/90;*
- 2) cmentarz grzebalny rzymskokatolicki w m. Chłaniów z kaplicą cmentarną, ogrodzeniem, drzewostanem i nagrobkami w granicach działki nr 486 o pow. 1,7 ha; czas powstania I poł. XIX w., Nr rejestru Z A/326;*
- 3) dwór i park w m. Dąbie, w granicach działek o numerach ewidencyjnych 858, 883/2, 883/3, 883/4, 883/5 o powierzchni 4,77 ha; czas powstania 1848 rok; Nr rejestru A/407,*
- 4) dwór i park w m. Olchowiec, o powierzchni 3,9 ha, Nr rejestru Z A/259;*
- 5) dwór i park w m. Średnia Wieś, o powierzchni 3,0 ha; czas powstania II poł. XIX w. – 1924 r., Nr rejestru Z A /257;*
- 6) zespół dworski w m. Wola Żółkiewska, a w nim dwór, oficyna, stajnia, rządcówka mur.przyporowy oraz park ze stawami; czas powstania XVIII- XIX w.; Nr rejestru Z A/269;*
- 7) dwór i ogród spacerowo-użytkowy w m. Żółkiewka (Zaburze) tzw. „Wronówka”, w granicach działki nr 231/1 o powierzchni 2,2 ha; czas powstania lata. 30-te XX w.; Nr rejestru Z A/ 313;*
- 8) kościół rzym.- kat. pw. św. Wawrzyńca w m. Żółkiewka, wraz z wystrojem wnętrza, dzwonnica- bramą, murem otaczającym cmentarz kościelny i drzewostanem; czas powstania 1776 r., Nr rejestru A/398.*

2. Obiekty wymienione w ust.1 podlegają ochronie w myśl przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 2067). Wszelkie prace dotyczące wymienionych zabytków, jak również ich najbliższego otoczenia wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na prowadzenie prac.

§9

1. Ochronie podlegają tereny i obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków (oznaczone na rysunku planu symbolem - E):

- 1) kapliczka z rzeźbą św. Jana Nepomucena w m. Chłaniów z 2 poł. XIX wieku; murowana;*
- 2) krzyż drewniany w m. Chłaniów;*
- 3) młyn drewniany w m. Poperczyn, 1918 rok;*
- 4) dwór w m. Rożki Kolonia, 2 poł. XIX wieku;*
- 5) dwór „mały” w m. Wierzchowina, drewniany, 1920 rok;*
- 6) figura św. Łukasza w m. Wierzchowina, kamienna z XVIII wieku;*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- 7) układ urbanistyczny m. Żółkiewka, 1702 roku;
 - 8) kościół polskokatolicki pw. św. Jakuba w m. Żółkiewka, dat. 1865 rok, przeniesiony z Regiestowa w 1956 roku; drewniany;
 - 9) szkoła nr 3 w m. Żółkiewka, murowana z 1917 roku;
 - 10) kapliczka po rzeźbie św. Jana Nepomucena w m. Wólka Żółkiewska, mur. z 1788 roku;
 - 11) kapliczka Matki Boskiej (na cmentarzu polsko - katolickim) w m. Żółkiewka, mur. z I ćw. XX w.; [miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego podaje błędnie „cmentarz polsko – katolicki, podczas gdy chodzi o cmentarz parafialny rzymsko-katolicki]
 - 12) cmentarz żydowski w m. Żółkiewka, poł. XVIII wieku.
2. Obiekty wymienione w ust. 3, ujęte w gminnej ewidencji zabytków, podlegają ochronie w zakresie zachowania ich walorów zewnętrznych oraz kompozycji przestrzennej. Wszelkie prace mające wpływ na stan zachowania ich wartości powinny uzyskać opinię wojewódzkiego konserwatora zabytków.
3. Dla cmentarzy obowiązuje utrzymanie funkcji, zachowanie historycznych nagrobków układu alejek oraz drzewostanu.

§10

1. Ustala się archeologiczną strefę ochrony konserwatorskiej o granicach oznaczonych na rysunku planu.
2. Zakres ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej obejmuje mogące się w niej znajdować nieruchome i ruchome zabytki archeologiczne.
3. Zabytki archeologiczne należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów znajdujących się w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej, co jest możliwe po przeprowadzeniu wstępnych badań archeologicznych na podstawie pozwolenia konserwatorskiego.

§11

Zaleca się utrzymanie kapliczek i krzyży przydrożnych wraz z małą architekturą

Dział II**Ustalenia szczegółowe****Żółkiewka Osada****§30**

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem A5 ZC ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren cmentarza nieczynnego.
3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:
 - 1) zachowanie istniejących zabytkowych nagrobków i drzewostanu;
 - 2) zakaz nowych pochówków;
 - 3) obowiązują odpowiednio ustalenia ogólne.

§34

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem A13 UK ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren budownictwa sakralnego.
3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania: 1) obiekt objęty gminną ewidencją zabytków – obowiązuje zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej;

§41

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem A31 ZC ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren cmentarz czynnego objęty gminną ewidencją zabytków.

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

- 1) zachowanie istniejących zabytkowych nagrobków i drzewostanu;
- 2) wprowadza się strefę ograniczonego użytkowania w odległości 50 m od granicy cmentarza z zakazem lokalizacji obiektów przeznaczonych na stały pobyt ludzi;

ŚREDNIA WIEŚ

§63

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem C4 UK ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren budownictwa sakralnego- zespół kościoła wpisany do rejestru zabytków.

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

- 1) obowiązuje zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej wraz jego najbliższym otoczeniem;

WOLA ŻÓŁKIEWSKA

§80

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem D16 ZP ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren zespołu dworsko- parkowego wpisany do rejestru zabytków

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

- 1) zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej wraz jego najbliższym otoczeniem;
- 2) dopuszcza się użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku, po uzyskaniu zgody

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

ZABURZE

§90

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem F6 ZP,MN ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren zespołu dworsko- parkowego tzw. „Wronówka” wpisany do rejestru zabytków; teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

- 1) zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej wraz jego otoczeniem;
- 2) dopuszcza się użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku, po uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

§92

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem F8 ZP, ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren zespołu dworsko- parkowego wpisany do rejestru zabytków.

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

- 1) zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej wraz jego otoczeniem;
- 2) dopuszcza się użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku, po uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

DĄBIE

§106

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem J4 MN, U ustala się jako przeznaczenie podstawowe: – teren zabudowy jednorodzinnej i teren zabudowy usługowej zespół dworsko- parkowy wpisany do rejestru zabytków.

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

1) dopuszcza się użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej;

2) rewaloryzacja zabytkowego dworu i parku na podstawie na podstawie opracowań specjalistycznych po uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

CHŁANIÓW

§117

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem Ł3 UK ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren budownictwa sakralnego- zespół kościoła wpisany do rejestru zabytków.

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

1) obowiązuje zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej wraz jego najbliższym otoczeniem;

OLCHOWIEC

§145

1. Na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem S10 U ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren zespołu dworsko- parkowego wpisany do rejestru zabytków; teren usług.

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

1) zachowanie zabytku w jego obecnej formie przestrzennej wraz jego otoczeniem;

2) dopuszcza się użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku, po uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

§146

1. Na terenie oznaczonym w planie symbolem S11 WS ustala się jako przeznaczenie podstawowe: teren wód powierzchniowych – staw w zabytkowym założeniu dworsko parkowym

3. Na terenie, o którym mowa w ust. 1 ustala się następujące zasady zagospodarowania:

1) utrzymanie istniejącej funkcji;

5.1.1.2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów związanych z lokalizacją elektrowni wiatrowych w obrębie geodezyjnym Żółkiewka. (Uchwała Rady Gminy Nr X/62/11 z dnia 3 listopada 2011 r.)

§9

2. W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków:

Strefa ochrony archeologicznej:

1. ochronie konserwatorskiej podlegają stanowiska archeologiczne, oznaczone na rysunku planu;

2. wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach m. in. związane z realizacją nowych inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu – muszą być zgłaszane do wojewódzkiego konserwatora zabytków w celu uzyskania warunków, wytycznych i uzgodnienia;

3. wszelkie prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska archeologicznego wymagają przeprowadzenia przedinwestycyjnych badań archeologicznych lub nadzoru archeologicznego.

5.1.1.3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów związanych z lokalizacją parku elektrowni wiatrowych w obrębach geodezyjnych Żółkiew Kolonia, Żółkiewka, Średnia Wieś, Wólka Żółkiewska, Siniec, Poperczyn i Wola Żółkiewska. (Uchwała Rady Gminy Nr X/63/11 z dnia 3 listopada 2011 r.)

§9

3. *W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków:*

Strefa ochrony archeologicznej:

1. *ochronie konserwatorskiej podlegają stanowiska archeologiczne, oznaczone na rysunku planu;*
2. *wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach m. in. związane z realizacją nowych inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu – muszą być zgłaszane do wojewódzkiego konserwatora zabytków w celu uzyskania warunków, wytycznych i uzgodnienia;*
3. *wszelkie prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska archeologicznego wymagają przeprowadzenia*

5.1.1.4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów związanych z lokalizacją elektrowni wiatrowych w obrębach geodezyjnych Chłaniówek, Borowina Kol., Chłaniów Kol., Wierchowina. (Uchwała Rady Gminy Nr VII/41/15 z dnia 21 lipca 2015 r.)

§11,

3. *W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków:*

- 1) *ochronie konserwatorskiej podlegają stanowiska archeologiczne, oznaczone na rysunku planu;*
- 2) *wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach m.in. związane z realizacją nowych inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu - muszą być zgłaszane do wojewódzkiego konserwatora zabytków w celu uzyskania warunków, wytycznych i uzgodnienia;*
- 3) *wszelkie prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska archeologicznego wymagają przeprowadzenia przedinwestycyjnych badań archeologicznych lub nadzoru archeologicznego*

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka (zmiana)

Uchwałą Rady Gminy Nr XXI/120/12 z dnia 21 listopada 2012 r. uchwalono zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka, zmieniając tym samym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Żółkiewka przyjętego przez Radę Gminy Żółkiewka uchwałą nr XXIX/167/01 z dnia 29 czerwca 2001 r.

W części opisującej kierunki i zasady ochrony dóbr kultury w dokumencie wymieniono wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego, podając przy tym dla części zabytków nieścisłe informacje dotyczące przedmiotu wpisu do rejestru zabytków, nieaktualne numery wpisów do rejestru, prawdopodobnie z czasów obowiązywania starego podziału administracyjnego, kiedy tereny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

gminy Żółkiewka wchodziły w skład województwa zamojskiego. Niezaktualizowane numery wpisów do rejestru zabytków dotyczą następujących obiektów:

- cmentarza grzebalnego (rzymskokatolickiego) w Chłaniowie. W dokumencie Studium jest Z A/326 a powinno być A/1187. Poza tym, na cmentarzu tym prawnej ochronie podlega także ogrodzenie, nie wymienione w Studium.
- dwór i park w Olchowcu – aktualny numer wpisu to A/1194 (w Studium jest Z A/259
- dwór i park w Zaburzu. W Studium jest Z A/257 a powinno być A/1199,
- zespół dworski w Woli Żółkiewskiej – aktualny numer wpisu to A/1193 (w Studium Z A/269);
- tzw. Wronówka – dworek i ogród spacerowo-użytkowy – aktualny numer wpisu to A/1192 (w Studium Z A/313);

W Studium znalazł się także zapis dotyczący gminnej ewidencji zabytków, z którego można wysnuć wniosek, że w gminie została założona gminna ewidencja zabytków, co nastąpiło jednak dopiero w 2018 r., po uchwaleniu Studium. Wymienione w Studium obiekty jako figurujące w gminnej ewidencji zabytków znajdowały się w 2012 r. w wojewódzkiej ewidencji zabytków i przed przyjęciem ich do gminnej ewidencji zabytków powinny być zostać poddane weryfikacji.

W odniesieniu do obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego obowiązywał bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych. Zasady kształtowania przestrzennego i prowadzenia wszelkich inwestycji winny być podporządkowane wnioskowi i decyzjom konserwatorskim, w tym także zmiany sposobu zagospodarowania terenu, zmiany sposobu użytkowania obiektów oraz wtórny podział historycznych założeń. Nieskuteczność egzekwowania prawa w zakresie decyzji konserwatorskich jest bardzo dobrze widoczna w przypadku zespołu dworskiego w Woli Żółkiewskiej, który po przejściu w prywatne ręce został w ciągu kilku lat prawie całkowicie zniszczony.

W stosunku do obiektów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków rejestru zabytków ustalono następujące zasady:

- zachowanie zabytków w ich obecnej [to jest na 2012 r.] formie przestrzennej wraz z ich najbliższym otoczeniem,
- utrzymanie w miarę możliwości pierwotnych funkcji obiektów zabytkowych; dopuszcza się możliwość dokonania zmian w sposobie użytkowania o ile zostaną zaakceptowane przez służby konserwatorskie,
- użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku,
- przywracanie w miarę możliwości utraconych wartości obiektu przy jednoczesnej poprawie standardu funkcjonalnego i technicznego,
- eksponowanie w krajobrazie i odpowiednie zagospodarowanie terenów otaczających,
- zachowanie istniejących stref ochrony widokowej, krajobrazowej i osi widokowych,
- przed realizacją zamierzeń inwestycyjnych przy obiektach i terenach wpisanych do rejestru wymagane jest uzyskanie warunków i wytycznych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dotyczy to również podziałów własnościowych) oraz zezwolenia WKZ na prowadzenie wszelkich prac inwestycyjnych przy obiekcie i w obszarze objętym ochroną,
- objęcie ochroną na mocy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (prawo lokalne).

W Studium wymieniono także 55 obiektów bądź zespołów architektury i budownictwa oraz 4 cmentarze zabytkowe, które jak należy się domyślać z formy zapisu, są objęte gminną ewidencją zabytków. Jednak, tak jak to podniesiono powyżej, gminna ewidencja zabytków została przyjęta

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Zarządzeniem Wójta Gminy Żółkiewka w 2018 r. Wymienione w Studium obiekty zostały najprawdopodobniej przepisane ze Studium uchwalonego w 2001 roku bez uprzedniej weryfikacji.

Dla wszystkich obiektów i terenów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków w dokumencie ustala się następujące kierunki działania:

- zachowanie w miarę możliwości w celu utrzymania tożsamości kulturowej miejsca,
- użytkowanie gwarantujące zachowanie i utrzymanie zabytku,
- przy podejmowaniu działań inwestycyjnych przy obiektach i terenach objętych ewidencją służb ochrony zabytków obowiązuje uzyskanie warunków i wytycznych konserwatorskich, które określają zasady działania,
- w przypadku koniecznej rozbiórki obiektu znajdującego się w ewidencji konserwatorskiej należy przedstawić dokumentację fotograficzną i skróconą inwentaryzację architektoniczną obiektu w celu uzyskania zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- obejmowanie ochroną na mocy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (prawo lokalne),
- eksponowanie w krajobrazie i odpowiednie zagospodarowanie terenów otaczających,
- zachowanie istniejących stref ochrony widokowej i krajobrazowej,
- pozyskiwanie inwestorów zainteresowanych zagospodarowaniem i rewaloryzacją obiektów zabytkowych,
- podnoszenie jakości funkcjonalnej i technicznej obiektów,
- dopuszcza się zmiany adaptacyjne obiektów po uprzednim uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- cmentarze i mogiły znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków – do zachowania i rewaloryzacji w oparciu o projekt zaopiniowany przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dla zabytków archeologicznych wyznaczono się strefy ochrony archeologicznej w granicach ich zasięgu podanego na mapie. W obrębie tych obszarów wszelka działalność inwestycyjna, związana z prowadzeniem prac ziemnych (kubaturowa, liniowa, drogowa, pozyskiwania surowców mineralnych) oraz zmiany w użytkowaniu gruntu, wymagają uzgodnienia z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – przed zgłoszeniem lub uzyskaniem pozwolenia na budowę – w celu uzyskania wytycznych konserwatorskich dla przedmiotowej inwestycji. Prace ziemne towarzyszące uzgodnionym inwestycjom, muszą być poprzedzone ratowniczymi badaniami archeologicznymi, po uprzednim uzyskaniu pozwolenia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie badań archeologicznych.

Zgodnie z treścią zapisów w Studium kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego wymaga:

- kontynuowania tradycyjnych form osadnictwa,
- utrzymania regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych,
- skupiania zabudowy na zasadzie dogęszczania istniejącej struktury jednostek osadniczych,
- otaczania wysoką zielenią wiejskiej zabudowy gospodarczej i obiektów dysharmonijnych,
- niewprowadzania obiektów agresywnych krajobrazowo (o dużych kubaturach, wysokich gabarytach, maszty, kominy, słupy WN itp.),
- ograniczania napowietrznych linii energetycznych i telekomunikacyjnych na rzecz sieci podziemnych,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- kształtowanie form zabudowy nawiązującej do tradycyjnego budownictwa,
- utrzymanie istniejących kapliczek i figur przydrożnych.

W Studium postuluje się utrzymanie ciągłości tradycji i tożsamości ludności dokonywane poprzez identyfikację z miejscem zamieszkania. Dla realizacji postulatu należy chronić wszelkie przejawy działalności kulturowej i kulturotwórczej, przetrwać tradycje, obrzędy, strój ludowy oraz współczesne formy kontynuacji tradycji lokalnych poprzez:

- kontynuację działalności Ośrodka Kultury Samorządowej w Żółkiewce, przy którym działają: kapela ludowa, kabaret, dziecięce koło tańca ludowego oraz dziecięce koło teatralne,
- utrzymanie Gminnej Biblioteki Publicznej i jej filii w Wierchowinie jako ważnego elementu w rozwoju kultury tego obszaru,
- kontynuację pracy Kół Gospodyń Wiejskich w sołectwach,
- tworzenie ludowego rękodzieła artystycznego (malarstwo, hafciarstwo, plastyka obrzędowa itp.),
- prowadzenie działalności kulturalno-rozrywkowej w świetlicach przy remizach Ochotniczych Straży Pożarnych,
- patronat samorządu nad organizowaniem przeglądów, festiwali, dożynek, dni miejscowości i innych form,
- popieranie inicjatyw istniejących instytucji kulturotwórczych,
- wspieranie inwestorów i instytucji poszerzających ofertę w dziedzinie kultury i rozrywki.

Za jeden ze strategicznych celów rozwoju gminy uznano ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego. W ramach tego celu postuluje się rozszerzenia granic Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego na tereny gminy Żółkiewka przez objęcie ochroną prawną północnego fragmentu gminy (grunty wsi Dąbie) i utworzenie strefy ochronnej (otuliny) oraz przyjęcie reżimów zagospodarowania jak w Krzczonowskim Parku Krajobrazowym. Na terenie tym znajduje się wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/407 dwór z parkiem. W przypadku objęcia ochroną prawną terenów w sołectwie Dąbie obligatoryjnie musi zostać sporządzony plan zagospodarowania przestrzennego dla tych terenów.

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Żółkiewka na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030.

Uchwałą Rady Gminy Nr XVIII/121/20 z dnia 24 sierpnia 2020 r. przyjęto Strategię Rozwoju Gminy Żółkiewka na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030. Dokument ten zastąpił Strategię Rozwoju Lokalnego Gminy Żółkiewka na lata 2015-2021. Cyklicznie aktualizowana Strategia Rozwoju Gminy jest bardzo ważnym długookresowym dokumentem określającym generalny kierunek działania gminy w zakresie rozwoju gospodarczego i społecznego gminy.

W Strategii przytoczono wykazy zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Żółkiewka. Dziedzictwo kulturowe, w tym zabytki są zasobem nieodnawialnym, dlatego wymagają zintensyfikowanej ochrony i świadomego gospodarowania. Dziedzictwo może dawać miejsca pracy, pomagać wychodzić z ubóstwa i bezrobocia, dzięki niemu można realizować swoje pasje i twórczo spędzać czas, wreszcie może być ono sposobem inwestowania i magnesem dla prywatnych przedsiębiorców, ale też dźwignią rozwoju turystyki, przemysłów kreatywnych i ruchów slow life. Na poziomie lokalnym dziedzictwo kulturowe sprzyja utrzymywaniu spójności lokalnej społeczności,

integrując mieszkańców. Atrakcją turystyczną Gminy Żółkiewka niewątpliwie są m.in. obiekty sakralne, niektóre wpisane do rejestru zabytków. Do najistotniejszych należą: zespół kościoła parafialnego pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Chłaniowie, zespół kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca w Żółkiewce. Ważnym wyznacznikiem kulturowym są pozostałości zespołów dworsko-parkowych z fragmentami zieleni zabytkowej, m.in. zespoły dworsko-parkowe w Dąbiu, Olchowcu, Średniej Wsi, Zaburzu. Na terenie gminy ponadto znajduje się około stu krzyży i kapliczek. Jedne wystawiane były dla upamiętnienia ważnych wydarzeń dla danej miejscowości, inne dla zażegnania panujących epidemii.

W strategii przedstawiono misję Gminy Żółkiewka, *„która prowadzi zrównoważony, zintegrowany i wielofunkcyjny rozwój, dążąc do systematycznej poprawy standardów życia i pracy zawodowej mieszkańców oraz usunięcia dysproporcji warunków społeczno-gospodarczych, które mają wpływ na zjawiska migracji i marginalizacji społeczno-gospodarczej. Wdrażając model zrównoważonego rozwoju Gmina Żółkiewka, skupi się na planowaniu ładu przestrzennego, poprawie infrastruktury, koordynacji i kooperacji oraz zintegrowanych inwestycjach we współpracy z kluczowymi partnerami. Wprowadzając zasady wielopoziomowego, strategicznego zarządzania, poprzez współpracę z mieszkańcami i inwestorami, Gmina Żółkiewka utworzy warunki systematycznej poprawy konkurencyjności podmiotów gospodarczych i gospodarstw rolnych, w tym warunki do rozwoju ekstensywnego, ekologicznego, innowacyjnego i zrównoważonego rolnictwa, przetwórstwa i przemysłu rolno-spożywczego. Istotnym kierunkiem działań Gminy Żółkiewka jest troska o wysoki poziom edukacji oraz ochronę środowiska naturalnego. Wykorzystując endogeniczne uwarunkowania rozwojowe, a szczególnie walory przyrodnicze i kapitał ekologiczny, Gmina Żółkiewka podejmuje działania obniżające koszty energii oraz przyczynia się do ochrony środowiska naturalnego poprzez liczne inwestycje OZE oraz wspiera rozwój atrakcyjnej oferty dedykowanej turystom”*.

Zgodnie z przedstawioną w Strategii wizją, Gmina Żółkiewka chce być innowacyjną i zintegrowaną przestrzenią, którą wyróżnia zrównoważony i systematyczny rozwój. Wielofunkcyjność i ekonomia społeczna oraz zrównoważone, ekstensywne, ekologiczne rolnictwo, wielopoziomowe zarządzanie, inwestycje infrastrukturalne i OZE, doprowadzą do wzrostu miejsc pracy, a równocześnie spowodują poprawę stanu finansowego mieszkańców, przyczyniając się do poprawy atrakcyjności obszaru gminy i strefy terenów inwestycyjnych.

Wiodącym celem Strategii rozwoju gminy Żółkiewka na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030, jest trwały wzrost dochodów mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego, terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego, jak również systematyczna poprawa poziomu życia mieszkańców, konkurencyjności przedsiębiorstw i stanu środowiska naturalnego, oparta na dotychczasowych oraz nowych przewagach konkurencyjnych, zapewniająca atrakcyjne miejsca pracy, wysoki poziom kwalifikacji mieszkańców oraz zintegrowanych inwestycji realizowanych z partnerami krajowymi i zagranicznymi, w zgodzie z zasadami zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich.

W strategii wskazano kluczowe obszary dla rozwoju Gminy i obszarze przestrzenno-funkcjonalnym wymieniono zrównoważone planowanie ładu przestrzennego w sposobie wykorzystania przestrzeni do celów społecznych, gospodarczych, turystycznych; rewitalizacja społeczno-gospodarcza; budowa i modernizacja infrastruktury technicznej, turystycznej i rekreacyjnej.

Strategia wymienia szereg kierunków rozwoju gminy i przyporządkowuje tym kierunkom cele operacyjne:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- I. Kierunek rozwoju gminy: Utworzenie we współpracy z kluczowymi partnerami Okręgu Rozwoju Branży Rolno-Spożywczej
 - Cel operacyjny 4: Budowa Marki Tradycyjnych i Lokalnych Produktów Żywnościowych „Krasna Chata” – Rozwój Kanałów Dystrybucji i Środków Promocji
- IV. Kierunek rozwoju gminy: Poprawa komfortu życia mieszkańców i tożsamości gminy poprzez rozwijanie kapitału ludzkiego.
 - CEL OPERACYJNY 4. Ochrona materialna i niematerialna Zasobów Kulturowych i Środowiskowych Gminy.
 - 4.1. Rewitalizacja społeczno-kulturowa obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją.
 - 4.2. Ochrona i kształtowanie zasobów wodnych na terenie gminy.
 - 4.3. Ochrony powietrza i edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju.
 - 4.4. Ochrona wartości przyrodniczych i krajobrazowych

5.1.4. Inicjatywy lokalne**Regionalne Towarzystwo Przyjaciół Żółkiewki**

Regionalne Towarzystwo Przyjaciół Żółkiewki powstało 1.03.2003 r., z inicjatywy grupy miłośników i pasjonatów Żółkiewki a pierwszym prezesem został Bohdan Kielbasa. Wśród statutowych zadań Towarzystwo postawiło odszukanie dokumentów źródłowych z historii Żółkiewki od czasów najdawniejszych do współczesności, promowanie osiągnięć i walorów miejscowości gminy oraz zasłużonych dla niej osób godnych do stawiania za wzór młodzieży. Towarzystwu udało się zgromadzić wiele ciekawych, starych fotografii i dokumentów źródłowych. Staraniem Towarzystwa wydano dwuczęściową monografię „Dzieje Żółkiewki i okolic”, w 2011 wydano „Żółkiewscy w ziemi chełmskiej”, w 2013 roku „Historia Żółkwi – współczesnej Żółkiewki w powiecie krasnostawskim”. Siedzibą RTPŻ jest Ośrodek Kultury Samorządowej w Żółkiewce.

Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Olchowieckiej

Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Olchowieckiej powstało w 2011 r., a jednym z głównych celów powstania Stowarzyszenia była integracja społeczności lokalnej osiągana poprzez aktywność kulturalną, rekreacyjną i towarzyską. Stowarzyszenie aktywizuje mieszkańców organizując wspólne przedsięwzięcia, jak spotkania opłatkowe, spotkania noworoczne czy z okazji innych uroczystości. Stowarzyszenie jest organizatorem cyklicznej imprezy międzygminnej organizowanej z partnerami, pn. „smaki jesieni”. Stowarzyszenie uczestniczy także w imprezach wyjazdowych promując gminę specjałami kuchni regionalnej.

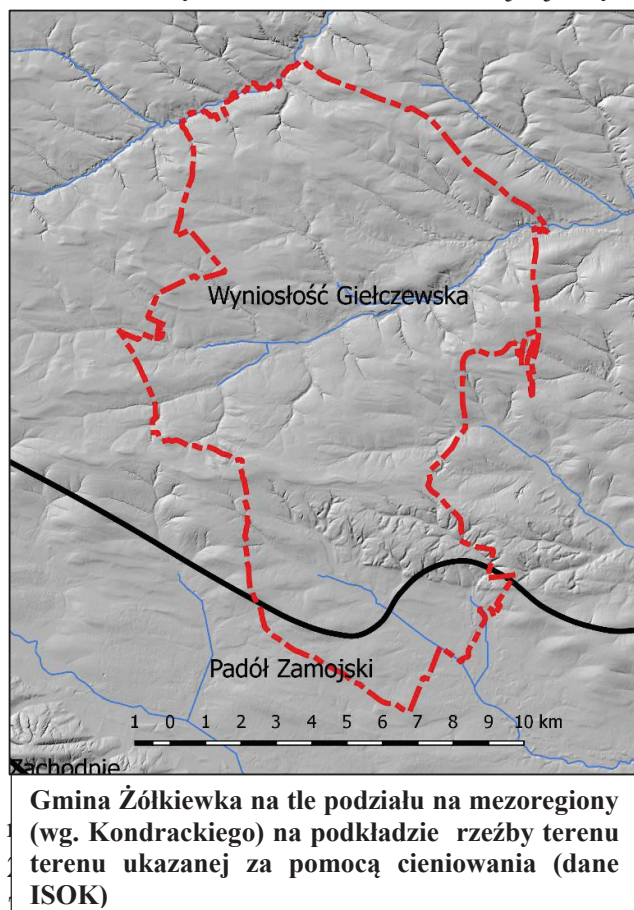
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Żółkiewka

Gmina Żółkiewka jest położona we wschodniej części województwa lubelskiego, w powiecie krasnostawskim. Od północy graniczy z gminami Krzczonów i Rybczewice (powiat Lublin), od wschodu z gminami Gorzków i Rudnik (powiat Krasnostaw), od południa z gminą Turobin (powiat Biłgoraj) i od zachodu z gminą Wysokie w powiecie lubelskim.

Pod względem fizycznogeograficznym zdecydowanie największą część powierzchni gminy leży w mezoregionie Wyniosłości Giełczewskiej a skrawki południowe w mezoregionie Padółu Zamojskiego, należącymi do makroregionu Wyżyny Lubelskiej, w prowincji Wyżyn Polskich.

Wyniosłość Giełczewska rozpościera się pomiędzy dolinami Wieprza od wschodu, jego dopływów- Bystrzycy od zachodu i Poru od południa. Jest to falista równina, której teren wznosi się ku południowi, gdzie osiąga kulminację około 300m. Region jest wzniesieniem zbudowanym z przewarstwionych marglami opok a w południowo-zachodniej części występują płaty lessów. Sieć wodna ma układ promienisty, a doliny są przeważnie asymetryczne. Przez gminę przepływają Giełczew, Żółkiewka i Łętownia. Na Żółkiewka znajduje się zbiornik retencyjny o powierzchni ok. 14,1 ha.

Gmina Żółkiewka na tle podziału na mezoregiony (wg. Kondrackiego) na podkładzie rzeźby terenu terenu ukazanej za pomocą cieniowania (dane ISOK)

Na terenie gminy Żółkiewka część północną odwadnia stały ciek Giełczewka a okoliczny teren pokryty jest glebami gliniastymi zalegającymi na podłożu wapiennym. Centralną część gminy odwadnia ciek Żółkiewka, której dno pokrywają holocenyjskie mady i piaski rzeczne z okresu czwartorzędu. Sieć rzeczna z bezimiennymi dopływami Żółkiewki urozmaicona jest niewielkimi suchymi dolinami rzeczny. W strefie dna i dolnej partii stoków innych dolin cieków na tym obszarze (także dolne partie stoków doliny Żółkiewki) zalegają plejstocenyjskie piaski rzeczne tarasów akumulacyjnych. Miejscami, gdzie pokrywa lessowa uległa degradacji wyłaniają się seońskie margle kredowe z okresu kredy. Na tym podłożu lessowym wykształciły się niezbyt żyzne gleby typu gliniastego i miejscami gleby brunatne, na podłożu lessowym, ale silnie spiaszczone.

Południowa część gminy leży w tym obniżeniu osiągającym wysokości od 180 do 200 m n.p.m. i charakteryzującym się erozją margla górno-kredowych. Teren gminy jest ukształtowany o prostym przebiegu. Dno doliny zalegają spiaszczone lessy i niewielkie poacie mad. Teren pokryty jest żyznymi glebami lessowymi, w części północnej gleby na marglu wapiennym, często z wychodniami margla na powierzchni.

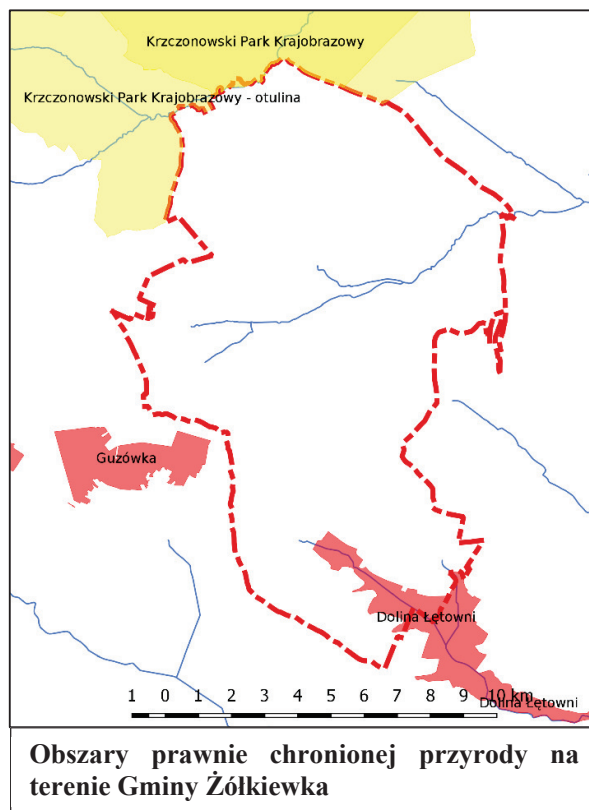
GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Tereny gminy Żółkiewka są słabo zalesione, nie przekraczając 9% powierzchni. W kompleksach leśnych dominują drzewa liściaste: buk, dąb, brzoza i miejscami sosna, której obecność jest wynikiem nasadzeń dokonanych po II wojnie światowej.

Na terenie Gminy Żółkiewka znajduje się specjalny obszar ochrony siedlisk sieci Natura 2000 „Dolina Łętowni”. Obszar obejmuje dolinę rzeki Łętowni (od wsi Wierzchowina do miejscowości Staw Ujazdowski). Jest to lewobrzeżny dopływ Wieprza, którego ujście zbiega się z ujściem rzeki Por. Górny odcinek doliny Łętowni zajmują rozległe, eksploatowane torfowiska, częściowo użytkowane ekstensywnie jako łąki kośne. Dolny odcinek ma charakter przełomu i nie jest użytkowany. Siedliska łąkowe i zaroślowe zajmują ponad połowę obszaru. Pozostała część to tereny uprawne. W Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej wymieniono występujące tu cenne siedliska: twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, torfowiska przejściowe i trzęsawiska, górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk. W Załączniku I Dyrektywy Ptasiej wymienione zostały gatunki występujących tu ptaków: bocian biały, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, derkacz, batalion. Z gatunków wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej stwierdzono tu występowanie wielu gatunków ssaków, takich jak: bóbr, wydra, bezkręgowce: modraszek teleius, czerwńczyk nieparek, modraszek nausitous, czerwńczyk fioletek, rośliny: starodub łąkowy (dzięgiel łąkowy – obfite populacje na dużych powierzchniach). Jest to również miejsce występowania innych, ważnych gatunków: bezkręgowce: strzępotek sopłaczek, rusalka drzewoszek, rośliny: brzoza niska, turzyca Davalla, kukulka krwista, kukulka szerokolistna, goździk okazały, kruszczyk błotny, goryczka wąskolistna, kosaciec syberyjski, groszek błotny, zerwa kulista, ciemiężycza zielona.

Pod względem klimatycznym tereny gminy Żółkiewka charakteryzują się klimatem przejściowym, kształtowanym przez masy powietrza morskiego (z zachodu) i kontynentalnego (ze wschodu). Bardzo niekorzystną cechą klimatu, zwłaszcza dla roślinności są powtarzające się co roku silne przymrozki wiosenne i jesienne, których nasilenie przypada na koniec kwietnia lub początek maja. Obszar gminy Żółkiewka, podobnie jak południową Lubelszczyznę charakteryzuje najniższe zachmurzenie w Polsce.

Gmina Żółkiewka leży na obszarze przyrodniczo cennym z licznymi powiązaniem ekologicznymi. Kluczowe ekosystemy to doliny rzek Giełczwi, Żółkiewki i Łętowni, łączące się z korytarzem ekologicznym rzeki Wieprz,

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Żółkiewka od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Żółkiewka dzięki urozmaiconej rzeźbie terenu, korzystnym dla rolnictwa warunkom glebowym a także dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym były atrakcyjne dla osadnictwa grup ludzkich od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są liczne stanowiska archeologiczne odkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w latach 1997, 1998, 2000 i 2001 w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W ramach I etapu AZP przebadano teren całej gminy, co pozwoliło na ujawnienie 250 stanowisk, na których zarejestrowano prawie 440 faktów osadniczych.

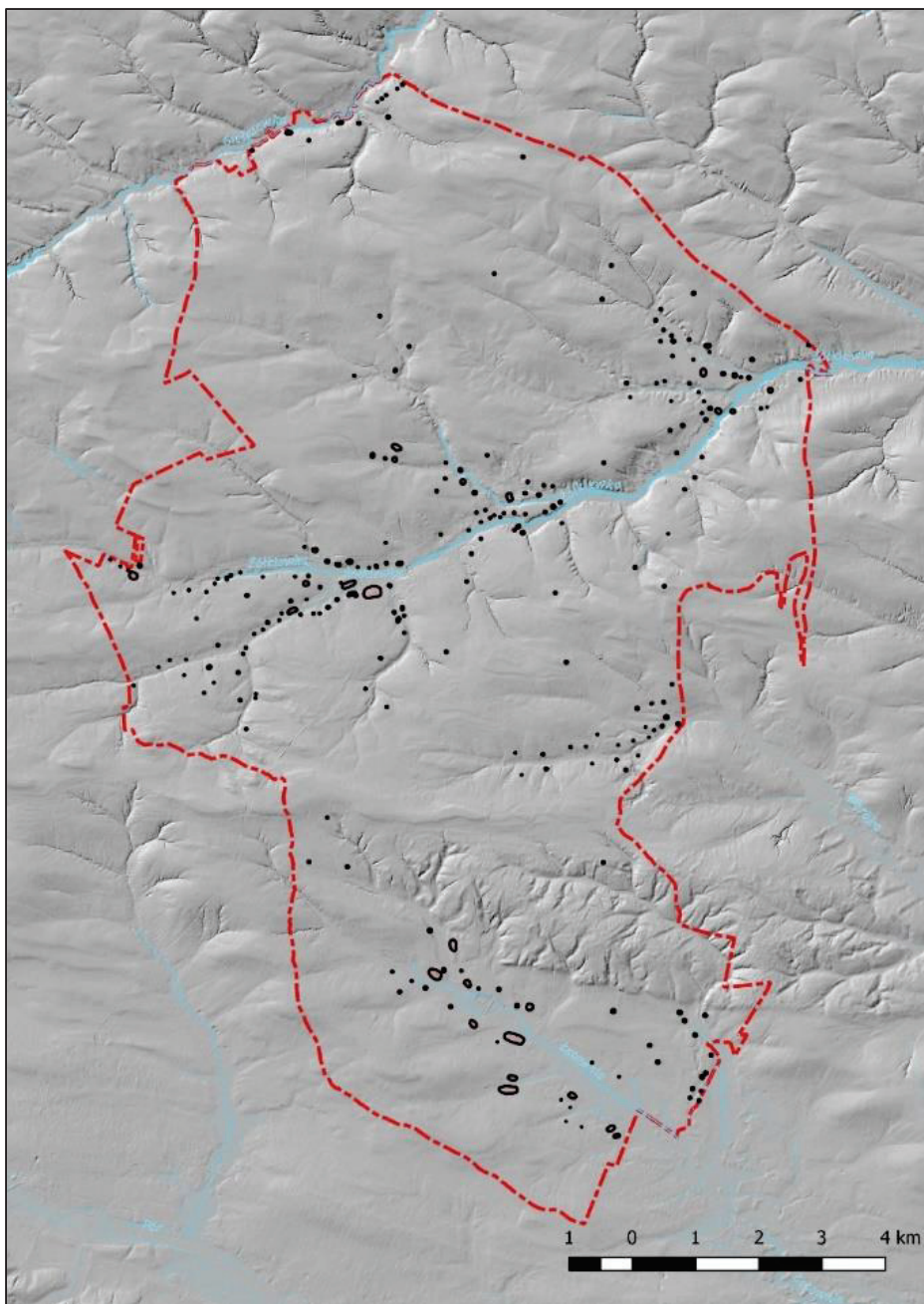
Nowoodkryte stanowiska archeologiczne są datowane od neolitu poprzez epokę brązu, okres halsztacki, okres lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze do czasów nowożytnych, poświadczając fakt ciągłego zasiedlenia terenów gminy Żółkiewka od pradziejów do czasów nam współczesnych. Jak do tej pory brak jest wśród odkrytych stanowisk znalezisk datowanych na starsze okresy epoki kamienia, czyli paleolit i mezolit. Występujący na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia, narzędzia kamienne) reprezentuje większość kultur archeologicznych występujących na Lubelszczyźnie ze szczególnym nasileniem materiału zabytkowego datowanego na wczesne fazy epoki brązu oraz wczesne średniowiecze. Badania powierzchniowe potwierdziły więc metrykę średniowieczną z zachowaną ciągłością osadniczą dla wielu miejscowości.

Na wyszczególnionych w tabeli 4, 250 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 438 zespołów zabytkowych (na niektórych stanowiskach reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologiczno-kulturowej), grupujących się w 20 jednostkach taksonomicznych. Rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z frekwencją materiału zabytkowego, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę”, co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca.

Najliczniejszą grupę stanowisk stanowią znaleziska określone jako „pradzieje” oraz „nieokreślona”, bo aż 127 zespołów. Na znaleziska te składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym, czy też okresom pradziejowym. Spowodowane jest to małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczułych” na ich datowanie. Drugą pod względem liczebności stanowią znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza, to jest okresu od VI do XV w., których odkryto 105 zespołów. Najliczniej reprezentowane są znaleziska datowane na X-XIII w. (34 zespoły) oraz XIV-XV w. (28 zespołów), a także z wcześniejszych faz okresu wczesnego średniowiecza, to jest z wieków od VIII do X, okresu kształtowania się wczesnych organizmów państwowych (19 zespołów). Trzecią najliczniej reprezentowaną grupę stanowią znaleziska datowane na wczesne fazy epoki brązu (70 zespołów), z których zdecydowana większość przynależy do tak zwanej kultury trzcinieckiej (49 zespołów) przy mniej licznej reprezentacji znalezisk określanych ogólnie jako „wczesno brązowe”, bez podanej przynależności kulturowej. Zdecydowanie mniej liczne są znaleziska z okresu wczesnego brązu

przypisywane ludności kultury mierzanowickiej (5 zespołów). Z późniejszych okresów epoki brązu pochodzą mniej liczne stanowiska kultury łużyckiej – 13 zespołów. Czwartą pod względem liczebności grupą znalezisk – a co trzeba zaakcentować niezwykle cenną – są znaleziska z okresu neolitu, 29 zespołów. Niestety najliczniej reprezentowane są znaleziska, dla których nie potrafiono przypisać konkretnej przynależności kulturowej – bo aż 15 zespołów. Spośród rozpoznanych najliczniej reprezentowane są znaleziska związane z Kulturą Pucharów Lejkowatych (9 zespołów), Kultury Ceramiki Sznurowej (1 zespół) oraz Kultury Amfor Kulistych (1 zespół). Bardzo ciekawie prezentuje

Stanowiska archeologiczne na tle sieci wodnej i rzeźby terenu

się w tej grupie znaleźć 3 zespołów przypisanych Kulturze Lubelsko Wołyńskiej Ceramiki Malowanej, która należy do dość słabo rozpoznanych zjawisk i tak liczna reprezentacja na terenie gminy Żółkiewka pozwoli w przyszłości na lepsze poznanie tej kultury.

Na tle licznych, wymienionych wyżej grup chronologiczno-taksonomicznych daje się zauważyć niezwykle mało liczna grupa znalezisk datowanych na okres wpływów rzymskich. Z okresu tego wydzielono jedynie 3 zespoły, należące do ludności kultury przeworskiej (2 zespoły) i wielbarskiej.

Podobnie, mało liczne są znaleziska z okresu średniowiecza, co być może ma związek z niepokojami na pograniczu Polsko – Ruskim, ale może także wynikać z niedoskonałości metod badań Archeologicznego Zdjęcia Polski. Niewątpliwie z XV wieku posiadamy pierwsze zapisy źródłowe o istniejących już Chłaniowie, Dąbiu, Poperczynie, Wierzchowinie, Żółkiewce

Licznie reprezentowane są znaleziska datowane na wieki XV-XIX (od średniowiecza do okresu nowożytnego) co spowodowane jest zastosowaną podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski metodologią. W czasie kiedy przeprowadzano większość badań terenowych instrukcja badań Archeologicznego Zdjęcia Polski uwzględniała już wyznaczania stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnych – do XIX wieku.

Z przestrzennego rozmieszczenia stanowisk archeologicznych daje się zauważyć ścisłą zależność pomiędzy siecią wodną a osadnictwem od pradziejów do czasów nam współczesnych. Prawdopodobnie dla terenów gminy Żółkiewka ilustruje zamieszczona powyżej mapa rozmieszczenia stanowisk na tle sieci wodnej i rzeźby terenu.

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Żółkiewka były intensywnie zasiedlone w pradziejach. Ciągłość osadniczą od neolitu, poprzez epokę brązu, okres wpływów rzymskich do wczesnego średniowiecza zaobserwowano na wielu stanowiskach w Chłaniowie Kolonii, Olchowcu, Rożkach Kolonii, Woli Żółkiewskiej, Żółkiew-Kolonii. Od czasów najdawniejszych osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się wzdłuż Giełczwi, Żółkiewki, Łętowni i mniejszych cieków użytkując żyzne gleby. Dzięki licznym znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy Żółkiewka, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Żółkiewka. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na pozostałych ziemiach Lubelszczyzny czy też Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit i mezolit– starsza i środkowa epoka kamienia

Jak do tej pory nie odkryto bezpośrednio na terenie gminy Żółkiewka śladów osadnictwa z okresów starszej i środkowej epoki kamienia ale dzięki znaleziskom na terenach sąsiednich należy przypuszczać, że także tereny gminy Żółkiewka były penetrowane w tych okresach przez grupy ludzkie. Ślady osadnictwa z okresu paleolitu schyłkowego odkryto na terenie Jabłonnej w gm. Wysokie, gdzie odkryto ślady związane z ludnością tak zwanej kultury świderskiej a w Guzówce (także w gminie Wysokie) natrafiono na ślady ludności mezolitycznej. Paleolit schyłkowy datowany jest na ziemiach polskich na okres od około 15 000 lat temu. Jest to okres po ustąpieniu z terenów Europy ostatniego lodowca i ponownego wkroczenia na tereny Niżu Europejskiego osadnictwa człowieka. Stanowiska związane z tym okresem wydzielane są jedynie na podstawie narzędzi i półproduktów służących do wytwarzania narzędzi z krzemienia. W okresie tym bardzo nieliczne grupy ludzkie prowadziły koczowniczy tryb życia, przemieszczając się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu pożywienia.

Zakładano krótkotrwałe obozowiska i po wyczerpaniu się zasobów pożywienia migrowano na sąsiadujące tereny.

Okres mezolitu na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. . Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania.

Ludność w okresie mezolitu reprezentowała typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobra” natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną, model osadniczy grup ludzkich. Nie dysponujemy z terenów Lubelszczyzny żadnymi danymi dotyczącymi konstrukcji domostw czy też wielkości i rozplanowania obozowisk. Zapewne nie odbiegały one od obiektów znanych z innych obszarów ziem polskich, gdzie stwierdzono istnienie dwóch modeli obozowisk, jedno- lub kilkuszałasowego, zamieszkiwanego przez pojedynczą rodzinę lub grupę 2-3 rodzinną. Owalne lub prostokątne szałas, niekiedy wkopane w ziemię, z jednym lub dwoma wewnątrz ogniskami, budowano w oparciu o konstrukcje żerdziowe przykryte skórą zwierzęcymi, które dodatkowo obciążano na zewnątrz licznymi kamieniami.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Najstarszymi kolonizatorami, z którymi wiąże się wprowadzenie gospodarki wytwórczej (rolnictwo, hodowla) na terenach należących obecnie do gminy Żółkiewka jest ludność **kultury pucharów lejkowatych (KPL)**, która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Nazwa - kultura pucharów lejkowatych - pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Ludność tej kultury zajmuje szczególną rolę w pradziejach ziem polskich, ponieważ zintensyfikowali oni na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Wprowadziła też orkę sprzężajną. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych.

Z terenu Gminy Żółkiewka mamy potwierdzonych 9 stanowisk tej kultury: z Dąbia, Gan, Koszarska, Władysławina.

Kultura lubelsko-wołyńska (nazywana też kulturą lubelsko-wołyńskiej ceramiki malowanej, kulturą ceramiki wstęgowej malowanej)

Kultura ta należy do najsłabiej poznanych kultur neolitycznych w Polsce i w miarę liczne jej znaleziska na terenie gminy Żółkiewka należy potraktować jako bardzo cenne pomimo, iż pochodzą z

przypadkowych znalezisk luźnych, z powierzchni gruntu. Stanowiska z zabytkami kultury lubelsko-wołyńskiej odkryto na 3 stanowiskach: w Chłaniówku i w Rożkach Kolonii. Osadnictwo ludności kultury lubelsko-wołyńskiej skupia się na lessach, w bezpośrednim sąsiedztwie rzek i strumieni. Najbardziej zwarte zespoły osadnicze występują w dorzeczu Bugu i na skraju Wyżyny Wołyńskiej. Znane z pozostałych ziem Lubelszczyzny osady miały średnicę rzędu 100–200 m. Otaczano je rowami o trójkątnym lub trapezowatym przekroju oraz palisadą; umocnieniami służącymi prawdopodobnie ochronie bydła. Wewnątrz osad znajdowały się niewielkie jamy, zazwyczaj owalne, niekiedy z paleniskiem w środku. Jamy miały zazwyczaj ponad metr średnicy i nie więcej niż metr głębokości. Nie odkryto jak do tej pory śladów naziemnych konstrukcji mieszkalnych.

Zabytki ludności tej kultury datuje się na pierwszą połowę trzeciego tysiąclecia p.n.e. i ludność tej kultury pojawia się po najstarszym osadnictwie ludności kultury pucharów lejkowatych, a zanikają na rzecz ludności kultury amfor kulistych ok. roku 2500 p.n.e.

Kultura amfor kulistych

Kolejną grupą ludności neolitycznej, której pozostałości w postaci fragmentu siekierki krzemiennej zanotowano jedynie na stanowisku archeologicznym w Chłaniówku, jest ludność reprezentująca kulturę amfor kulistych. Także w przypadku nazwy tej kultury, została ona zaczerpnięta od charakterystycznej formy naczyń wytwarzanych i użytkowanych przez jej ludność. Badacze przyjmują, że kultura ta powstała na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekierki z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurczonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury.

Kultura ceramiki sznurowej (KCSz)

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze kultura ceramiki sznurowej. Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900pne. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności KPL.

Na terenie gminy Żółkiewka odkryto, jak do tej pory, jedynie jedno stanowisko z materiałem, który z dużą dozą prawdopodobieństwa przypisano ludności kultury ceramiki sznurowej.

Epoka brązu

Znaleziska z epoki brązu, szczególnie najstarszych faz tej epoki są jednymi z najliczniej rozpoznanych z teren gminy Żółkiewka. Na ślady najwcześniejszych osadników związanych z ludnością **kultury mierzanowickiej** z wczesnego okresu epoki brązu natrafiono na stanowiska archeologicznych w miejscowości Huta, Wola Żółkiewska, Zaburze, Żółkiew i Żółkiew-Kolonia. Podobnie jak w przypadku wymienionych do tej pory kultury, dla opisu gospodarki, osadnictwa czy obrządku pogrzebowego pomocne nam są dane z innych terenów Polski, gdzie przebadano metodą

wykopaliskową i dzięki temu dobrze rozpoznano stanowiska archeologiczne tej kultury. Wiemy, że ludność kultury mierzanowickiej zamieszkiwała z reguły małe osiedla i sezonowe obozowiska, a do celów mieszkalnych wykorzystywano także jaskinie. Swoich zmarłych ludność tej kultury grzebała w obrządku szkieletowym, w owalnych lub prostokątnych jamach grobowych a nawet trumnach czy owiniętych w matę lub plecionkę z cienkich patyków. Mężczyźni układani byli na prawym a kobiety na lewym boku, a do grobów wkładano fajansowe kolie, narzędzia kościane i krzemienne, broń – przede wszystkim krzemienne grociki strzał, nieliczne wyroby metalowe i miedziane ozdoby. Ludność kultury mierzanowickiej zajmowała się głównie hodowlą zwierząt: kóz, owiec i bydła rogatego. Nadal duże znaczenie, podobnie jak to miało miejsce w okresach poprzedzających, miała produkcja narzędzi krzemiennych.

Kolejną kulturą z wczesnego okresu epoki brązu, najliczniej występującą na terenach gminy Żółkiewka, bo stwierdzoną na 49 stanowiskach, reprezentują znaleziska związane z **kulturą trzciniecką** (około 1900 -1000 p.n.e). Znaleziska przypisane ludności tej kultury zostały zarejestrowane w Chłaniowie, Chłaniowie Kolonii, Chłaniówku, Dąbiu, Ganach, Makowiskach, Olchowcu, Olchowcu-Kolonii, Poperczynie, Rożkach, Rożkach Kolonii, Sińcu, Średniej Wsi, Wierzchowinie, Władysławinie, Woli Żółkiewskiej, Zaburzu, Żółkwi-Kolonii i w Żółkiewce-Osadzie. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemiennymi. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem, to jest uprawą roli oraz głównie hodowlą. Nie gardzono także tradycyjnymi sposobami zdobywania pożywienia, to jest łowiectwem i zbieractwem. W odróżnieniu od ludności kultury mierzanowickiej w obrządku pogrzebowym ludności kultury trzcinieckiej obok grobów szkieletowych, wśród których nie stosowano zasad ułożenia w grobie, stosowano ciałałpalenie. Spalone kości składano bądź to bezpośrednio do jam ziemnych (groby ciałałpalne jamowe) jak i do popielnic (groby popielnicowe). Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Zdecydowanie mniej licznie niż znaleziska kultury trzcinieckiej, na terenie gminy Żółkiewka reprezentowane są stanowiska ludności **kultury lużyckiej**. Znaleziska zabytków przypisywanych ludności tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e, faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy do tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciałałpalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są także grodziska tej kultury. Na terenie gminy Żółkiewka na ślady osad ludności tej kultury natrafiono na 9 stanowiskach: w Olchowcu, Olchowcu-Kolonii, Średniej Wsi, Wierzchowinie, Władysławinie oraz w Woli Żółkiewskiej.

Okres lateński

Wśród stanowisk zarejestrowanych na podstawie znalezionych na powierzchni materiałów zabytkowych na terenie gminy Żółkiewka znalazło się jedno znaleziska datowane na okres **Okres lateński** – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkałych przez Celtów. Również do kręgu związanego z tzw. zespołem kultur pól popielnicowych należy występujące na terenie gminy Żółkiewka niepewne stanowisko (na stanowisku znaleziono jedynie jeden fragment ceramiki) ludności **kultury pomorskiej**, znane z terenów Polski głównie z grobów popielnicowych znajdujących nie rzadko pod „kłosami” z dużych naczyń glinianych. Na obszarze swojego występowania w zwyczajach pogrzebowych ludności tej kultury występuje obrządek ciałałalny. Jego charakterystycznym elementem, są popielnice, na których umieszczano, w górnej części naczynia, schematyczne przedstawienie twarzy ludzkiej, symbolizującej zmarłego, czasem z dodatkowymi scenami rodzajowymi lub wyobrażeniami przedmiotów codziennego użytku i uzbrojenia (miecze, oszczepy, tarcze) umieszczanymi na brzuscu. Popielnice przykryte były pokrywkami niekiedy stylizowanymi na nakrycie głowy. Dodatkowo czasami nakładano na nie naszyjniki lub napierśniki, a plastyczne przedstawienia uszu zdobiono kolczykami. Zwyczaj dekorowania popielnic symbolicznymi twarzami ludzkimi zanikł w IV w p.n.e. Popielnice (zazwyczaj 5-6, maksymalnie do 30 sztuk) z popiołami zmarłych ustawiano w prostokątnych skrzyniach z kamiennych płyt, stąd też inna nazwa tej kultury – kultura grobów skrzynkowych. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń. Jedno stanowisko związane ze śladem osadnictwa ludności tej kultury zarejestrowano na terenie Żółkiewki-Osady.

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów .

Na terenie gminy Żółkiewka odkryto, jak do tej pory, jedynie 3 stanowisk z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku pne do V wieku naszej ery i reprezentowanego głównie przez stanowiska **kultury przeworskiej** (2 stanowiska na terenie gminy z Makowisk i Żółkiewki-Kolonii). Znamy niewiele osad ludności tej kultury, zaś wiedzę czerpano głównie z badań obiektów sepulkralnych, to jest cmentarzysk. Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi ludów germańskich. Dla terenów Polskich mieli to być Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują że, ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleziska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba” tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa.

Na stanowisku archeologicznym w Rożkach Kolonii natrafiono na 2 fragmenty ceramiki, które przypisano ludności kultury wielbarskiej. Przez analogię z innymi terenami Polski w przypadku ludności kultury wielbarskiej możemy mówić o germańskich plemionach Gotów i Gepidów wędrujących przez tereny Polski. Według archeologów Goci wędrując wzdłuż Wisły i Bugu zasiedlali

tylko pustki, respektując stan posiadania ludności tubylczej. Charakterystyczne zabytki związane z ludnością tej kultury to bransolety żmijowate, wisiorki gruszkowate, klamerki esowate, srebrne paciorki i wisiory opasane. Przez tereny zajęte przez ludność kultury wielbarskiej przechodził szlak bursztynowy. Przewodnim typem ceramiki są duże dwuuszne naczynia zdobione ornamentem na przemian gładzonych i chropowatych trójkątów. Cechą charakterystyczną ludności tej kultury był birtualny obrządek pogrzebowy, czyli zmarłych kremowano ale także do grobów składano niespalone zwłoki.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozdzielnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z terenu gminy Żółkiewka, pochodzą ze stanowisk w Rożkach Kolonii i Żółkwi-Kolonii gdzie na stanowiskach z okresu wczesnego średniowiecza rozpoznano ceramikę datowaną na VIII-X w. Najliczniej z okresu wczesnego średniowiecza reprezentowane są stanowiska datowane na wieki od X do XIII., bo aż na 34 stanowiskach natrafiono na materiały z tego okresu w miejscowościach: Gany, Olchowiec, Olchowiec-Kolonia, Rożki Kolonia, Średnia Wieś, Wola Żółkiewska, Zaburze, Żółkiew-Kolonia i Żółkiewka-Osada.

Pozostałe stanowiska z późniejszych wieków wczesnego średniowiecza odkryto praktycznie w każdej miejscowości na terenie gminy. Jak wspomniano we wstępie tego rozdziału, stanowiska z tego okresu należą do liczni reprezentowanych na terenie gminy. W okresie tym dominowały osady otwarte w formie mniejszych lub rozległych osad, niekiedy wzmocnionych ostrokołem. Ślady archeologiczne w postaci fragmentów ceramiki związane z późniejszym osadnictwem po XV w. związane mogą być już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe jednostki tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym.

Adamówka – pierwsza wzmianka 1839 r. *Topograficzna Kart Królestwa Polskiego*, 1839 r. ;

Borówek – pierwsza wzmianka 1564 r. wg. *A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem statystyczny, t. VIII, cz. 1. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona, Źródła Dziejowe, t. XVIII cz. 1 Warszawa 1902;*

Chłaniów – jako Chlanowo w dokumencie z 1359 r. wg. *A. Pawiński, Polska XVI w wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska, t. III-IV, Źródła Dziejowe, t. XIV-XV, Warszawa 1880;*

Chłaniówek – po raz pierwszy jako Chłanówek *Topograficzna Kart Królestwa Polskiego*, 1839;

Chruściechów – po raz pierwszy w źródłach w 1952 r. w *Wykazie gromad PRL według stanu z dnia 1 VII 1952, Warszawa 1952;*

Dąbie – po raz pierwszy jako „Dambye” pojawia się w 1416 r., wg *Lubelska księga podkomorska XV wieku*, wydał *L. Białkowski, Lublin 1934;*

Gany – pod nazwą Gani alias Długołozy pojawia się w 1564 r., wg. *A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem statystyczny, t. VIII, cz. 1. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona, Źródła Dziejowe, t. XVIII cz. 1 Warszawa 1902.* oraz z datą 1786 r. wg *Mappa szczegulna Województwa Lubelskiego zrzadzona z innych mapp mieyscowych tak dawniey i swiezo odrysowanych tudziez goscincowych i nieatpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwacyi astronomicznych przez ... Karola de Petrhees – 1786;*

Huta - pierwsza wzmianka 1882 r. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom III s. 230*;

Koszarsko – po raz pierwszy w źródłach 1921 r. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924, t. IV, s. 53;

Makowiska – po raz pierwszy w źródłach jako wieś królewska pojawia się pod koniec XV w. w dokumencie z 1489 r. (Archiwum Państwowe Lublin: *Terrestria Crasnostaviensia Inscriptiones* 2, k. 290-290v);

Markiewiczów - pierwsza wzmianka z 1886 r. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom XIV s. 822*;

Olchowiec –pojawia się w 1578 r., wg. *A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem statystyczny, t. VIII, cz. 1. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona, Źródła Dziejowe, t. XVIII cz. 1 Warszawa 1902*;

Poperczyn – pod nazwą *Popirczyn* pojawia się w 1406 r., *Zbiór dokumentów małopolskich, t. VI, wydał S. Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1970, oraz zapis Makowiska alias Poperczin pod datą 1440 r.: Zbiór dokumentów małopolskich, t. V, wydał S. Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1970*;

Średnia Wieś – pod nazwą *Srednia* pojawia się w 1608 r., *Księga ziemna krasnostawska (materiały z KJP UMCS) nr 18/19846, k. 336v., pod nazwą Średnia Wieś w 1827 Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, t. II 190*; jako *Średnie* w *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom XI 155, s. 20, 96* ;

Wólka, nazwa obejmuje Wólkę i Wolę Żółkiewską – zapisy: *Na wolce* z 1609 r., *Księga ziemna krasnostawska (materiały z KJP UMCS) nr 18/19846, k. 371v., jako Wólka Żółkiewska w 1827 Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, t. II 286, s. 43*; j

Wierzchowina – jako *Wierzchlaniowa* podaje pod datą 1305 r. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom XIII 411*, jako *Vyrzchowyna* pod datą 1505, jako *Wierzchowina* pod datą 1607 w *Księga ziemna krasnostawska (materiały z KJP UMCS) nr 18/19846, k. 184v. s. 18, 23, 119*;

Władysławin - pierwsza wzmianka z 1893 r. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom XIII 691, s. 59*;

Zaburze – po raz pierwszy w źródłach od 1921 r. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924, t. IV, s. 53;

Żółkiew-Kolonia – pod nazwą *Zolkiew* pojawia się w 1359 r., *Zbiór dokumentów małopolskich, t. VI, wydał S. Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1970, oraz jako Żółkiew-Kolonia w Urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych, Warszawa 1953-1972*

Żółkiewka-Osada, Żółkiewska-Wieś – pod nazwami *Zolkiewka, Zolkiewka* wieś pojawia się w 1786 r., *Mappa szczegulna Województwa Lubelskiego zrzadzona z innych mapp miejscowych tak dawniej i swiezo odrysowanych tudziez goscincowych i nieatpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwacyi astronomicznych przez ... Karola de Petrhees – 1786*; pod nazwą *Zolkiewka-Osada* w *Urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych, Warszawa 1953-1972*

Historia osadnictwa zaobserwowana w źródłach pisanych dotyczących osad w gminie Żółkiewka powiela sytuację zaobserwowaną także na pozostałych terenach województwa lubelskiego. Brak jest źródeł historycznych zwłaszcza do końca XIV w. ale pośrednio historycy wysuwają przypuszczenia, że w II i III ćwierci XIV w. szczególnie dotkliwe były zniszczenia spowodowane walkami z Litwą o

opanowanie Rusi południowo-zachodniej. Doskonałe źródło do poznania najwcześniejszych dziejów Polski, jakim jest Liber beneficiorum Jana Długosza (powstałe w latach 1470 – 1480), w którym podawano dane dotyczące świętopietrza (denar od łebka dla papieża – stąd świętopietrze) w odniesieniu do każdej osady, ma w przypadku Lubelszczyzny największe braki.

Dzieje dzisiejszego województwa lubelskiego we wczesnym średniowieczu ściśle związane są z plemionami Lędzian, Dulebów, Bużan (wspominał o nich Geograf Bawarski) i Wołynianami (wymienionymi przez Nestora w Powieści minionych lat). Przyjmuje się, że Dulebowie, Bużanie i Wołynianie byli jednym plemieniem, które w różnych okresach różnie nazywano i którzy od wschodu graniczyli z Lędzianami, zajmującymi teren międzyrzecza Wisły i Bugu. W X w. zachodnia część domeny Dulebów została zajęta przez Lędzian, i dalsza historia ziem w tym okresie wiąże się ściśle z rywalizacją o tak zwane Grody Czerwieńskie. W 979 r. (funkcjonuje także data 981 r., podawana za Letopisem Nestora) Grody Czerwieńskie zostają zajęte przez Włodzimierza Wielkiego i po trwających do 1031 r. walkach – w 1018 r. zdobył je Bolesław Chrobry - zostały włączone w obręb ziem ruskich przez Jarosława Mądrygo i w ten sposób weszły one w skład silnego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Ziemie te to tereny pogranicza, na którym dwa kształtujące się państwa feudalne Polski i Rusi toczyły walkę. W 1240 r. tereny ziemi chełmskiej zostały dodatkowo spustoszone najazdem tatarskim. W okresie przynależności terytorialnej do Rusi Halickiej daje się zauważyć wzrost znaczenia Ziemi Chełmskiej. Ma to związek z okresem rządów Daniela Romanowicza. Książę ten, wobec zagrożenia ze strony Tatarów i bojarstwa, wiązał się politycznie, kulturalnie i gospodarczo z Krakowem, a stolicą swojego księstwa w latach 1237-1264 uczynił Chełm. Około roku 1240 przeniósł do Chełma biskupstwo wschodnie ufundowane przez siebie w roku 1220, którego siedzibą pierwotnie był Uhrusk. Rozwój Chełma, jako stolicy książęcej osłabł z chwilą śmierci księcia Daniela w roku 1264 a rolę Chełma jako centralnego grodu przejął Bełz. Okręg chełmski określa się mianem księstwa chełmskiego, a po śmierci Daniela dzielnicą władali jego synowi, aż do wygaśnięcia dynastii w XIV w. Na tron księstwa halicko-włodzimierskiego wstąpił książę czerski Bolesław Trojdenowicz, a po jego śmierci w 1340 r. o sukcesję wystąpił Kazimierz Wielki, ale po wyprawie z 1344 r. księstwo zostało zajęte przez Lubarta, księcia łuckiego. Roszczenia do tronu książęcego na Rusi wysuwali także Litwini, którzy już w roku 1340 pod wodzą księcia Luberta Giedyminowicza opanowali Ziemię Chełmską, Wołyń i Ziemię Bełską. Ludwik Węgierski próbował, bez rezultatu, podbić księstwo i do 1366 r. księstwem chełmsko-bełskim zarządzał książę litewski Jerzy Narymuntowicz. Po zwycięskiej wyprawie wojsk polskich w 1366 księstwo to stało się lennem Polski a w 1378 królowa Jadwiga połączyła te ziemie z Polską, na trwałe – do rozbiorów w XVIII w. Losy Ziemi Chełmskiej na przestrzeni dziejów były nierozzerwalnie związane ze stosunkami, jakie panowały między państwem polskim a jego wschodnimi sąsiadami. Ziemia Chełmska jak i całe pogranicze polsko-ruskie było areną rozgrywek politycznych i rywalizacji zbrojnej.

W dokumencie z 1359, w którym rozgraniczano ziemię chełmską od lubelskiej po raz pierwszy pojawia się zapis źródłowy o wiosce Żółkiew, należącej do ziemi chełmskiej. W dokumencie z 1417 wymieniani są właściciele Żółkwi Jakub z Żółkwi a następnie Jan i Mikołaj, a w dokumencie z 1515 r. pojawiają się już zapisy mówiące o rodzie Żółkiewskich. Żółkiewscy wkrótce zakładają gniazdo rodowe w okolicach Lwowa, także nazwane Żółkiew, zapewne przez sentyment do Żółkwi w ziemi chełmskiej gdzie po raz pierwszy zanotowano ród Żółkiewskich. Od tej pory ród Żółkiewskich zamieszkiwał dwie

„Żółkwie” – koło Lwowa i w ziemi chełmskiej, którą pod koniec XVII w. później zaczęto nazywać Żółkiewką.

W 1453 r. Władysław Warneńczyk zlikwidował odrębność ziem ruskich należącą do królów polskich i utworzył Województwo Ruskie ze stolicą we Lwowie. Ziemia Chełmska została włączona w obręb tego województwa dopiero pod koniec XV w., do tego czasu pozostając samodzielną jednostką terytorialną. Chełm był miastem królewskim, należącym do województwa ruskiego. Tworzył ośrodek administracyjny Ziemi Chełmskiej, w której skład wchodziły powiat chełmski i krasnostawski. Posiadał urząd kasztelański, podwojewodziński, urzędy ziemskie i grodzkie. Odbывały się w nim sejmiki, które wybierały dwóch posłów. Bezpośrednią kontrolę sprawowali starosta i burgrabia jako jego zastępca. Na czele miasta stał wójt mianowany przez króla.

Rozwój gospodarczy Ziemia Chełmska zawdzięczała szlakom kupieckim, które przezeń przebiegały na przełomie XII i XIII przez ziemie wschodnie, w tym ziemie dzisiejszej gminy Żółkiewka krasnostawskie ciągnął się szlak, który łączył handel arabski z Europą Zachodnią. Jego znaczenie jeszcze bardziej wzrosło po niszczących najazdach mongolskich.

Natomiast w wieku XV znaczenia nabrał szlak kupiecki Wrocław – Lublin – Lwów, który konkurował ze starszą drogą handlową Wrocław – Kraków – Lwów. Szlak omijający stołeczny Kraków na korzyść Lublina miał charakter europejskiej drogi kulturowej. W 1450 r. oraz 1454 r. król polski Kazimierz Jagiellończyk wystawił dokumenty, w których zezwolił kupcom jeździć z Rusi do Wrocławia. Wskazał w nich trasę pomiędzy Śląskiem a Lwowem: Bolesławiec – Wieluń – Brzeźnica – Radomsko – Przedbórz – Żarnów – Opoczno – Skrzynno – Radom – Zwolen – Kazimierz – Lublin – Krasnystaw – Hrubieszów. W 1455 r. polecił urzędnikom respektować swobodę podróżowania nią wobec wszystkich kupców. Dokumenty te zapoczątkowały międzynarodową karierę nowego szlaku handlowego, łączącego najważniejsze ośrodki Śląska (wówczas w Królestwie Czeskim) oraz Rusi (w granicach Królestwa Polskiego). Trakt Wrocław – Lublin – Lwów wykorzystywali kupcy do prowadzenia handlu: suknem, wołami, woskiem, futrami. Na otwarciu drogi radomsko-lubelskiej, która umożliwiała omijanie uciążliwego składu w Krakowie, zyskali przede wszystkim mieszkańcy lubelscy. Dzięki dogodnemu położeniu miasta oraz przywilejom królewskim, stali się pośrednikami w wielkim handlu, zwłaszcza podczas jarmarków. Na szlaku bogacili się również kupcy z Wrocławia, utrzymujący żywe kontakty z Europą zachodnią, jak również kupcy ze Lwowa, uczestniczący w handlu wschodnim. Trakt łączący Wrocław i Lwów za pośrednictwem Lublina odgrywał międzynarodową rolę i umożliwiał wymianę kulturową pomiędzy cywilizacją łacińską i bizantyńską, a więc Zachodem i Wschodem Europy. Decydujące znaczenie na przedstawiony podział na Zachód i Wschód Europy, który przebiegał między innymi w pobliżu i na ziemi Chełmskiej miały odmienność językowa i wyznaniowa. Przynależność wyznaniowa jest kryterium bardzo ostrym, określającym przynależność etniczną ludności. Rуска szlachta, korzystając z przywilejów jakie miał ten stan w Litwie i Koronie polonizowała i łatinizowała się szybciej. Podziały etniczne i wyznaniowe były ostre aż do lat osiemdziesiątych XVIII wieku a i dzisiaj mówi się o granicy między cywilizacją zachodniego chrześcijaństwa a bizantyjską i o głównej rubieży kulturowo-cywilizacyjnej na kontynencie europejskim.

W 1596 r. w Brześciu między częścią biskupów prawosławnych Rzeczypospolitej a Kościołem katolickim doszło do unii kościelnej. W wyniku Unii Brzeskiej powstał Kościół unicki, stanowiący część Kościoła katolickiego, podporządkowanego zwierzchnictwu papieża. Wśród części biskupstw prawosławnych, które przystąpiły do unii brzeskiej, było także biskupstwo chełmskie z biskupem

Dymitrem Zbirujskim. Chełm odtąd stał się ważnym ośrodkiem kościoła greckokatolickiego. Unia kościelna spełniła największą rolę w zbliżeniu do siebie społeczności ruskiej i polskiej niwelując różnice i przeszkody, które do tej pory je izolowały.

Bliskie sąsiedztwo Krasnegostawu, w którym pomiędzy 1440 a 1657 rokiem odbyło się 13 sejmików szlacheckich (z których sejmik z 1440 r. był sejmikiem generalnym ziemi chełmskiej) wpływało na pewno ożywczo na pobliskie tereny obecnej gminy Żółkiewka. Ziemia Chełmska miała w średniowieczu jedną hierarchię urzędniczą. Stanowili ją: kasztelan - znany od 1434 r., chorąży, cześnik, łowczy, miecznik, podczaszcy, podkomorzy, podstoli, stolnik i wojski. Od XV wieku znany także urzędników sądowych: sędziego (1428), podsędka (1427), pisarza ziemskiego (1423), którzy obsługiwali także *roki* ziemskie powiatu krasnostawskiego. w XVII wieku dodano urząd skarbnika, zaś od roku 1765 - wojskiego mniejszego. W powiecie krasnostawskim od roku 1522 znany jest urząd wojskiego, pozostałe urzędy zostały ustanowione konstytucją sejmu z 1736 r., wojski mniejszy zaś w 1765 r. W 1793 r., już po włączeniu Krasnegostawu do Województwa Lubelskiego, powołano urząd podkomorzego krasnostawskiego.

Powstanie Chmielnickiego w 1648 r. kończy okres prosperity Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a rozpoczyna kilkudziesięcioletni okres wojen z Kozakami, Tatarami, Rosjanami, Szwedami, Węgrami i Turkami, w czasie których zarówno Korona jak i Litwa poniosły duże straty ludnościowe i materialne. W XVII w. zanotowano w Polsce jedynie 32 dni pokoju. Podczas powstania Chmielnickiego ziemia chełmska została najechna i spustoszona, szczególnie ucierpiały okolice Zamościa najechnane przez Kozaków i Tatarów. W 1655 r. doszło do najazdu Krasnegostawu przez Kozaków sprzymierzonych z Moskalami, w 1656 w Krasnymstawie zatrzymały się wojska Karola X Gustawa w pogoni za Stefanem Czarnieckim a w 1657 r. Krasnystaw i okolice zostały spustoszone przez wojska węgierskiego księcia Rakoczego. Także w następnych latach okolice Krasnegostawu nie zaznały spokoju: w 1672 były miejscem koncentracji wojsk hetmana Jana Sobieskiego w jego wyprawie na Tatarów. Do ponownego wyniszczenia tych ziem doszło podczas III wojny północnej (1700-1721) oraz pod koniec wieku XVIII podczas insurekcji kościuszkowskiej. Oblicza się, że w powiecie krasnostawskim zniszczono ok. 80-95% wsi królewskich i 65-70% wsi prywatnych, co spowodowało głód, zmniejszeni liczby ludzi oraz olbrzymie straty w kulturze (budynki, archiwalia).

Pod koniec XVII w. spadkobiercy z rodziny Żółkiewskich sprzedają część dóbr żółkiewskich Szymonowi Baworowskiemu i wkrótce syn Szymona Baworowskiego, który był właścicielem Żółkiewki uzyskuje przywilej królewski na 6 jarmarków rocznie dla miasteczka Żółkiewka. Dalsza historia dóbr żółkiewskich związana jest z Tomaszem Stamirowskim, sędzią ziemskich chełmskim, który po 1755 r. skupuje rozdrobnione i zadłużone ziemie stanowiące dobra żółkiewskie. Stamirowski w 1769 doprowadza do formalnego założenia, na prawie magdeburskim, miasta Żółkiewka, w którym w 1787 r. gości ostatniego króla Polski, Stanisława Augusta Poniatowskiego. Wizyta ta została upamiętniona napisem w zakrystii kościoła, którego budowę rozpoczęto w 1769 r. Tomasz Stamirowski rozbudowywał Żółkiewkę a powstała w tym czasie zabudowa rynku dotrwała do wielkiego pożaru Żółkiewki w 1938 r., który to praktycznie strawił całe miasteczko. Tomasz Stamirowski ufundował także bożnicę dla ludności żydowskiej, zamieszkującej Żółkiewkę od kilkudziesięciu lat. Bożnica przetrwała do 1915 r., kiedy to została spalona. W 1776 r. powstał w Żółkiewce szpital, który pełnił także rolę przytułku.

W 1793 r., po II rozbiorze Rzeczypospolitej, ziemia należące obecnie do gminy Żółkiewka znalazły się po raz pierwszy w województwie lubelskim a po III rozbiorze w 1795 r. pod panowaniem austriackim, wchodząc w skład tzw. Galicji Zachodniej a od 1809 r., w wyniku zwycięskiej ofensywy księcia Józefa Poniatowskiego, weszły w skład Księstwa Warszawskiego w ramach departamentu lubelskiego (z Lublinem, Chełmem i Zamościem). Po upadku Napoleona Bonaparte, na mocy ustaleń Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r., ziemie te nie wróciły już do Austrii i znalazły się pod panowaniem Rosji w ramach Królestwa Polskiego a rolę Chełma, jako stolicy obwodu przejął Krasnystaw. W okresie tym departamenty przemianowano na województwa. W okres zaborów dobra Żółkiewskie wchodziły będąc we władaniu rodziny Stamirowskich, którzy około 1800 r. sprzedają Żółkiewkę lubelskiemu kupcowi Janowi Weberowi, który włada Żółkiewką do 1813 r. a w 1813 Żółkiewkę, jako wiano ślubne otrzymuje trzynastoletnia Ludwika Weber de Rittersdorf, wychodząca za mąż za fabrykanta spod Lwowa Ludwika Preszla. Z inicjatywy Ludwika Preszla w 1817 r. w Żółkiewce powstaje szkoła elementarna, która jest utrzymywana ze składek społecznych. Ludwik Preszl został zamordowany na tle rabunkowym przez swojego lokaja a dobra odziedziczył jego syn Mieczysław Preszl, który brał aktywnie udział w powstaniu listopadowym a po jego upadku musiał emigrować z kraju

W czasie powstania listopadowego w okolicach Krasnegostawu rozegrały się niewielkie batalie, miasto leżało na drodze do twierdzy Zamość. Okoliczna ludność udzielała pomocy oddziałom powstańczym. Na ziemiach krasnostawskich swoją obecnością odznaczył gen. Józef Dwernicki, zaś o Krasnymstawie w trakcie powstania styczniowego wspominał w swoich notatkach Julian Ursyn Niemcewicz. W 1837 r. po klęsce powstania listopadowego województwa przemianowano na gubernie a powiaty na okręgi (cyркуły).

Ukazem carskim z 1869 r. Żółkiewka utraciła prawa miejskie i od tej pory została zaszeregowana jako osada i nie wróciła już do dawnej świetności. Pod koniec XIX w. uruchomiono w Żółkiewce pocztę a od 1876 r. funkcjonował sąd gminny, obsługujący okoliczne gminy. W 1906 r. utworzono Towarzystwo Kredytowe dla gmin Rybczewice, Rudnik i Żółkiewki. Z innych istotnych wydarzeń dziejących się na ziemiach Chełmszczyzny należy wspomnieć o akcji rusyfikacyjnej po upadku powstania styczniowego, która na terenie Ziemi Chełmskiej miała szczególnie duże nasilenie. Nastąpiły krwawe prześladowania unitów, zwieńczone kasatą unii w 1875 roku. W 1912 r. powołano gubernię chełmską, obejmującą swym zasięgiem część dawnej Ziemi Chełmskiej. Oderwanie Chełmszczyzny wywołało olbrzymie oburzenie we wszystkich ziemiach polskich. Tereny należące do gminy Żółkiewka pozostały w guberni lubelskiej.

Podczas I wojny światowej w 1914 i 1915 roku na terenach Lubelszczyzny toczyły się walki z udziałem wielu tysięcy żołnierzy trzech armii. W sierpniu 1914 r., dwie armie austro-węgierskie wykorzystując przewagę mobilizacyjną nad siłami rosyjskimi, ruszyły od południa do natarcia między Wisłą a Bugiem. Najpierw 21 sierpnia 1914 r. przystąpiła do natarcia na kierunku Lublina 1. armia austro-węgierska pod dowództwem gen. Viktora Dankla, która po przebyciu bagnistej strefy rzeki Tanwi, w trzydniowej bitwie pod Kraśnikiem (23-25 sierpnia 1914 r.) zmusiła do odwrotu 4. armię rosyjską gen. Salzy. W tym samym czasie do natarcia na kierunku Zamość-Brześć ruszyła najsilniejsza 4. armia austro-węgierska, dowodzona przez gen. Maurycego v. Auffenberga, tocząc ciężkie walki na linii Tomaszów-Zamość-Tyszowce z oddziałami 5. armii rosyjskiej gen. Plehwego. Ciężkie walki w tym rejonie w dniach 26 VIII-2 IX zwane „bitwą pod Komarowem” zakończyły się znacznym sukcesem Austriaków i tylko przez nieudolność jednego z austriackich dowódców nie doszło do

całkowitego okrążenia i zniszczenia armii rosyjskiej. W tym czasie gen. Dankl, mając przed sobą cofające się oddziały rosyjskie, kontynuował natarcie siłami swojej armii w kierunku Lublina, zajmując 30 sierpnia Krasnystaw oraz stację kolejową Trawniki (1 września). Obie armie austro-węgierskie nie wykorzystały swoich zwycięstw pod Kraśnikiem i Komorowem wobec dotkliwych porażek wojsk austro-węgierskich w Galicji Wschodniej i konieczności wycofania na front lwowski 4. armii austro-węgierskiej. 2 września Rosjanie, wykorzystując swoją przewagę, odzyskali rejon Trawniki-Krasnystaw i w ciągu następnych dni rosyjskie armie przeszły do natarcia na całym swoim prawym skrzydle frontu, mając dwukrotną przewagę nad uszczuplonymi siłami austro-węgierskimi do 9 września wypierając z południowej Lubelszczyzny wszystkie oddziały austro-węgierskie.

Ponownie front dotarł na Lubelszczyznę latem 1915 r. w wyniku zdecydowanej ofensywy wojsk państw centralnych, zapoczątkowanej przełamaniem w maju 1915 r. rosyjskiego frontu pod Gorlicami. Oddziały austro-węgierskie osiągnęły południowe granice Lubelszczyzny w końcu czerwca 1915 r. Atakiem między Wisłą a Bugiem dowodził August v. Mackensen. Rosjanie mimo dotkliwych braków amunicji zamierzali bronić za wszelką cenę i wybudowali szereg umocnionych linii obronnych z rozbudowanymi systemami zapór inżynieryjnych. Armie Mackensena ruszyły do natarcia w pierwszych dniach lipca 1915 r. Najcięższe walki toczyły się pomiędzy 1-10 lipca w rejonie Kraśnik-Urzędów pomiędzy atakującą 4. armią austro-węgierską i broniącą się 3. armią rosyjską, zwane „drugą bitwą pod Kraśnikiem”. Po kilku dniach ataku straty osobowe w oddziałach austriackich sięgały często 70%. W walkach tych brała również udział I Brygada Legionów, podległa dowództwu 4. armii austro-węgierskiej. 15-16 lipca armie Mackensena ponownie ruszyły do natarcia na dobrze okopane oddziały 4., 3. i nowo utworzonej 13. armii rosyjskiej, osiągając jedynie sukces w postaci zajęcia Krasnegostawu. W dniach 22-23 lipca oddziały austro-węgierskie zdołały częściowo przełamać linię obrony Rosjan, zdobywając po zaciętych walkach Niedrzwicę, Bełżyce i Wronów. Natomiast wydzielona grupa uderzeniowa złożona z siedmiu dywizji niemieckich pod dowództwem gen. Emmicha 29 lipca rozbiła II Syberyjski Korpus i zajęła rejon Biskupice-Trawniki. Cofające się oddziały rosyjskie stawiały zacięty opór, o czym świadczą sierpniowe walki pod Lubartowem i w bagnistej dolinie rzeki Tyśmienicy przed Ostrowem Lubelskim. Ostatnie oddziały rosyjskie zostały wyparte z Lubelszczyzny 18 sierpnia 1915 r. po zdobyciu Włodawy, co było końcem wojny na terenie Lubelszczyzny. Doszło do ogromnych zniszczeń, wywołanych zarówno działaniami wojennymi, jak i celowym podpalaniem wsi i miasteczek przez cofającą się armię rosyjską. Po przejściu frontu Lubelszczyzna znalazła się pod okupacją austriacką i weszła w skład utworzonego dnia 1 września 1915 r. Generalnego Gubernatorstwa Wojskowego z siedzibą w Lublinie a władzę w terenie przejęły c. i k. komendy powiatowe. Podczas działań wojennych na terenie ziem krasnostawskich rozegrały się dwie krwawe batalie, Krasnystaw zdobywano natomiast trzykrotnie. Największe straty podczas walk na ziemiach krasnostawskich w latach 1914–1915 poniosła armia rosyjska: 8618 żołnierzy, najmniejsze zaś armia niemiecka – 3775 żołnierzy. Niecałe 4 tys. ludzi wcielono do armii rosyjskiej, wyemigrowało niemal 10 tys. osób, w całym powiecie krasnostawskim pozostało natomiast niespełna 98 tysięcy mieszkańców. Powiat krasnostawski poniósł duże straty w budynkach, oraz olbrzymie straty w inwentarzu zwierzęcym spowodowały m.in. to, że ponad 70 proc. gruntu leżało odłogiem. Świadectwem krwawych walk z lat 1914-1915 jest cmentarz wojenny w Tokarówce oraz zbiorowa mogiła na polach Chłaniowa.

Zawarcie 9 marca 1918 r. separatystycznego pokoju w Brześciu Litewskim, między państwami centralnymi (Niemcy, Austro-Węgry i ich sojusznicy) a Ukraińską Republiką Ludową, na mocy którego

cały Wołyń, Chełmszczyznę i Podlasie odstąpiono Ukrainie, chociaż na tych terenach zamieszkiwało jedynie 23,1% Ukraińców spotkało się z olbrzymim sprzeciwem nie tylko społeczności lokalnej ale wywołało gorący sprzeciw na wszystkich ziemiach polskich. Ostatecznie do ratyfikacji traktatu nie doszło, na co wpływ miało nie tyle zgodne potępienie tego aktu przez opinię publiczną, co niewywiązywanie się ukraińskiego rządu Pawła Skoropadskiego ze zobowiązań zbożowych oraz zbliżająca się klęska Niemiec i Austro-Węgier. 2 listopada 1918 r. oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej pod dowództwem rotmistrza Gustawa Orlicz-Dreszera zajęły Chełm i rozbroiły załogę austriacką. Krasnystaw odzyskał niepodległość 4 listopada 1918 roku, tego dnia przed południem oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej dowodzone przez majora Rozwadowskiego rozbroiły ok. 200-osobowy garnizon austriacki. Na terenie gminy podczas I wojny światowej działała placówka Polskiej Organizacji Wojskowej, do której należało kilkadziesiąt osób. Mieszkańcy Żółkiewki i okolicznych wsi wstępowali również do legionów; w ich szeregach znalazło się około siedemdziesięciu mężczyzn. W nocy z 2 na 3 listopada 1918 lokalne oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej rozbroiły posterunek żandarmerii.

Krótko po odzyskaniu niepodległości, w 1920 r. pojawiło się nowe, śmiertelne zagrożenie ze strony sowieckich wojsk I Konnej Armii Budionnego, której wcześniej nie udało się zdobyć Lwowa. Budionny w połowie sierpnia skierował wszystkie siły na ziemię krasnostawską, aby zdobyć miasto. Krasnystaw był oblężony, a na jego terenie rozgrywały się ciężkie walki. Przełomową dla bezpieczeństwa miasta okazała się bitwa pod Komarowem 31 sierpnia, w wyniku której armia Budionnego wycofała się na wschód.

Po odzyskaniu niepodległości gmina Żółkiewka weszła w skład powiatu krasnostawskiego, będąc centralnie położoną gminą tego powiatu. Z powodu dużych zasobów rolniczych regionu i struktury ekonomicznej powiat krasnostawski wraz z Lubelszczyzną zostały włączone do Centralnego Okręgu Przemysłowego, który został podzielony na trzy strefy a powiat Krasnystaw znalazł się w lubelskiej strefie B – aprowizacyjnej. Z inicjatywy miejscowego posła na sejm Stanisława Wróby – Merskiego utworzono w Żółkiewce Oddział Zakaźny Szpitala Powiatowego w Krasnymstawie. Utworzono i rozbudowywano spółdzielnię mleczarską a w 1935 roku rozpoczęto budowę nowoczesnego budynku szkolnego, którego budowę zakończono dopiero w kilkanaście lat po II wojnie światowej, w 1958 roku. Pożar, który wybuchł 21 maja 1938 strawił całkowicie drewnianą zabudowę Żółkiewki. Wybuch wojny i okupacja niemiecka nie pozwoliły na odbudowę osady, czego konsekwencje trwały do lat siedemdziesiątych XX w.

We wrześniu 1939 r. na terenach ziemi krasnostawskiej toczyły się krwawe walki z Niemiec i najeźdźcą, który 12 i 13 września zajął Zamość i Tomaszów Lubelski a Krasnystaw był bombardowany. Miasto zostało zajęte przez Niemców 18 września 1939 r. ale walki na terenie powiatu krasnostawskiego i ziemi chełmskiej trwały do 26 września. Krasnystaw dostał się pod okupację niemiecką, chociaż według pierwotnej wersji paktu Ribbentrop - Mołotow, tak jak całe województwo lubelskie miał się znaleźć w sowieckiej strefie wpływów. Powiat krasnostawski niemal przez cały okres trwania wojny stanowił miejsce działania polskich ugrupowań partyzanckich i ruchu oporu. We wrześniu 1943 roku partyzanci Batalionów Chłopskich zaatakowali miejscowe więzienie w wyniku, którego uwolniono około 250 więźniów. Rok później w październiku 1944 roku partyzanci Armii Krajowej przeprowadzili podobną akcję uwalniając swoich kolegów aresztowanych w wyniku obławy w Surhowie przez NKWD.

W lipcu 1944 dochodzi do tragicznych wydarzeń, w wyniku których Niemcy wraz z towarzyszącymi im wojskami Ukraińskiego Legionu Samoobrony spacyfikowały wsie Chłaniów i Władysławin zabijając kilkadziesiąt osób. Sprawa odpowiedzialności za zbrodnię i ściganie sprawców trwa do chwili obecnej.

Niemcy z okolic Krasnegostawu i okolic zostali wypędzeni 27 lipca 1944 r. Latem 1944 roku Nikita Chruszczow dokonał nieudanej próby przyłączenia Podlasia, ziemi chełmskiej i Nadsania do Ukrainy. We wrześniu podpisano porozumienie lubelskie, na mocy którego rozpoczęły się przesiedlenia do ZSRR Ukraińców mieszkających m.in. w powiecie krasnostawskim. Podobne rozporządzenie dotyczyło powrotu do Polski wszystkich Polaków i Żydów, którzy mieszkali w Polsce przed wybuchem wojny.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamentsy pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Niestety, ale tradycyjna kultura ludowa ulega coraz szybszemu zanikowi, jeszcze w latach 70-80-tych ubiegłego wieku na terenie powiatu lubartowskiego można było spotkać wciąż będące w użyciu tradycyjne formy w budownictwie, jak na przykład zabudowa w formie dookólnej (okólniki), w której zabudowania gospodarcze były połączone, z wewnętrznym podwórkiem gospodarczym. Ale najszybciej zanikowi ulega dziedzictwo niematerialne, które w formie szczątkowej zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez zachowanie obrzędowości zwyczajów dorocznych, tradycji

związanych ze świętami kościelnymi oraz silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną świąt państwowych a także świąt kościelnych. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne, z nadal żywym zwyczajem przystrajania krzyży i kapliczek przydrożnych oraz śpiewania „majówek”. Do elementów tradycyjnej kultury, które zanikły zalicza się także tradycyjne stroje ludowe, obecnie zachowane dzięki zespołom folklorystycznym oraz śpiewaczym na terenie Gminy Żółkiewka. Za reprezentatywny dla regionu Lubelszczyzny uznaje się Strój Krzczonowski, który swoim zasięgiem obejmował Dąbie w gminie Żółkiewka. Janusz Świeży, badacz terenów Lubelszczyzny, podzielił rozwój stroju krzczonowskiego na cztery etapy. Najstarszy trwał do lat 70. XIX w., ubiór wykonywano w całości z lnu, jedynie zimą noszono samodziałowe, wełniane sukmany i kozuchy, a kobiety przywdziewały wełniane chusty. Następny etap to czas od 70. XIX w. do I wojny światowej. W tym okresie zarówno męskie, jak i kobiece stroje wykonywane były z barwnych fabrycznych materiałów wełnianych, kupowanych w mieście. Trzeci okres przypadł na lata po I wojnie światowej do 1930 roku, kiedy to nastąpiło zanikanie stroju tradycyjnego i zastępowanie go modą miejską. Rozpowszechniło się na przykład zdobienie w tzw. okienka oraz haft krzyżykowy. Ostatni etap rozwoju trwa od 1930 r. do dzisiaj, funkcja stroju zmieniła się na reprezentacyjną. Nadal trwa rozwój zdobnictwa materialnie różnicujący sam strój. Powstają rekonstrukcje strojów w celach obrzędowych i widowiskowych.

Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu. Proces budowania tożsamości regionalnej powinien rozpocząć się od pielęgnowania i kultywowania tożsamości lokalnej. Na terenie gminy działają liczne zespoły ludowe, które są obecne na uroczystościach lokalnych, ale także reprezentują na zewnątrz gminę Żółkiewka.

Tradycje kulinarne to także część dziedzictwa niematerialnego będąc także istotną częścią tożsamości kulturowej, a pielęgnowanie dziedzictwa kulinarnego w oparciu o produkty tradycyjne i regionalne jest kluczem do rozwoju regionu i szansą dla jego mieszkańców. Produkty tradycyjne, dzięki niezmiennej od lat recepturze wytwarzania, gwarantują wyjątkowe cechy i właściwości wyrobu. Dla promocji Gminy należałoby szerzej wypromować produkt kulinarny, na przykład „fajerczaka”, który wśród mieszkańców jest najbardziej rozpoznawalny i kojarzony z gminą Żółkiewka i powinien być zgłoszony na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa. Krajową Listę Produktów Tradycyjnych utworzono na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest promocja i rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skuteczniej promować także za granicą. Gmina Żółkiewka powinna udostępnić swoją stronę internetową dla akcji, mającej na celu poszerzeniu wpisu Listy Produktów Tradycyjnych (LPT) o nowe produkty.

Materialnym świadectwem niematerialnych wierzeń, wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Żółkiewka są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), jako miejsca upamiętniające wydarzenia istotne w życiu społeczności zamieszkującej te tereny, jako punkty orientacyjne na rozstajach itp. Stanowią one do dzisiaj lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprawianych w formie Litani Loretanśkiej w wioskach przy kapliczkach, które są

szczególnie starannie w tym okresie przystrajane. Tradycja ta pojawiła się w kulturze chrześcijańskiej Europy na przełomie XIII i XIV w. a szczególnie upowszechniła się dzięki zakonowi jezuitów po dobie reformacji, kiedy to w połowie XVI w. maj został nazwany miesiącem Maryi.

Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

5.2.4. Infrastruktura kultury

Ośrodek Kultury Samorządowej w Żółkiewce

Organizacją życia kulturalnego na terenie gminy zajmuje się powołany w 1991 r. Ośrodek Kultury Samorządowej w Żółkiewce. Placówka ta rozwinęła się na bazie Gminnego Ośrodka Kultury, powstałego w drugiej połowie lat 60-tych XX w. oraz Biblioteki Gminnej. Obecnie Ośrodek Kultury Samorządowej prowadzi działalność w ramach Ośrodka Kultury oraz Biblioteki Publicznej w Żółkiewce oraz jej filii w Chłaniowie. Zgodnie ze statutem celem działania OKS jest realizacja zadań w dziedzinie wychowania, edukacji i upowszechniania kultury. Podstawowym celem działania Biblioteki Publicznej jest rozwijanie i zaspokajanie potrzeb czytelnich i informacyjnych mieszkańców gminy oraz upowszechniania wiedzy i nauki. Działalność placówki rozwija się w trzech kierunkach: pracy oświatowej, artystycznej i organizacji imprez kulturalnych. Celem Ośrodka jest pozyskiwanie i przygotowanie środowiska do aktywnego uczestnictwa w kulturze, współtworzenie ich pozytywnych wartości, rozwój form czynnego uczestnictwa mieszkańców gminy w życiu kulturalnym inspirowanie i rozwijanie zainteresowań amatorską twórczością artystyczną, a także organizowanie kulturalnej rozrywki, zabawy i rekreacji. W ramach swojej działalności Ośrodek Kultury Samorządowej organizuje konkursy sztuki recytatorskiej, eliminacje gminne do „Małego Konkursu Recytatorskiego” (adresowany do uczniów szkół podstawowych), eliminacje do „Jesiennego Konkursu Recytatorskiego” w którym może brać udział również młodzież gimnazjalna oraz ze szkół ponadgimnazjalnych, Gminny przegląd teatryków dziecięcych adresowany do uczniów szkół podstawowych.

Przy Ośrodku działała Kapela Żółkiewska, grupy teatralne: Dziecięcy Zespół Teatralny Podkówka oraz grupa teatralna „Herody” z widowiskami bożonarodzeniowymi. Obecnie przy Ośrodku Kultury działa Dziecięcy Zespół Tańca Ludowego, Zespół Chórny, Trio męskie, Kapela Wujka Romana,

W budynku OKS swoją siedzibę ma także Regionalne Towarzystwo Przyjaciół Żółkiewki, które powstało 5 kwietnia 2003 roku z inicjatywy Bohdana Kiełbasy, Doroty Kiełbasy, Anny Podgórskiej, i Barbary Nosek (Lachowskiej).

Ośrodek organizuje bądź współorganizuje następujące cykliczne imprezy:

- Gminny Festiwal Kolęd, Jasełek i Pastorałek
- Wielkanocny konkurs na palmę, pisanek, stroik i kartkę wielkanocną
- Gminne obchody uchwalenia Konstytucji 3 Maja
- Eliminacje Rejonowe do Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych
- Obchody rocznicy Pacyfikacji Władysława i Chłaniowa
- Dożynki Gminne i Jarmark Żółkiewski
- Obchody rocznicy wybuchu II Wojny Światowej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- Konkurs plastyczny „Moja Gmina Żółkiewka”
- Obchody rocznicy Odzyskania Niepodległości.

Ośrodek Kultury Samorządowej w Żółkiewce należy do Lokalnej Grupy Działania Krasnystaw Plus. Ośrodek Kultury Samorządowej od 2008 r. wydaje czasopismo społeczno-kulturalne „PANORAMA ŻÓŁKIEWSKA”, w którym umieszcza informacje o inwestycjach gminnych zakończonych w danym roku i udziale w projektach unijnych, działaniach szkół, organizacji pozarządowych, pisze o najciekawszych wydarzeniach i przedsięwzięciach kulturalnych, wyszukuje ciekawostki, publikuje artykuły dotyczące rocznic historycznych kraju, regionu i naszej gminy. W 2021 r. również pisemko wydaliśmy, wcześniej zbierając materiały; teksty i zdjęcia.

Organizacje pozarządowe oraz prowadzące działalność pożytku publicznego

Miarą aktywności społecznej Mieszkańców danego obszaru jest przede wszystkim liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych na tym terenie. Gmina Żółkiewka posiada relatywnie duży potencjał kapitału społecznego i rozwija się też dzięki działalności grupy sprawdzonych i doświadczonych organizacji pozarządowych.

Gmina Żółkiewka realizuje zadania ze sfery publicznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na podstawie podejmowanych corocznych Uchwał Rady Gminy w sprawie uchwalenia rocznego programu współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego. Program współpracy Gminy Żółkiewka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami na rok 2021 został przyjęty Uchwałą nr XX/131/20 Rady Gminy Żółkiewka z dnia 17 listopada 2020 r. i jest zgodny z ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1057 z późn. zm).

Na wsparcie zadań publicznych realizowanych w ramach Programu Współpracy w budżecie Gminy przeznaczone corocznie są środki na ich realizację. Zlecanie organizacjom pozarządowym realizacji zadań publicznych polegających przede wszystkim na udzieleniu dotacji finansowych organizacjom pozarządowym w trybie otwartego konkursu ofert na zasadach określonych w ustawie o pożytku publicznym i o wolontariacie, w formie wspierania wykonywania tych zadań.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Żółkiewka funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla terenu gminy, dla których zostały przyjęte miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 r. poz.840).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Żółkiewka znajduje się osiem zespołów zabytków lub zabytków nieruchomych wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego, wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej. Są to tym samym najcenniejsze element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026
Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Żółkiewka

	NAZWA MIEJSCOWOŚCI UŻYTA W PUBLIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW	OBOWIĄZUJĄCA NAZWA MIEJSCOWOŚCI	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJ
1.	CHŁANIÓW	CHŁANIÓW	„kościół paraf. pw. św. Mateusza Ap. i Ew. z wyposażeniem wnętrza, otoczeniem z zadrzewieniem w gran. cmentarza kościelnego, dzwonnica ”	A/90
2.	CHŁANIÓW	CHŁANIÓW KOŁONIA	„cmentarz grzebalny (rzymskokatolicki), kaplica cmentarna, ogrodzenie, drzewostan i nagrobki (wg wykazu w karcie cmentarza), w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. plan ”	A/1187
3.	DĄBIE	DĄBIE	„dwór i park”	A/407
4.	OLCHOWIEC	OLCHOWIEC	„dwór i park (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu ”	A/1194
5.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	„zespół dworski: dwór, oficyna (d. dwór), stajnia, rządcówka, mur przyporowy, park (o pow. wskazanej w dec.), wraz ze stawami, w gran. wg zał. plan ”	A/1193
6.	ZABURZE, ŚREDNIA WIEŚ	ZABURZE	„dwór i park (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu ”	A/1199
7.	ZABURZE	ZABURZE	„tzw. "Wronówka" - dworek i ogród spacerowo-użytkowy, w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu ”	A/1192
8.	ŻÓŁKIEWKA ul. Hetmana Żółkiewskiego 1	ŚREDNIA WIEŚ, nr 95	„kościół paraf. pw. św. Wawrzyńca z wystrojem wnętrza i wyposażeniem, dzwonnica - brama, mur otaczający cmentarz kościelny, drzewostan w obrębie muru ”	A/398

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

5.3.1. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ewidencja prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021. poz. 56).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest wymagana w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, składającą się z kart ewidencyjnych, zawierających następujące informacje: nazwa, materiał, technika, miejscowość, adres i miejsce przechowywania, przynależność administracyjna, właściciel i jego adres, forma ochrony, opracowanie karty ewidencyjnej, styl, czas powstania, autor, szkoła, warsztat, wymiary, liczba obiektów; fotografia, opis, znaki, sygnatury, napisy; historia, stan zachowania i najpilniejsze postulaty konserwatorskie, akta archiwalne, źródła ikonograficzne, adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach, uwagi. Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych. Sporządzenie karty ewidencyjnej stanowi formę dokumentacji i rozpoznania zasobu zabytków ruchomych na terenie województwa. Rodzi jednak pewne obowiązki informacyjne (zob. art. 28 u.o.z.o.z.). Do zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie będzie miał również art. 31 ust. 1a u.o.z.o.z., zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Listę obiektów zabytkowych ujętych w prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, Delegatura w Chełmie przedstawiono w tabeli nr 2 – są to zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Żółkiewka.

5.3.2. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziałach: Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2022 poz. 840). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) nałożyło na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek niezwłocznego zawiadomienia właściciela lub posiadacza zabytku o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia do gminnej ewidencji zabytków, o zamiarze wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków oraz o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym, dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków, które zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytek może zostać wyłączony z gminnej ewidencji zabytków po uprzednim wyłączeniu zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.**

W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Żółkiewka

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków). Gmina Żółkiewka posiada Gminną Ewidencję Zabytków, przyjętą Zarządzeniem Wójta Gminy Żółkiewka.

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Żółkiewka – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOWANIE
1.	BORÓWEK	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki	Borówek na działkach geodez.: 29/1 i 30/1 obręb: BORÓWEK identyfikator: 060611_2.0002.29/1, ...30/1	1987 r.
2.	CHŁANIÓW	Kościół parafialny pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty	Chłaniów nr 91 na działce geodez.: 2246 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.2246	1746 r.
3.	CHŁANIÓW	Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty	Chłaniów nr 91 na działce geodez.: 2246 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.2246	1756 - 1765 r.
4.	CHŁANIÓW	Zadrzewienie w granicach cmentarza kościelnego	Chłaniów nr 91 na działce geodez.: 2246 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.2246	XIX/XX w.
5.	CHŁANIÓW	Zbiorowa mogiła wojenna	Chłaniów na działce geodez.: 924 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.924	1915 r.
6.	CHŁANIÓW	Pomnik ku czci pomordowanych i poległych w latach 1939-1944 mieszkańcom gromady Chłaniów	Chłaniów nr 10 na działce geodez.: 639 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.639	1994 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

7.	CHŁANIÓW	Kapliczka	Chłaniów nr 50 na działce geodez.: 669 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.669	XIX/XX w.
8.	CHŁANIÓW KOLONIA	Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	II ćw. XIX w.
9.	CHŁANIÓW KOLONIA	Kaplica grobowa rodziny Mogilnickich na cmentarzu rzymskokatolickim	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	I. 70-te XIX w.
10.	CHŁANIÓW KOLONIA	Ogrodzenie cmentarza rzymskokatolickiego	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	L ćw. XX w.
11.	CHŁANIÓW KOLONIA	Drzewostan na cmentarzu rzymskokatolickim	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	XIX/XX w.
12.	CHŁANIÓW KOLONIA	Nagrobek X. Michała Goraiskiego, prałata Kaedry Lubelskiej na cmentarzu rzymskokatolickim	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	1848 r.
13.	CHŁANIÓW KOLONIA	Nagrobek Stanisława Białosukni, właściciela dóbr Chłaniów na cmentarzu rzymskokatolickim	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	1888 – 1891 r.
14.	CHŁANIÓW KOLONIA	Nagrobek Jana Głogowskiego i Tekli Głogowskiej, właścicieli Bzowca na cmentarzu rzymskokatolickim	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	1840 - 1844 r.
15.	CHŁANIÓW KOLONIA	Nagrobek Wiesława Krzykwowskiego organisty parafii chłaniowskiej na cmentarzu rzymskokatolickim	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 486 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.486	1902 r.
16.	CHŁANIÓW KOLONIA	Kapliczka	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 601 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.601	k. XIX w.
17.	CHŁANIÓW KOLONIA	Kapliczka przydrożna	Chłaniów Kolonia na działce geodez.: 12 obręb: CHŁANIÓW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0006.12	1947 r.
18.	DĄBIE	Dwór	Dąbie nr 137 Między innymi na działkach geodez.: 883/5, 856/1, 857/1, 858, 884/3, 932/3, 2499 obręb: DĄBIE identyfikator: 060611_2.0009.883/5, ..., 856/1, 857/1, 858, 884/3, 932/3, 2499,	1848 r.
19.	DĄBIE	Park	Dąbie nr 137 Między innymi na działkach geodez.: 883/5, 856/1, 857/1, 858, 884/3, 932/3, 2499 obręb: DĄBIE identyfikator: 060611_2.0009.883/5, ..., 856/1, 857/1, 858, 884/3, 932/3, 2499,	XIX/XX w.
20.	GANY	Kapliczka przydrożna	Gany nr 32 na działce geodez.: 534 obręb: GANY identyfikator: 060611_2.0006.534	XIX/XX w.
21.	GANY	Kapliczka przydrożna	Gany nr 47A na działce geodez.: 848 obręb: GANY identyfikator: 060611_2.0006.848	I poł. XX w.
22.	GANY	Kapliczka przydrożna	Gany na działce geodez.: 80/1 obręb: GANY identyfikator: 060611_2.0006.80/1	1920 r.
23.	MAKOWISKA	Młyn	Makowiska (bez numeru) na działce geodez.: 312 obręb: MAKOWISKA identyfikator: 060611_2.0014.312	1918 r.
24.	OLCHOWIEC	Dwór	Olchowiec nr 54 Między innymi na działkach i częściach działek geodez.: 618, 620/2, 621, 1043, 1045 obręb: OLCHOWIEC WIEŚ identyfikator: 060611_2.0015. 618, 620/2, 621, 1043, 1045	k. XIX w.
25.	OLCHOWIEC	Park	Olchowiec nr 54 Między innymi na działkach i częściach działek geodez.: 618, 620/2, 621, 1043, 1045 obręb: OLCHOWIEC WIEŚ identyfikator: 060611_2.0015. 618, 620/2, 621, 1043, 1045	k. XIX w.
26.	OLCHOWIEC	Gorzelnia, ob. budynek mieszkalny	Olchowiec nr 63 Na działce geodez.: 785 obręb: OLCHOWIEC WIEŚ identyfikator: 060611_2.0015. 785,	I poł. XIX w.
27.	POPERCZYN	Mogiła partyzancka	Poperczyn na działce geodez.: 49 obręb: POPERCZYN identyfikator: 060611_2.0017.49	Maj 1944 r.
28.	ROŻKI-KOLONIA	Kapliczka przydrożna	Rożki-Kolonia na działce geodez.: 380 obręb: ROŻKI-KOLONIA identyfikator: 060611_2.0019.380	I poł. XX w.
29.	ŚREDNIA WIEŚ	Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca	Średnia Wieś nr 95 na działce geodez.: 832 obręb: ŚREDNIA WIEŚ identyfikator: 060611_2.0021.832	1776 r.
30.	ŚREDNIA WIEŚ	Dzwonnica-brama przy kościele parafialnym pw. św. Wawrzyńca	Średnia Wieś nr 95 na działce geodez.: 832 obręb: ŚREDNIA WIEŚ identyfikator: 060611_2.0021.832	k. XVIII w.
31.	ŚREDNIA WIEŚ	Mur otaczający cmentarz kościelny przy kościele parafialnym pw. św. Wawrzyńca	Średnia Wieś nr 95 na działce geodez.: 832 obręb: ŚREDNIA WIEŚ identyfikator: 060611_2.0021.832	k. XVIII w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

32.	ŚREDNIA WIEŚ	Drzewostan w obrębie muru kościelnego przy kościele parafialnym pw. św. Wawrzyńca	Średnia Wieś nr 95 na działce geodez.: 832 obręb: ŚREDNIA WIEŚ identyfikator: 060611_2.0021.832	XIX-XX w.
33.	TOKARÓWKA	Cmentarz z I wojny światowej	Tokarówka na działce geodez.: 57/3 obręb: TOKARÓWKA identyfikator: 060611_2.0022.57/3	1915 r.
34.	WIERZCHOWINA	Figura przydrożna z rzeźbą św. Jana Ewangelisty	Wierzchowina nr 47 na działce geodez.: 1675 obręb: WIERZCHOWINA identyfikator: 060611_2.0023.1675	XVIII w.
35.	WIERZCHOWINA	Figura przydrożna z rzeźbą św. Łukasza Ewangelisty	Wierzchowina nr 114 na działce geodez.: 199 obręb: WIERZCHOWINA identyfikator: 060611_2.0023.199	II poł. XIX w.
36.	WIERZCHOWINA	Dwór (ob. ruina)	Wierzchowina (bez numeru) na działce geodez.: 29/1 obręb: BOROWINA KOLONIA identyfikator: 060611_2.0031.29/1	Ok. 1920 r.
37.	WIERZCHOWINA	Kapliczka przydrożna	Wierzchowina na działce geodez.: 815/2 (droga) obręb: WIERZCHOWINA identyfikator: 060611_2.0023.815/2	1944 r.
38.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Zespół dworsko-parkowy	Wola Żółkiewska Między innymi na działkach geodez.: część działki 1/17, 9/2, 9/5, 9/6, 9/7, 9/8, 9/9, 9/12, 9/13, 9/15, 9/16, 9/17, 9/18, 104 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.1/17 (część), 9/2, 9/5, 9/6, 9/7, 9/8, 9/9, 9/12, 9/13, 9/15, 9/16, 9/17, 9/18, 104	XVIII w.– 1924 r.
39.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Dwór w zespole dworsko-parkowym	Wola Żółkiewska nr 1 Dwór na działce geodez.: 9/12 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.9/12	1883 r.
40.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Oficyna w zespole dworsko-parkowym	Wola Żółkiewska nr 1 Dwór na działce geodez.: 9/12 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.9/12	Ok. 1787, przebud. 1883 r.
41.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Stajnia cugowa w zespole dworsko-parkowym	Wola Żółkiewska nr 1 Dwór na działce geodez.: 9/12 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.9/12	I. 80-te XIX w.
42.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Mur przyporowy w zespole dworsko-parkowym	Wola Żółkiewska nr 1 Dwór na działce geodez.: 9/12 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.9/12	II poł. XIX w.
43.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Rządówka w zespole dworsko-parkowym	Wola Żółkiewska nr 11 Rządówka na działce geodez.: część działki 1/17 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.1/17 (część)	k. XIX w.
44.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Park w zespole dworsko-parkowym	Wola Żółkiewska Między innymi na działkach geodez.: 9/2, 9/5, 9/6, 9/7, 9/8, 9/9, 9/12, 9/13, 9/15, 9/16, 9/17, 9/18, 104 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.9/2, 9/5, 9/6, 9/7, 9/8, 9/9, 9/12, 9/13, 9/15, 9/16, 9/17, 9/18, 104	Poł. XVIII w.
45.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	Kapliczka	Wola Żółkiewska nr 16 Rządówka na działce geodez.: 7/1 obręb: WOLA ŻÓŁKIEWSKA identyfikator: 060611_2.0030.7/1	k. XIX w.
46.	ZABURZE	Dwór	Zaburze nr 46B na działkach geodez.: 233/6, 233/3 (część) obręb: ZABURZE identyfikator: 060611_2.0026.233/6, ...233/3	ok. poł XIX w.
47.	ZABURZE	Park dworski	Zaburze nr 46B na działkach geodez.: 233/6, 233/3 (część) obręb: ZABURZE identyfikator: 060611_2.0026.233/6, ...233/3	ok. poł XIX w. po 1922 r.
48.	ZABURZE	Dwór „Wronówka”	Zaburze nr 39 na działce geodez.: 231/1 obręb: ZABURZE identyfikator: 060611_2.0026.231/1	ok. poł XIX w.
49.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	Park podworski	Żółkiew-Kolonia nr 106 na działce geodez.: 632/23 obręb: ŻÓŁKIEW KOLONIA identyfikator: 060611_2.0027.632/23	XIX w.
50.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Cerkiew greckokatolicka pw. św. Michała Archanioła ob. kościół polskokatolicki pw. św. Jakuba	Żółkiewka-Osada Ul. Sobieskiego nr 36, Na działce nr 966/2 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.966/2	1865 r., 1955-56
51.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Cmentarz żydowski	Żółkiewka-Osada Ul. Sobieskiego Na działkach nr 877/2 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.877/2	Poł. XVIII w.?
52.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Cmentarz parafialny	Żółkiewka-Osada Ul. Szkolna Na działce nr 1063 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1063	Poł. XIX w.
53.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Cmentarz epidemiczny	Żółkiewka-Osada Na działce nr 653 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.653	II poł. XIX w.
54.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Szkoła ob. ośrodek kultury	Żółkiewka-Osada Ul. Krótka nr 2 Na działce nr 1202 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1202	1917 r.
55.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Kapliczka – krzyż przydrożny	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego nr 14 Na działce nr 1208 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1208	1906 r.
56.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Kapliczka – krzyż przydrożny	Żółkiewka-Osada Na działce nr 176 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.176	1902 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

57.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Pomnik poświęcony poległym i pomordowanym w latach 1939-1944 mieszkańcom gminy Żółkiewka	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego / ul. Sobieskiego Na działce nr 1187 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1187	1983 r.
58.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Pomnik-płyta poświęcony zamordowanym przez NKWD Stefanowi Boleście i Adamowi Cimkowi urodzonym na terenie gminy Żółkiewka	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego / ul. Sobieskiego Na działce nr 1187 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1187	2010 r.
59.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Pomnik poświęcony pamięci Żydów z Żółkiewki zamordowanym przez Niemców w latach 1939-1944.	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego / ul. Sobieskiego / ul. Parkowa / ul. Krótka Na działce nr 1187 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1187	1996 r.

Najważniejsze miejsca pamięci narodowej będące w gminnej ewidencji zabytków gminy Żółkiewka:

Tabela nr 3: Cmentarze wojenne i miejsca pamięci narodowej – obiekty te ujęto także w tabeli nr 2.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘBU, NR DZIAŁKI	DATOWANIE
1.	CHŁANIÓW	Zbiorowa mogiła wojenna	Chłaniów na działce geodez.: 924 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.924	1915 r.
2.	CHŁANIÓW	Pomnik ku czci pomordowanym i poległym w latach 1939-1944 mieszkańcom gromady Chłaniów	Chłaniów nr 10 na działce geodez.: 639 obręb: CHŁANIÓW identyfikator: 060611_2.0005.639	1994 r.
3.	POPERCZYN	Mogiła partyzancka	Poperczyn na działce geodez.: 49 obręb: POPERCZYN identyfikator: 060611_2.0017.49	Maj 1944 r.
4.	TOKARÓWKA	Cmentarz z I wojny światowej	Tokarówka na działce geodez.: 57/3 obręb: TOKARÓWKA identyfikator: 060611_2.0022.57/3	1915 r.
5.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Pomnik poświęcony poległym i pomordowanym w latach 1939-1944 mieszkańcom gminy Żółkiewka	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego / ul. Sobieskiego Na działce nr 1187 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1187	1983 r.
6.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Pomnik-płyta poświęcony zamordowanym przez NKWD Stefanowi Boleście i Adamowi Cimkowi urodzonym na terenie gminy Żółkiewka	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego / ul. Sobieskiego Na działce nr 1187 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1187	2010 r.
7.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	Pomnik poświęcony pamięci Żydów z Żółkiewki zamordowanym przez Niemców w latach 1939-1944.	Żółkiewka-Osada Ul. Hetmana Żółkiewskiego / ul. Sobieskiego / ul. Parkowa / ul. Krótka Na działce nr 1187 obręb: ŻÓŁKIEWKA identyfikator: 060611_2.0029.1187	1996 r.

Mapa zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków Gminy Żółkiewka została zaprezentowana w załączniku nr 1 do niniejszego Programu.

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Żółkiewka

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty

rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

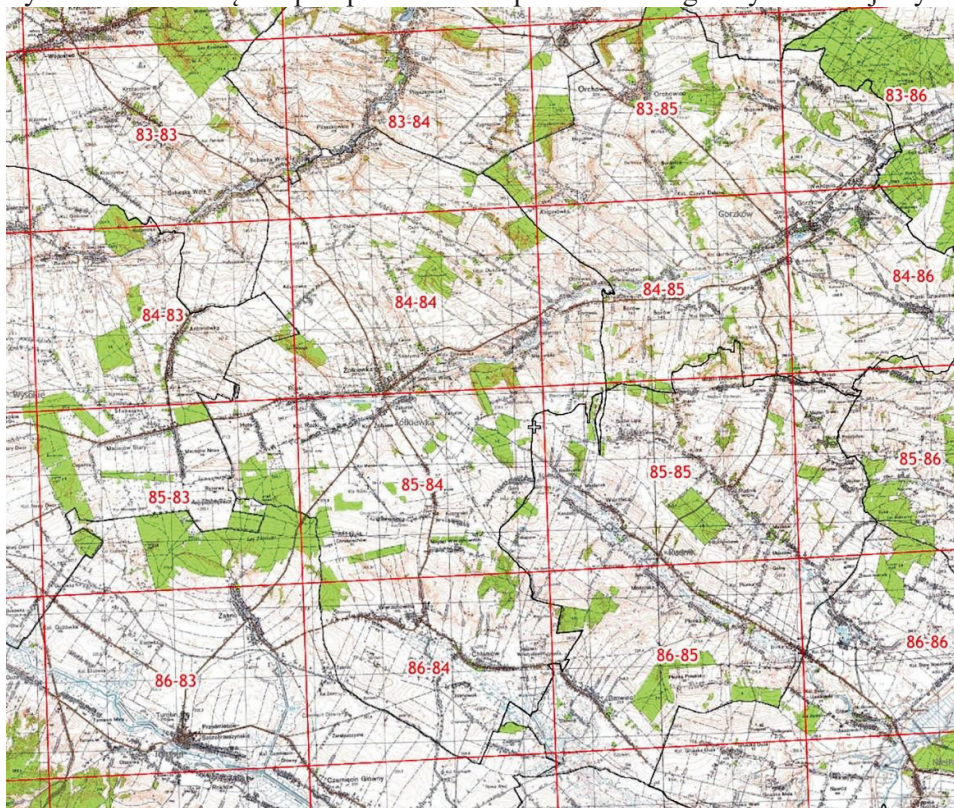
Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP stanowi zbiór otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (t.j. Dz. U. 2021 poz. 56) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej

działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas,

kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Gmina Żółkiewka na tle podziału na arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski

Na terenie gminy Żółkiewka zlokalizowano 250 stanowisk archeologicznych. Prawie wszystkie stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Żółkiewka są to stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Archeologiczne Zdjęcie Polski to ogólnopolski program badawczo-ewidencyjny opracowany w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i wdrożony do realizacji w 1978 r. Jego celem jest rozpoznanie, metodą badań powierzchniowych i poprzez kwerendę źródłową, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Na potrzeby realizacji programu obszar kraju podzielono na tzw. arkusze i tereny gminy Żółkiewka znajdują się na następujących arkuszach AZP: 83-84; 84-83; 84-84; 84-85; 85-83, 85-84, 86-84.

Na obszarze 83-84 badania przeprowadzono jesienią 1997 r., 84-83 – wiosną 2001 r., 84-84 wiosną 1998 r., 84-85 – wiosną i jesienią 2000 r., 85-83 wiosną 2000 r., 85-84 wiosną 1998 r. oraz na obszarze 86-84 także wiosną 1998 r. Dokumentacje wymienionych obszarów zawiera rzetelną kwerendę materiałów archiwalnych, a materiał kartograficzny w nich zawarty odpowiada standardom dokumentacji AZP tworzonemu w danym okresie i jest całkowicie wystarczająca dla dokładnej lokalizacji poszczególnych punktów osadniczych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Tabela 4: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Żółkiewka

	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
1.	ADAMÓWKA	84 - 84	1	1	śl. osad.	pradzieje	
2.	BORÓWEK	84 - 85	1	127	osada? osada?	średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVIII-XIX w.	
3.	BORÓWEK	84 - 85	2	128	osada osada	ok. nowoż. XVI-XVII w. ok. nowoż. XVIII-XIX w.	
4.	BORÓWEK	84 - 85	4	130	osada	ok. nowoż. XVII-XVIII w.	
5.	BORÓWEK	84 - 85	5	131	śl. osad. śl. osad.	wcz. śred. po X w. ok. nowoż. XIX-XX w.	
6.	CELIN	84 - 84	1	2	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVIII w.	
7.	CHŁANIÓW	86 - 84	4	15	śl. osad. śl. osad.	wczesny okres epoki brązu wcz. śred.	
8. 8	CHŁANIÓW	86 - 84	5	16	śl. osad.	pradzieje	
9.	CHŁANIÓW	86 - 84	6	17	osada? śl. osad.	pradzieje epoka brązu	
10.	CHŁANIÓW	85 - 84	1	24	śl. osad. osada?	pradzieje II okres epoki brązu	trzcieniecka
11.	CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	2	13	osada ?	pradzieje	
12.	CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	3	14	śl. osad. osada	neolit epoka brązu	trzcieniecka
13.	CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	9	69	śl. osad. osada? osada ?	pradzieje epoka brązu wcz. śred.	łużycka
14.	CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	10	70	osada	epoka brązu	trzcieniecka
15.	CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	12	71	śl. osad.	pradzieje	
16.	CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	13	72	osada śl. osad. osada?	pradzieje epoka brązu wcz. śred.	łużycka (okr. halsztacki?)
17.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	1	61	osada?	epoka brązu	trzcieniecka
18.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	2	62	osada? osada?	neolit wczesny okres epoki brązu	kult lub-woł cer. malowanej
19.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	3	63	śl. osad. śl. osad.	neolit średniowiecze	KAK
20.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	4	64	śl. osad.	pradzieje	
21.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	5	65	śl. osad.	pradzieje	
22.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	6	66	śl. osad.	wczesny okres epoki brązu	
23.	CHŁANIÓWEK	86 - 84	7	67	osada? osada?	epoka brązu wcz. śred. X w.	trzcieniecka X w.
24.	CHŁANIÓWEK / CHŁANIÓW KOLONIA	86 - 84	8	68	osada?	wcz. śred. XI-XII w.	XI-XII w.
25.	CHRUŚCIECHÓW	85 - 84	1	1	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	wpoka brązu średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	II okres EB XIV-XV w. XVII-XVIII w.
26.	DĄBIE	83 - 84	1	1	śl. osad.	neolit	KPL
27.	DĄBIE	83 - 84	2	25	osada	ok. nowoż.	
28.	DĄBIE	83 - 84	3	26	śl. osad.	ok. nowoż.	
29.	DĄBIE	83 - 84	4	27	śl. osad. śl. osad.	neolit ok. nowoż.	KPL?
30.	DĄBIE	83 - 84	5	28	osada?	ok. nowoż.	
31.	DĄBIE	83 - 84	6	29	osada	ok. nowoż.	
32.	DĄBIE	83 - 84	7	30	osada	ok. nowoż.	
33.	DĄBIE	83 - 84	8	31	osada	ok. nowoż.	
34.	DĄBIE	83 - 84	9	32	śl. osad. osada	średniowiecze ok. nowoż.	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
35.	DĄBIE	83 - 84	10	33	śl. osad. śl. osad. osada?	epoka brązu epoka brązu ok. nowoż.	trzcieniecka łużycka ?
36.	DĄBIE	83 - 84	11	34	osada? osada? osada? śl. osad.	pradzieje wcz. śred. późne średniowiecze ok. nowoż.	
37.	DĄBIE	83 - 84	12	35	śl. osad. osada?	pradzieje ok. nowoż.	
38.	GANY	85 - 84	1	2	śl. osad. osada?	epoka brązu epoka brązu – okres halsztacki	łużycka
39.	GANY	85 - 84	2	3	osada	II okres epoki brązu	trzcieniecka
40.	GANY	85 - 84	3	4	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje neolit średniowiecze XIV-XV w.	XIV-XV w.
41.	GANY	85 - 84	4	5	śl. osad. osada?	II okres epoki brązu ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcieniecka?
42.	GANY	85 - 84	5	6	śl. osad.	pradzieje	
43.	GANY	85 - 84	6	7	śl. osad.	neolit	KPL
44.	GANY	85 - 84	7	8	osada śl. osad.	średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	
45.	GANY	85 - 84	8	9	osada? osada? osada? osada	pradzieje II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcieniecka X-XIII w. XVII-XVIII w.
46.	GANY	85 - 84	9	10	śl. osad. osada?	pradzieje wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
47.	GANY	85 - 84	10	11	osada?	epoka brązu/okres Halsztacki	
48.	GANY	85 - 84	11	12	śl. osad. śl. osad.	wcz. śred. ok. nowoż.	X-XIII w. XVII-XVIII w.
49.	GANY	85 - 84	12	13	śl. osad.	pradzieje	
50.	GANY	85 - 84	13	14	śl. osad.	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
51.	GANY	85 - 84	14	15	śl. osad.	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
52.	GANY	85 - 84	15	16	śl. osad. śl. osad.	pradzieje epoka brązu/okres Halsztacki	
53.	GANY	85 - 84	16	17	osada?	pradzieje	
54.	GANY	85 - 84	17	18	śl. osad. śl. osad.	wcz. śred. X-XIII w. średniowiecze XV w.	X-XIII w. XV w.
55.	GANY	85 - 84	18	19	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje II okres epoki brązu wcz. śred.	trzcieniecka X-XIII w.
56.	GANY	85 - 84	19	20	śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred.	X-XIII w.
57.	HUTA	85 - 83	1	8	śl. osad.	I okres epoki brązu	mierzanowicka?
58.	HUTA	85 - 83	2	9	śl. osad.	pradzieje	
59.	HUTA	85 - 83	3	10	śl. osad.	wcz. śred. X-XII w.	
60.	HUTA	85 - 83	4	11	śl. osad.	pradzieje	
61.	HUTA	85 - 83	5	12	osada? śl. osad.	I-II okres epoki brązu średniowiecze XIV-XV w.	
62.	HUTA	85 - 83	4	29	śl. osad.	wcz. śred. X-XII w.	
63.	HUTA	84 - 83	6	23	śl. osad.	wcz. śred. XII-XIII w.	XII-XIII w.
64.	HUTA	84 - 83	7	24	śl. osad. osada?	wcz. śred. ok. nowoż.	
65.	HUTA	84 - 83	8	25	śl. osad. śl. osad.	pradzieje średniowiecze	
66.	HUTA	84 - 83	9	26	śl. osad. osada?	pradzieje epoka brązu	łużycka

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
					śl. osad.	ok. nowoż.	
67.	HUTA	84 - 83	10	27	huta szkła	ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
68.	KOSZARSKO	85 - 84	1	22	śl. osad. śl. osad. osada	pradzieje średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XIV-XV w. XVII-XVIII w.
69.	KOSZARSKO	85 - 84	2	23	śl. osad. śl. osad.	pradzieje neolit	KPL?
70.	MAKOWISKA	84 - 84	1	3	śl. osad. śl. osad.	pradzieje II okres epoki brązu	trzcinięcka
71.	MAKOWISKA	84 - 84	2	4	osada	II okres epoki brązu	trzcinięcka
72.	MAKOWISKA	84 - 84	3	5	śl. osad. osada	neolit ok. nowożytny XVII-XVIII w.	KPL XVII-XVIII w.
73.	MAKOWISKA	84 - 84	4	6	śl. osad. śl. osad.	epoka brązu/Halsztat okres wpływów rzymskich	łużycka? przeworska
74.	MAKOWISKA	85 - 84	5	25	śl. osad.	II okres epoki brązu	trzcinięcka
75.	MAKOWISKA	85 - 84	6	26	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	II okres epoki brązu średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcinięcka XIV-XV w. XVII-XVIII w.
76.	OLCHOWIEC	84 - 84	1	7	śl. osad. śl. osad. śl. osad. osada	pradzieje II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcinięcka X-XIII w. XVII-XVIII w.
77.	OLCHOWIEC	84 - 84	2	8	osada?	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
78.	OLCHOWIEC	84 - 84	3	9	osada? osada? osada? osada? osada?	pradzieje neolit I-II okres epoki brązu epoka brązu-Halsztat wcz. średn IX-X w. wcz. śred. X-XIII w.	łużycka IX-X w. X-XIII
79.	OLCHOWIEC	84 - 84	4	10	osada?	pradzieje	
80.	OLCHOWIEC	84 - 84	5	11	śl. osad.	pradzieje	
81.	OLCHOWIEC	84 - 84	6	12	śl. osad.	pradzieje	
82.	OLCHOWIEC	84 - 84	7	13	śl. osad. śl. osad.	pradzieje epoka brązu-Halsztat	
83.	OLCHOWIEC	84 - 84	8	14	śl. osad. śl. osad.	pradzieje neolit	
84.	OLCHOWIEC	84 - 84	9	15	śl. osad.	pradzieje	
85.	OLCHOWIEC	84 - 84	2	17	osada? osada osada	II okres epoki brązu wcz. śred. wcz. śred.	trzcinięcka IX-X w. X-XIII w.
86.	OLCHOWIEC	84 - 84	3	18	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje II okres epoki brązu wcz. śred. X-XII w.	łużycka? X-XII w.
87.	OLCHOWIEC	84 - 85	10	121	śl. osad. osada?	średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XIX w.	XIV-XV w. XIX w.
88.	OLCHOWIEC	84 - 85	11	122	osada?	ok. nowoż. XV-XVI w.	XV-XVI w.
89.	OLCHOWIEC	84 - 85	12	123	śl. osad. osada?	ok. nowoż.	XVII-XVIII w. XIX-XX w.
90.	OLCHOWIEC	84 - 85	13	124	śl. osad. osada? osada?	wcz. śred. po X w. średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XIX w.	po X w. XIV-XV w. XIX w.
91.	OLCHOWIEC	84 - 85	14	125	cmentarzysko	?	
92.	OLCHOWIEC	84 - 85	15	126	osada? śl. osad.	ok. nowoż. XVI-XVII w. ok. nowoż. XIX w.	XVI-XVII w. XIX w.
93.	OLCHOWIEC	84 - 85	3	129	osada? osada	średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XIX-XX w.	XIV-XV w. XIX-XX w.
94.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	1	16	osada osada	pradzieje II okres epoki brązu	trzcinięcka
95.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	4	19	śl. osad.	pradzieje	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
96.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	5	20	śl. osad. śl. osad.	pradzieje średniowiecze XIV-XV w.	XIV-XV w.
97.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	6	21	śl. osad.	pradzieje	
98.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	7	22	śl. osad.	II okres epoki brązu	trzcinińska
99.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	8	23	śl. osad.	pradzieje	
100.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	9	24	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
101.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	10	25	śl. osad.	pradzieje	
102.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	11	26	śl. osad. śl. osad.	pradzieje średniowiecze XIII-XIV w.	XIII-XIV w.
103.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	12	27	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	II okres epoki brązu średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVI-XVII w.	trzcinińska XIV-XV w. XVI-XVII w.
104.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	13	28	śl. osad.	pradzieje	
105.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	14	29	śl. osad. śl. osad.	pradzieje epoka brązu-Halsztat	łużycka
106.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	15	30	śl. osad. osada	pradzieje ok. nowoż. XVI-XVII w.	XVI-XVII w.
107.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	16	31	śl. osad.	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
108.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	17	32	śl. osad.	pradzieje	
109.	OLCHOWIEC-KOLONIA	84 - 84	18	33	śl. osad.	pradzieje	
110.	POPERCZYN	84 - 84	1	34	śl. osad. śl. osad.	II okres epoki brązu średniowiecze XV w.	trzcinińska XV w.
111.	POPERCZYN	84 - 84	2	35	śl. osad. śl. osad.	I-II okres epoki brązu ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
112.	POPERCZYN	84 - 84	3	36	śl. osad.	pradzieje	
113.	POPERCZYN	84 - 84	4	37	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
114.	ROŻKI	84 - 84	1	38	śl. osad.	neolit	
115.	ROŻKI	85 - 83	2	27	śl. osad.	neolit	
116.	ROŻKI	85 - 83	3	28	śl. osad.	pradzieje	
117.	ROŻKI	85 - 83	5	30	osada	II okres epoki brązu	
118.	ROŻKI	85 - 83	6	31	śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.
119.	ROŻKI	85 - 83	7	32	śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.
120.	ROŻKI	85 - 83	8	33	osada	pradzieje	
121.	ROŻKI	85 - 83	20	35	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
122.	ROŻKI	84 - 83	9	28	śl. osad. osada? śl. osad.	pradzieje ok. nowoż. XVI-XVII w. ok. nowoż. XVIII w.	XVI-XVII w. XVIII w.
123.	ROŻKI	84 - 83	10	29	osada	ok. nowoż. XVIII w.	XVIII w.
124.	ROŻKI	84 - 83	11	30	osada?	ok. nowoż. XVIII w.	XVIII w.
125.	ROŻKI	84 - 83	12	31	śl. osad. osada	pradzieje ok. nowoż. XVIII w.	XVIII w.
126.	ROŻKI	84 - 83	13	32	śl. osad. osada	pradzieje ok. nowoż. XVI w.	XVI w.
127.	ROŻKI KOLONIA	84 - 84	1	39	osada?	pradzieje	
128.	ROŻKI KOLONIA	84 - 84	4	40	osada?	pradzieje	
129.	ROŻKI KOLONIA	84 - 84	3	41	osada?	pradzieje	
130.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	19	34	śl. osad. osada osada?	pradzieje okres wpływów rzymskich ok. nowoż. XVIII w.	wielbarska? XVIII w.
131.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	21	36	śl. osad.	neolit	KWLCM?
132.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	22	37	śl. osad.	wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
133.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	23	38	osada?	wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.
134.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	24	39	śl. osad. śl. osad.	neolit wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.
135.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	25	40	śl. osad.	wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.
136.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	26	41	śl. osad. osada	pradzieje wcz. śred. VIII-X w.	VIII-X w.
137.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	27	42	śl. osad.	pradzieje	
138.	ROŻKI KOLONIA	85 - 83	28	43	śl. osad.	pradzieje	
139.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	4	30	osada? osada? osada?	pradzieje neolit II okres epoki brązu	KWLCM? trzcinińska
140.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	5	31	osada?	pradzieje	
141.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	6	32	śl. osad.	pradzieje	
142.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	7	33	osada? śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. IX-X w. wcz. śred. X-XIII w.	IX-X w. X-XIII w.
143.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	8	34	osada	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
144.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	9	35	osada?	pradzieje	
145.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	10	36	śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. IX-X w.	IX-X w.
146.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	11	37	śl. osad. osada?	pradzieje ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
147.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	12	38	śl. osad.	średniowiecze XIII-XIV w.	XIII-XIV w.
148.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	13	39	śl. osad.	średniowiecze XIV-XV w.	XIV-XV w.
149.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	14	40	śl. osad. ślada osadnictwa	II okres epoki brązu ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcinińska? XVII-XVIII w.
150.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	15	41	śl. osad. śl. osad. osada?	pradzieje średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XIV-XV w. XVII-XVIII w.
151.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	16	42	śl. osad. śl. osad. osada?	pradzieje średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XIV-XV w. XVII-XVIII w.
152.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	17	43	śl. osad.	pradzieje	
153.	ROŻKI KOLONIA	85 - 84	18	44	śl. osad.	wcz. śred. XIV-XV w.	XIV-XV w.
154.	ROŻKI-KOLONIA	85 - 84	15	57	śl. osad. śl. osad. ślada osadnictwa	pradzieje neolit ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
155.	SINIEC	84 - 84	1	42	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
156.	SINIEC	84 - 84	2	43	śl. osad.	II okres epoki brązu	trzcinińska
157.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	1	44	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
158.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	2	45	śl. osad.	pradzieje	
159.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	3	46	śl. osad. śl. osad.	średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVI-XVII w.	XIV-XV w. XVI-XVII w.
160.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	4	47	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje epoka brązu-Halsztat ok. nowoż. XVII-XVIII w.	łużycka XVII-XVIII w.
161.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	5	48	osada osada osada	neolit II okres epoki brązu ok. nowoż. XVIII w.	trzcinińska XVIII w.
162.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	6	49	śl. osad. śl. osad. osada	pradzieje wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	X-XIII w. XVII-XVIII w.
163.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	7	50	śl. osad. śl. osad.	pradzieje ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
164.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	8	51	śl. osad. śl. osad.	neolit ok. nowoż. XVII-XVIII w.	KPL? XVII-XVIII w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
165.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	9	52	śl. osad.	wcz. śred. IX-X w.	IX-X w.
166.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	10	53	śl. osad. śl. osad.	pradzieje ok. nowoż. XVII w.	XVII w.
167.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	11	54	osada	pradzieje	
168.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	12	55	śl. osad. śl. osad.	II okres epoki brązu ok. nowoż. XVIII w.	XVIII w.
169.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	13	56	śl. osad.	pradzieje	
170.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	14	57	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
171.	ŚREDNIA WIEŚ	84 - 84	1	58	śl. osad. osada? śl. osad.	II okres epoki brązu wcz. śred. IX-X w. wcz. śred. X-XIII w.	trzcinińska IX-X w. X-XIII w.
172.	WIERZCHOWINA	85 - 84	14	45	śl. osad. śl. osad.	pradzieje epoka brązu-Halsztat	łużycka
173.	WIERZCHOWINA	85 - 84	15	46	osada?	II okres epoki brązu	trzcinińska
174.	WIERZCHOWINA	86 - 84	1	1	osada osada	pradzieje epoka brązu	trzcinińska
175.	WIERZCHOWINA	86 - 84	2	2	śl. osad.	wcz. śred. XII-XIII w	XII-XIII w.
176.	WIERZCHOWINA	86 - 84	3	3	osada śl. osad.	pradzieje epoka brązu	trzcinińska
177.	WIERZCHOWINA	86 - 84	4	4	śl. osad.	epoka brązu	trzcinińska
178.	WIERZCHOWINA	86 - 84	5	5	osada? śl. osad.	epoka brązu wczesne średniowiecze	łużycka
179.	WIERZCHOWINA	86 - 84	6	6	osada?	pradzieje	
180.	WIERZCHOWINA	86 - 84	7	7	śl. osad. śl. osad.	pradzieje neolit	
181.	WIERZCHOWINA	86 - 84	8	8	śl. osad. śl. osad.	pradzieje wczesne średniowiecze XI- XIII w.	XI-XIII w.
182.	WIERZCHOWINA	86 - 84	9	9	śl. osad.	wczesne średniowiecze	
183.	WIERZCHOWINA	86 - 84	10	10	osada? osada?	pradzieje wczesne średniowiecze XII-XIII w.	XII-XIII w.
184.	WIERZCHOWINA	86 - 84	11	11	śl. osad.	pradzieje	
185.	WIERZCHOWINA	86 - 84	1	12	osada?	pradzieje	
186.	WIERZCHOWINA	86 - 84	14	73	osada?	wczesny okres epoki brązu	
187.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	1	18	osada? śl. osad.	pradzieje epoka brązu	łużycka
188.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	2	19	śl. osad.	pradzieje	
189.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	3	20	osada? śl. osad.	epoka brązu ok. nowoż.	trzcinińska
190.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	4	21	osada?	epoka brązu	trzcinińska
191.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	5	22	osada?	neolit	
192.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	6	23	osada?	epoka brązu	trzcinińska
193.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	7	24	osada?	pradzieje	
194.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	8	25	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje neolit wcz. śred.	KPL
195.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	9	26	osada?	wczesny okres epoki brązu	
196.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	10	27	osada?	epoka brązu	trzcinińska
197.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	11	28	śl. osad.	pradzieje	
198.	WŁADYSŁAWIN / BZOWIEC	86 - 84	12	29	śl. osad.	pradzieje	
199.	WŁADYSŁAWIN	86 - 84	13	30	śl. osad.	neolit	
200.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	2	59	śl. osad.	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
201.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	3	60	śl. osad.	II okres epoki brązu	trzcinińska

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
					osada	ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
202.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	4	61	śl. osad. śl. osad. śl. osad. śl. osad.	neolit epoka brązu-Halsztat średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVIII w.	KPL? łużycka? XIV-XV w. XVIII w.
203.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	5	62	osada? śl. osad.	pradzieje ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
204.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	6	63	osada śl. osad.	pradzieje ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
205.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	7	64	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. XII-XIII ok. nowoż. XVIII w.	XII-XIII w. XVIII w.
206.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	8	65	śl. osad.	I-II okres epoki brązu	
207.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	9	66	osada? śl. osad.	pradzieje I okres epoki brązu	mierzanowicka?
208.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	10	67	osada?	I-II okres epoki brązu	
209.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	11	68	osada?	pradzieje	
210.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	12	69	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	neolit neolit ok. nowoż.	KPL? KCSz? XVIII w.
211.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	13	70	osada?	pradzieje	
212.	WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	14	71	śl. osad. śl. osad.	średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVI-XVII w.	XIV-XV w. XVI-XVII w.
213.	ZABURZE / WOLA ŻÓŁKIEWSKA	84 - 84	1	72	śl. osad.	pradzieje	
214.	ZABURZE	84 - 84	2	73	śl. osad. śl. osad. osada śl. osad.	II okres epoki brązu wcz. śred. IX-X w. wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVI-XVII w.	trzcinińska? IX-X w. X-XIII w. XVI-XVII w.
215.	ZABURZE	84 - 84	3	74	osada? osada?	I-II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
216.	ZABURZE	84 - 84	4	75	osada śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. IX-X w. średniowiecze XIV-XV w.	IX-X w. XIV-XV w.
217.	ZABURZE	84 - 84	5	76	osada?	I okres epoki brązu	mierzanowicka?
218.	ZABURZE	84 - 84	6	77	osada?	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
219.	ZABURZE	85 - 84	7	47	śl. osad.	okres Halsztacki	
220.	ZABURZE	85 - 84	8	48	śl. osad.	pradzieje	
221.	ZABURZE	85 - 84	9	49	śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
222.	ŻÓŁKIEW	85 - 84	1	50	osada?	pradzieje	
223.	ŻÓŁKIEW	85 - 84	2	51	śl. osad.	I okres epoki brązu	mierzanowicka
224.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	1	84	osada? osada? śl. osad.	wcz. śred. VIII-X w. wcz. śred. XII-XIII ok. nowoż. XVI w.	VIII-X w. XII-XIII w. XVI w.
225.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	2	85	osada? osada? śl. osad.	II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	X-XIII w. XVII-XVIII w.
226.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	3	86	osada? śl. osad. osada? śl. osad. śl. osad.	pradzieje okres wpływów rzymskich wcz. śred. VIII-X w. wcz. śred. XI-XII w. średniowiecze XIV-XV w.	przeworska? VIII-X w. XI-XII w. XIV-XV w.
227.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	4	87	osada? osada? osada? osada	pradzieje II okres epoki brązu średniowiecze XIII-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcinińska XIII-XV w. XVII-XVIII w.
228.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	5	88	osada?	I okres epoki brązu	mierzanowicka?
229.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	6	89	śl. osad.	pradzieje	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	MIJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR ST. W MIEJ.	NR ST. NA OB	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	BLIŻSZA CHRONOLOGIA
					śl. osad.	II okres epoki brązu	trzcieniecka?
230.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	7	90	osada? śl. osad. osada?	pradzieje neolit I-II okres epoki brązu	
231.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	8	91	osada? śl. osad.	pradzieje neolit	
232.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	84 - 84	9	92	śl. osad. osada? osada?	pradzieje średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XIV-XV w. XVII-XVIII w.
233.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	10	52	śl. osad. osada osada	pradzieje średniowiecze XIV-XV w. ok. nowoż. XVI-XVII w.	XIV-XV w. XVI-XVII w.
234.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	11	53	osada osada osada? osada	pradzieje wcz. śred. średniowiecze ok. nowoż.	X-XIII w. XIV-XV w. XVI-XVIII w.
235.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	12	54	osada? śl. osad. osada?	II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVII-XVIII w.	trzcieniecka? X-XIII w. XVII-XVIII w.
236.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	13	55	śl. osad. śl. osad. osada	II okres epoki brązu wcz. śred. XII-XIII ok. nowoż. XVI-XVII w.	trzcieniecka XII-XIII w. XVI-XVII w.
237.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	14	56	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. X-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.	X-XIII w. XIV-XV w.
238.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	16	58	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVI-XVII w.	X-XIII w. XVI-XVII w.
239.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	17	59	śl. osad. osada śl. osad.	pradzieje wcz. śred. X-XIII w. ok. nowoż. XVIII w.	X-XIII w. XVIII w.
240.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	18	60	śl. osad. osada	pradzieje ok. nowoż. XVII-XVIII w.	XVII-XVIII w.
241.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	19	61	śl. osad. śl. osad. śl. osad.	pradzieje średniowiecze XV w. ok. nowoż. XVIII w.	XV w. XVIII w.
242.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	20	62	śl. osad.	pradzieje	
243.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	21	63	śl. osad.	wcz. śred. XII-XIII w	XII-XIII w.
244.	ŻÓŁKIEW-KOLONIA	85 - 84	22	64	śl. osad. osada? osada? śl. osad.	pradzieje II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w. wcz. śred. XIV-XV w	trzcieniecka X-XIII w. XIV-XV w.
245.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	84 - 84	1	78	śl. osad. śl. osad.	pradzieje okres lateński	pomorska
246.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	84 - 84	2	79	osada osada	II okres epoki brązu wcz. śred. IX-X w.	trzcieniecka IX-X w.
247.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	84 - 84	3	80	osada? osada osada	II okres epoki brązu wcz. śred. IX-X w. wcz. śred. X-XIII w.	trzcieniecka IX-X w. X-XIII w.
248.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	84 - 84	4	81	śl. osad.	wcz. śred. X-XIII w.	X-XIII w.
249.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	84 - 84	5	82	śl. osad. osada? śl. osad.	neolit II okres epoki brązu wcz. śred. X-XIII w.	trzcieniecka X-XIII w.
250.	ŻÓŁKIEWKA-OSADA	84 - 84	6	83	śl. osad.	pradzieje	

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zespół kościelny z kościołem parafialnym p.w. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Chłaniowie

Zespół kościelny usytuowany jest w centrum wsi. W skład zespołu kościelnego wchodzi drewniany kościół i dzwonnica oraz cmentarz przykościelny. Parafia w Chłaniowie istnieje od 1419 r., wtedy też wybudowano pierwszy kościół. Kolejny kościół powstał przed 1602 r. i miał jedną murowaną kaplicę oraz drewnianą zakrystię. Obecny kościół wzniesiony został w latach 1742-1748 z fundacji kanonika lwowskiego Władysława Zaleskiego oraz Adama Zaleskiego, stolnika owruckiego. Przy budowie świątyni wykorzystano kaplicę zachowaną z

poprzedniego kościoła, co dowodzi, że kościół stoi na tym samym miejscu co poprzedni. W latach 1756-1765 zbudowana została drewniana dzwonnica. Kościół był wielokrotnie remontowany, m.in.: w 1802 r. wykonano podmurowania; w 1825 r. dokonano restauracji sklepień i stropów; w 1893 r. wybudowano nową wieżyczkę na sygnaturkę; w 1933 r. oszkarpowano zakrystię; w 1947 r. położono nowe sklepienia i stropy a w latach 1979-1981 wykonany został kompleksowy remont. Wokół kościoła znajdował się cmentarz grzebalny, który funkcjonował do II ćwierćwiecza XIX w., kiedy to założono nowy cmentarz, położony poza terenem zabudowy wsi. Najstarszy nagrobek na nowo założonym cmentarzu pochodzi z 1837 r., co jest zapewne datą założenia nowego cmentarza i przestania użytkowania cmentarza przykościelnego.

Budynek kościoła orientowany, na planie krzyża łacińskiego. W bryle kościoła wyróżniają się dwie fazy budowy, podczas których używano różnych materiałów. Prostokątna nawa z dwiema bocznymi kaplicami drewnianą i murowaną, która pochodzi z wcześniejszego kościoła. Prezbiterium węższe od nawy, zamknięte trójbocznie z murowaną zakrystią od północy oraz skarbcem na piętrze. Od zachodu niewielka kruchta. Poszczególne człony budynku kościoła przykryte dachami dwuspadowymi z półszczytami. Wyposażenie kościoła późnobarokowe z 2 poł. XVIII w.

Dzwonnica wybudowana na planie kwadratu, drewniana konstrukcji słupowej, oszalowana, dwukondygnacyjna, z dolną kondygnacją zwężającą się ku górze oraz górną kondygnacją w formie nadwieszonej izbicy. Dzwonnica nakryta dachem namiotowym, łamanym, zwieńczonym latarnią. Zespół zachowany w dobrym stanie.

Dwór i park w Dąbiu

Dwór w Dąbiu wybudował w 1848 r. hr. Józef Ostroróg, który od 1826 r. był właścicielem Dąbia. W 1853 Dąbie miało dwóch właścicieli: Jana Rutkowskiego i hr. Władysława Ostroroga a w 1859 hr. Ostroróg wraz z Poniecką. W latach 1891-1894 właścicielem był Eugeniusz Sommer a w 1929 Józef Żylicz, którego majątek w 1930 r. liczył 150 ha ziem. Do II wojny światowej majątek pozostawał w rękach rodziny Żyliczów. Po wojnie majątek przejęty został przez państwo. W 1955 dwór został odnowiony i częściowo przebudowany.

Dwór w Dąbiu jest późnoklasycystyczny, z frontem zwróconym na południe, murowany z cegły oraz opoki i otynkowany, na rzucie prostokąta. Parterowy (z piętrowymi wystawkami na osiach dłuższych elewacji), podpiwniczony, od tyłu – wskutek spadku terenu – na wysokich suterrenach. Od frontu znajduje się czterokolumnowy portyk, od ogrodu obszerny taras ze schodami.

Trójokienne wystawki zwieńczone są trójkątnymi, ogzymsowanymi frontonami (z niewielkimi oculusami pośrodku tympanonu), południowy zdobi gzyms ząbkowy. Elewacje obiega profilowany gzyms wieńczący. Otwory okienne są prostokątne, w profilowanych opaskach. Dach czterospadowy z lukarnami, pokryty gontem.

Obecnie dwór jest w rękach prywatnych. Po generalnym remoncie wykonanym przez obecnego właściciela odzyskał dawną świetność i korzystnie wybija się na tle innych zabytków bądź to przejętych w ręce prywatne lub pozostających w gestii „państwowej”, stanowiąc przykład dobrze

przeprowadzonego procesu przekazania zabytku w ręce prywatne. Dwór otaczają resztki parku, który jest w trakcie rewitalizacji. Zachowały się okazy starych drzew (między innymi lipy, kasztany) w układzie krajobrazowym. Podjazd od frontu zakończony jest gazonem.

Dwór i park w Olchowcu

Dwór powstał w I połowie XIX w. Pierwszym jego był Ludwik Preszel (1772–1846), który w 1813 roku ożenił się z Ludwiką Weberówną. Trzynastoletnia wówczas Ludwika wniosła w posagu pobliskie miasto Żółkiewkę. Jej ojciec był bogatym przemysłowcem, Ludwik zaś był synem zamożnego handlowca Jana Fryderyka Preszla z rodziny ewangelickiej z Brandenburgii, który był właścicielem wielu fabryk w okolicach Lwowa.. Ludwik wprowadził nowoczesne metody uprawy ziemi a we wsiach krzewił oświatę. W 1827 r. Ludwik Preszel otrzymał szlachectwo (herb Trzcinić) od cara Mikołaja I za upowszechnianie edukacji i kulturę uprawiania roli. Ludwik Preszel

został zamordowany 4 sierpnia 1846 roku przez swojego lokaja na tle rabunkowym. Po jego śmierci majątek przypadł w wyniku sukcesji bezdzietnemu synowi Ludwika, Adamowi, który zaniedbał folwark i dwór. W tym czasie Olchowiec miał 887 ha powierzchni, z czego 468 ziemi uprawnej, 27 ha łąk i 56 ha nieużytków. Po roku 1909 sukcesorem w jednej czwartej majątku była Maria Preszel Zielińska, która założyła Fundację Zielińskich dla nauczycielek.

Po wojnie majątek znacjonalizowano a w dworze działała szkoła rolnicza, następnie podstawowa oraz świetlica środowiskowa zorganizowana ze środków unijnych.

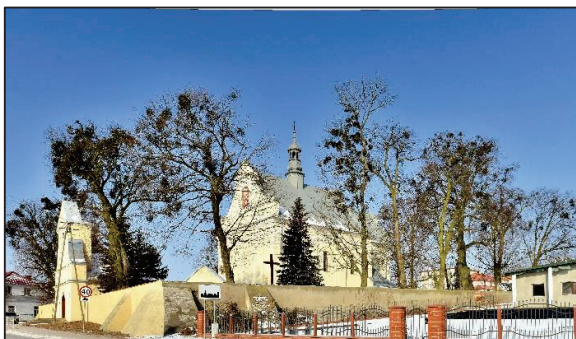
Przed frontem dworu pomnik ku czci poległych w latach 1939-1949, w otoczeniu zachowane resztki parku. Budynek dworu parterowy na planie prostokąta z wejściem na osi głównej. Wejście z czterokolumnowym portykiem zwieńczonym trójkątnym szczytem. Dach dwuspadowy.

Budynek był remontowany, obecnie wykorzystywany przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Olchowieckiej.

Zespół kościelny z kościołem parafialnym p.w. św. Wawrzyńca w Średniej Wsi (w rejestrze zabytków województwa lubelskiego jako Żółkiewka)

Kościół został wybudowany w 1776 r., z fundacji Tomasza Stamirowskiego i konsekrowany w 1781 r. Parafia w Żółkiewce erygowana już na początku XV w. została uposażona przez Żółkiewskich, którzy też ufundowali pierwszy kościół. Świątynia ta od poł. XVI do pocz. XVII pełniła funkcję zboru kalwińskiego i w 1609 r. została przekazana i uposażona przez Żółkiewskich kościołowi katolickiemu. W 1714 r. został wybudowany kolejny kościół, drewniany. Obecny kościół wybudowany w nowym miejscu. Wokół kościoła cmentarz przykościelny otoczony murem z bramą-dzwonnica w osi fasady kościoła. Cmentarz przykościelny prawdopodobnie został założony także w nowym miejscu. Późnobarokowy budynek kościoła wymurowany z kamienia i cegły na zaprawie wapiennej, otynkowany, z ceglany m sklepieniem. Kościół jednonawowy z prezbiterium od strony północnej (nieorientowany), z przylegającymi do prostokątnej nawy zakrystią i skarbcem. Pod prezbiterium krypta. Nawa pokryta dachem dwuspadowym z wieżyczką na kalenicy, dach nad prezbiterium niższy, także dwuspadowy a nad zakrystią i skarbcem daszki pulpituowe. Kościół wielokrotnie remontowany: w 1846 r., 1930-1940, 1947-48, 1957-59, 1974.

W osi fasady kościoła znajduje się wybudowana pod koniec XVIII w. dzwonnica-brama, powstała także,

prawdopodobnie z fundacji Tomasza Stamirowskiego. W tylnej części dzwonnicy znajdowała się kostnica. Razem z dzwonnica-bramą powstało także ogrodzenie cmentarza przykościelnego. Dzwonnicy na planie kwadratu ze ścianami wymurowanymi z cegły na zaprawie wapiennej, otynkowane. Ogrodzenie cmentarza murowane, na planie prostokąta z przyporami w narożach. Od wewnątrz w ogrodzeniu regularnie rozmieszczone płyciny z łukami odcinkowymi.

Dzwonnica remontowana w poł. XIX w.

Zespół dworski w Woli Żółkiewskiej.

W skład wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego zespołu dworskiego wchodziły dwór, oficyna (d. dwór), stajnia, rządcówka, mur przyporowy, park wraz ze stawami, w granicach według planu załączonego w decyzji o wpisie. Zespół po przejściu w ręce prywatne na przełomie XX/XXI w. został w okresie zaledwie kilku lat prawie całkowicie zdewastowany. Jedynym obiektem, który nie znalazł się w posiadaniu obecnych właścicieli większości obiektów zespołu i znajduje się w dobrym stanie jest budynek rządcówki.

Powstanie zespół dworski w Żółkiewce związane jest zapewne z działalnością starostów krasnostawskich, właścicieli Żółkiewki (pod taką nazwą figuruje obecna Wola Żółkiewska), a konkretnie Tomasza Stamierowskiego, fundatora obecnego kościoła w Żółkiewce oraz jego żony Anny. Wzniesli oni w Woli Żółkiewskiej dwór obronny (nazywany zamkiem), który został usytuowany na lewym, wyższym brzegu Żółkiewski, na skarpie obmurowanej cegłą i otoczony stawami w charakterze fos obronnych. W 1787 r. w „Zamku Wólki Żółkiewskiej u J. W. Tomasza starosty krasnostawskiego, dziedzica dóbr żółkiewskich i fundatora kościoła” zatrzymał się na nocleg król Stanisław August Poniatowski, który wracał z Kaniowa do Warszawy. Wraz z zamkiem powstał ogród spacerowy, którego ślady były czytelne jeszcze w latach 30-tych XX w. W okresie porozbiorowym dobra żółkiewskie ulegają podziałowi a Wola Żółkiewska wraz z folwarkami Średnie (Średnia Wieś), Zaburze, Poperczyn oraz tzw. Starostwo Makowiska przechodzą w ręce Barbary Pniewskiej, która jest właścicielką także pobliskiego Olchowca. W 1815 r. całość dóbr kupuje Jan Weber de Rittersdorf a po jego śmierci cały majątek przechodzi w ręce rodziny Preszlów. W połowie XIX w. majątek ulega podziałowi i w 1850 r. Wolę Żółkiewską wraz ze Średnią Wsią otrzymuje Otylia z Preszlów a w 1869 nastąpiło oddzielenie dóbr Średnia Wieś od Woli Żółkiewskiej. Wola Żółkiewska z majątkiem ziemskim do 1878 r. pozostaje w rękach Otlia i Konstantego Rusockich, a następnie zostaje sprzedany za 102 000 rubli Augustynowi Janisławskiemu. Od 1894 r., w ramach podziałów rodzinnych dobra Wola Żółkiewska zostaje własnością Ksawerego Janisławskiego. Po nabyciu dóbr przez Janisławskich wzniesione zostały prawdopodobnie nowe budynki, a dawny „zamek” został przerobiony na oficynę. Zmianom uległa także główna kompozycja założenia ogrodowego wskutek usytuowania obecnego dworu. Dawna związana była z „zamkiem” i rozbudowana była w kierunku wschodnim. Inwentarz majątku nieruchomego i ruchomego dóbr Wola Żółkiewska z 1890 r. podaje: 3 stawy z młynami dzierżawionymi przez Żydów, zabudowania dworskie to: jednopiętrowy budynek kamienny kryty gontem, kamienna oficyna, drewniana oficyna, drewniana stajnia, 7 domów mieszkalne dla służby, kamiennego spichrza, murowanej i drewnianej stodoły, murowanej obory z owczarnią, murowanej stajni z szopą, drewnianej kuźni.

W latach 1922-23 zmian w założeniu dokonał znany polski planista ogrodowy Stefan Celichowski, który zaprojektował obok ogrodu spacerowego także ogród owocowy. Całe założenie przetrwało II wojnę światową bez poważniejszych zniszczeń. Wykonana w 1995 r. inwentaryzacja zespołu i jego poszczególnych elementów pokazuje na wykonanych w tym czasie zdjęciach, że obiekty znajdowały się w raczej złym stanie technicznym. Zachowane do dzisiaj zdjęcia z okresu międzywojennego a także świetne opracowania, jak np. Ewidencja parku dworskiego w Woli Żółkiewskiej, dostarczają materiał, który należy wykorzystać przy odbudowie i rewitalizacji założenia, oczywiście po znalezieniu odpowiedzialnego właściciela dla zespołu.

Dwór, powstał w 1883 r. dla Augustyna Janisławskiego, architekt nieznany. Budynek murowany z cegieł ceramicznych i kamieni wapiennych na zaprawie cementowo-wapiennej, otynkowany. W piwnicy sklepienie kolebkowe, stropy drewniane. Główny korpus budynku na planie prostokąta z gankiem od północy i otwartą werandą od południa. W części wschodniej niewielki łącznik prowadzący do pomieszczeń dla służby.

Oficina, wybudowana zapewne około 1787 r. Pierwotnie od północy do oficyny przylegał arkadowy podcień z wieżyczką na osi kalenicy, który został rozebrany w latach 50-tych XX w. W tym też czasie budynek zaadaptowano na cele biurowe, zmieniając pierwotny układ pomieszczeń. Budynek oficyny murowany z cegieł ceramicznych, otynkowany. Stropy drewniane. Budynek na planie prostokąta, z dobudówką od północy. Budynek przykryty dachem dwuspadowym.

Rządcówka, wybudowana pod koniec XIX w., w okresie gdy Augustyn Janisławski przeprowadził gruntowną rozbudowę majątku i kiedy powstały zabudowania przemysłowe. Budynek przeznaczono na mieszkanie dla zarządzających folwarkiem i gorzelnią. Budynek murowany z cegły, obustronnie otynkowany. W piwnicach sklepienia odcinkowe, w pozostałej części budynku stropy drewniane. Budynek na planie prostokąta, parterowy z podpiwniczeniem, z pierwotnie przelotową sienią, przykryty dachem dwuspadowym z użytkowym poddaszem. Od południowego wschodu weranda wsparta na czterech filarach. Po II wojnie światowej budynek przejęło państwo i wykorzystywany był na mieszkania dla pracowników Spółdzielni Produkcyjnej. Obecnie budynek wyremontowany, w dobrym stanie.

Zespół dworski w Zaburzu (mylnie określany jako zespół dworski w Średniej Wsi).

W skład zespołu dworskiego w Zaburzu wchodzi dwór oraz park. W 2013 r. dwór z częścią parku przeszedł w ręce prywatne i jest pieczołowicie remontowany.

W okresie porozbiorowym dobra żółkiewskie zostają podzielone a Wola Żółkiewska wraz z folwarkami Średnie (Średnia Wieś), Zaburze, Poperczyn oraz starostwo Makowiska przechodzą na własność Barbary z Zapolskich Pniewskiej. Około 1815 r. całość dóbr kupuje od niej Jan Weber de Rittersdorf, a po jego śmierci majątek przechodzi w ręce rodziny Preszlów. W 1869 r. dochodzi do oddzielenia dóbr Wola Żółkiewska i Średnia Wieś. W skład dóbr ziemskich Średnia Wieś oprócz folwarku w Średniej Wsi wchodził także folwark Mostówka. W 1869 r. powierzchnia folwarku w Średniej Wsi wynosiła 443 mórg gruntów ornych i ogrodów, 11 mórg łąk, 16 mórg pastwisk i 109 mórg lasu. Na terenie folwarku były 3 budynki murowane oraz 8 drewnianych. W 1871

Średnią Wieś kupuje Aleksander Mostowski i w tym czasie istniał już dwór w Średniej Wsi. Prawdopodobnie został on wzniesiony w połowie XIX w. przez Preszlów a wraz z dworem powstało niewielkie założenie ogrodowe w charakterze spacerowo-użytkowym. W 1911 r. Średnią Wieś kupuje August Janisławski, który jest Prezesem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie. Podczas I wojny światowej zostaje spalony stary dwór oraz częściowo park. W 1924 r. w oparciu o projekt architekta Tadeusza Zaremby, który

posiłkował się starymi planami i zdjęciami, na fundamentach starego dworu wybudowany nowy dwór na wzór starego dworu, przed spaleniem w 1917 r.

Dwór jest późnoklasycystyczny, parterowy z piętrową częścią środkową, z czterokolumnowym portykiem zwieńczonym trójkątnym frontonem, od tyłu obszerna weranda ze schodami. Dach dwuspadowy z naczółkami i lukarnami. Do dworu, podczas odbudowy dobudowano nową kuchnię a poddasze zostało zaadoptowane na cele mieszkalne. W tym czasie dochodzi do sprzedaży części terenu sąsiadującej z ogrodem posłowi Wronie – na terenie tym powstaje tzw. „Wroniówka”. Około 1924 r. według projektu Stefana Celichowskiego ogród zostaje przebudowany w park spacerowy z wykorzystaniem starych alei lipowych na obwodzie. We wnętrzu założenia powstają dwa wjazdy do dworu – jeden od strony zachodniej i drugi od strony wschodniej osi dworu, tworząc od frontu dworu podjazd w kształcie podkowy z niewielkim dziedzińcem ozdobionym kwietnym gazonem.

Po 1945 r. dwór przechodzi na własność Skarbu Państwa i mieszczą się tu: Izba Porodowa, Ośrodek Zdrowia, Pogotowie ratunkowe, Zasadnicza Szkoła Zawodowa (od 1983 r.) oraz Zespół Szkół Rolniczych (od 1986 r.).

„Wronówka” – dworek i ogród spacowo-użytkowy w Zaburzu

Jak wspomniano powyżej, w trakcie rekonstrukcji starego dworu w Średniej Wsi przez Janisławskich dochodzi do sprzedaży części terenu sąsiadującej z ogrodem dworskim posłowi z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie” na sejm I kadencji lat 1922-1927 dr. Stanisławowi Wronie-Merskiemu. Zespół dworski „Wronówka” stanowi założenie przylegające bezpośrednio do zespołu dworskiego w Średniej Wsi, tworząc z nim całość kompozycyjną tej części wsi.

Dworek został wybudowany na początku lat 30-tych mając za wzór dawne rezydencje dworskie, jednak w zredukowanej skali. Dworek posadowiony na murowanym fundamencie, ściany konstrukcji drewnianej od zewnątrz oszalowane deskami, od wewnątrz otynkowane. Stropy drewniane, dach czterosпадkowy dawniej pokryty gontem. W bryle budynku od strony wschodniej mały ganek a od strony zachodniej taras ze schodami dwiema kolumnami przy ścianie. W dachu duża lukarna, prawdopodobnie kiedyś z balkonem.

Dworek pozostawał w rękach rodziny Wronów do 1970 r., kiedy to został odkupiony przez Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Lublinie z przeznaczeniem na leśniczówkę. Obecnie budynek z parkiem przeszedł w ręce prywatne i prowadzone są prace rewitalizacyjne parku i otoczenia dworku.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Żółkiewka oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Żółkiewka	SŁABE STRONY Gminy Żółkiewka
• bogate zasoby kulturowe gminy: zabytki sakralne, dwory, cmentarze wojenne z I wojny światowej oraz zabytki archeologiczne • wielokulturowość terenów gminy • duża koncentracja obiektów zabytkowych – 8 obiektów/zespołów w rejestrze zabytków • aktualna gminna ewidencja zabytków • dobry stan zachowania zabytkowych obiektów sakralnych będących w rejestrze zabytków – poza zespołem dworskim w Woli Żółkiewskiej, • jednoznaczna struktura własności obiektów zabytkowych • ciekawa historia terenów gminy leżących na styku kultur a mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • bliskość Krasnegostawu oraz Lublina • Czyste środowisko naturalne – gmina w otulinie Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego oraz na terenie gminy Obszar Natura 2000: Dolina Łętowni • unikalne walory przyrodnicze i krajobrazowe, stanowiące bodziec sprzyjający rozwojowi turystyki • przebiegające przez gminę drogi wojewódzkie Lublin – Zamość oraz Kraśnik - Krasnystaw • istniejące w pobliżu Krasnymstawu Muzeum Regionalne z ciekawymi zbiorami archeologicznymi z terenu gminy • liczne kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjni szlaki turystyki pieszej i rowerowej	• brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla części gminy z precyzyjnymi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego dla terenów, na których obowiązują • degradacja obiektów zabytkowych wskutek nietrafionych prywatyzacji – szczególnie zły stan zachowania wpisanego do rejestru zabytkowego zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego w Woli Żółkiewskiej; • brak skutecznego systemu zachęt do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), zwłaszcza położonych na obszarach zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych, • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • niedostateczne zabezpieczenie sakralnych obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

• aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w Regionalnym Towarzystwie Przyjaciół Żółkiewki oraz Stowarzyszeniu Przyjaciół Ziemi Olchowieckiej • posiadanie lokalnej potrawy-marki: „fajerczaka”, którą można promować na imprezach lokalnych • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • działające w ramach Ośrodka Kultury Samorządowej zespoły kultywujące lokalne tradycje kulturowego dziedzictwa niematerialnego regionu • cykliczne imprezy, jak na przykład Festiwal Kolęd i Pastoralek, Wielkanocne konkursy na palmę, pisanek, stroik, sprzyjające kultywowaniu lokalnych tradycji • nacisk na rolnictwo ekologiczne w oparciu o doskonałe gleby na terenie gminy • potencjał demograficzny, • w zakresie oświaty gmina pełni rolę ośrodka ponadgminnego dzięki Zespołowi Szkół Ponadgimnazjalnych kształcących techników mechanizacji rolnictwa, agrotechniki, ekonomistów, • dobrze rozwinięte szkolnictwo jako podstawa budowania konkurencyjności gminy i rozwoju przedsiębiorczości • istniejąca dobrze rozwinięta infrastruktura w postaci bibliotek i punktów bibliotecznych i świetlic oraz udział placówek oświatowych i bibliotek w organizowaniu imprez kulturalnych • cykliczne imprezy o charakterze kulturalnym - istnienie harmonogramu imprez o charakterze kulturalno-oświatowo-sportowym • bardzo dobra dostępność komunikacyjna – drogami powiatowymi Lublin – Zamość, Kraśnik - Krasnystaw • w miarę dobry stan dróg powiatowych • aktywni i skuteczni samorządowcy oraz przedsiębiorcy i aktywni mieszkańcy • przychylność władz samorządowych • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa	• peryferyjność położenia województwa lubelskiego i zapóźnienia w zakresie infrastruktury drogowej • niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki • niewystarczająca promocja miejscowości i regionu • niekorzystna struktura wieku ludności: niski udział dzieci i młodzieży i bardzo wysoki udział ludności w wieku poprodukcyjnym • ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji • emigracja poza gminę i poza granice kraju ludzi młodych • wysoka stopa bezrobocia oraz zjawisko ukrytego bezrobocia, powodujące izolację społeczną i ograniczenie uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym • niewystarczający dostęp do szybkiego internetu • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy bardzo małym udziale przemysłu i usług • brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • nikły odsetek lasów w powierzchni gminy • brak obsługi zaplecza turystycznego, brak bazy noclegowej • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna na przebiegu tras turystycznych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • postępująca degradacja obiektów w gminnej ewidencji zabytków • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie
---	---

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

• brak uciążliwego przemysłu • dobre połączenie z miastem powiatowym i wojewódzkim • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości)	wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • prawo dysponowania własnością a zapewnienie publicznego dostępu do zabytków
SZANSE	ZAGROŻENIA
• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • prężnie działające Ośrodek Kultury Samorządowej w Żółkiewce, wokół którego koncentruje się szereg inicjatyw związanych z dziedzictwem kulturalnym • działające Regionalne Towarzystwo Przyjaciół Żółkiewki oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Olchowieckiej wspierające i współuczestniczące w wydarzeniach lokalnych • aktywne uczestnictwo mieszkanki gminy w Kołach Gospodyń Wiejskich, ramach których działają zespoły regionalne i kultywuje się tradycje lokalne • budowa tras rowerowych w ramach inwestycji umieszczonych w Wieloletniej Prognozie Finansowej Woj. Lubelskiego na lata 2014-2029 • zaliczenie gminy do pasma kulturowego Jana III Sobieskiego • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • rozwój turystyki oraz rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy • Zalew na Żółkiewce jako element sprzyjający rozwojowi turystyki i agroturystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielnny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych	• przy istniejącym na terenie gminy potencjale rozwoju energetyki odnawialnej (OZE): wiatrowej i słonecznej, inwestycje w energetykę wiatrową (turbiny wiatrowe) i słoneczną (wielkopłaskowyżowe farmy fotowoltaiczne) przy złym planowaniu przestrzennym mogą stanowić zagrożenie dla krajobrazu kulturowego i zmniejszyć atrakcyjność turystyczną gminy, • obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • bezrobocie oraz niski poziom wykształcenia i kwalifikacji bezrobotnych • wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę • postępujące starzenie się społeczeństwa • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • negatywny wpływ skutków kryzysu gospodarczego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

• duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • rozwój bazy sportowej, promowanie kultury fizycznej • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • atrakcyjna oferta dla mieszkańców gminy w postaci uniwersytetu trzeciego wieku, przedłużająca aktywność najstarszych mieszkańców gminy • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Lokalnej Grupy Działania Krasnystaw PLUS	• niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury o ubieganie się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych
---	---

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Żółkiewka wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022 – niestety do chwili obecnej nie opracowano podstawowego dokumentu programowego na szczeblu powiatowym, to jest Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Krasnostawskiego.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Żółkiewka oraz dzięki doświadczeniom nabytym podczas realizacji pierwszej edycji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Żółkiewka na lata 2019-2022, powtórzono sformułowany w poprzedniej edycji Programu priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Żółkiewka na lata 2023-2026:

„Dalsze wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Żółkiewka w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają następujące cele szczegółowe,:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi			
Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzial- ni za realiza- cję, współ- działający	Źródło finansowania
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	Aktualizowanie wykazu zabytków nieruchomych w nowo tworzonych dokumentach planistycznych pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenach cmentarzy wojennych w Chłaniowie, Tokarówce, mogile partyzanckiej w Poperczynie oraz zabytkowej zieleni będących własnością gminy.	Gmina Żółkiewka, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Opracowanie „Planu ochrony zabytków gminy Żółkiewka na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Żółkiewka	Budżet Gminy
	Zainicjowanie i uchwalenie przez Radę Gminy zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Żółkiewka	Gmina Żółkiewka	Budżet Gminy
	W porozumieniu ze Starostą Powiatu Krasnostawskiego czytelne oznakowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego - forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodniona z wojewódzkim konserwatorem zabytków w Lublinie,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy Budżet Starostwa Powiatowego
	pozyskiwanie informacji na temat obiektów ujętych gminnej ewidencji zabytków – w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
	inicjowanie w powstających dokumentach planistycznych Gminy: studium zagospodarowania i powstających planach zagospodarowania przestrzennego ochrony panoram wsi, osi widokowych i zapewnienie właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	propagowanie wzorców budownictwa zgodnego z tradycją lokalną		
2. Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Żółkiewka na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z uwzględnieniem zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Gmina Żółkiewka,	
	w miarę możliwości i posiadanych środków pomoc w realizacji przedsięwzięć mających na celu objęcie obiektów wpisanych do rejestru zabytków (kościół) monitoringiem wizyjnym	Gmina Żółkiewka,	Reg. Progr. Operacyjne
3. Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed zniszczeniem wskutek eksploatacji kopalin (piasku) oraz przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
	objęcie nadzorem miejsc eksploatacji kopalin (piasku) poprzez akcję informacyjną o prawnym wymogu poinformowania LWKZ lub wójta gminy o odkryciu zabytków archeologicznych i konieczności wstrzymania prac eksploatacyjnych	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
	upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków ujęcie ich w gminnej ewidencji,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład zainicjowanie przez Urząd Gminy akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Żółkiewka, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	dokumentowanie w postaci rejestracji występów zespołów śpiewaczych z archiwizowaniem pozyskanych dokumentacji, publikowanie treści pieśni wykonywanych przez zespoły śpiewacze, wydanie płyty z nagraniami zespołów śpiewaczych	Gmina Żółkiewka	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	dokumentowanie w postaci zbierania relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”, możliwość zorganizowania konkursu fotograficznego o tematyce „ginące zawody”, „tradycyjne zajęcia mieszkańców”	Gmina Żółkiewka, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	dalsza promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczajnie całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad zespołami folklorystycznymi, zespołami śpiewaczymi, Kołami Gospodyń Wiejskich,	Gmina Żółkiewka, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	wypromowanie lokalnego produktu kulinarnego – na przykład „fajerczaka”, w celu promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich.	Gmina Żółkiewka, Koła Gospodyń Wiejskich, LGD	Budżet Gminy Dotacje LWKZ,
Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	Zainicjowanie i wspieranie przedsięwzięć mających na celu publikacje na stronach internetowych gminy spuścizny materialnej i niematerialnej regionu, organizowanie lekcji z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach obrzędowych, okolicznościowych, świątecznych, skanowanie zdjęć z archiwów rodzinnych mieszkańców gminy dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi, rodzin itp),	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Żółkiewka	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości gminnych, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp	Gmina Żółkiewka	Budżet Gminy
	Czytelne oznakowanie drogi dojścia do mogiły partyzanckiej w Poperczynie oraz cmentarza wojennego w Chłaniowie,	Gmina Żółkiewka LGD	Budżet Gminy
3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	pozyskanie z TVP3 Lublin materiałów nagranych na terenie gminy dla programu „Polacy na ratunek Żydom” i w miarę możliwości opublikowanie na stronie internetowej gminy lub zamieszczenie na stronie internetowej linku do tej audycji		
	w przypadku pojawienia się inicjatyw pomoc i współuczestnictwo w organizowaniu inscenizacji z udziałem grup rekonstrukcyjnych upamiętniających wydarzenia historyczne, na przykład pacyfikację wsi Chłaniów i Władysławin, tradycji żołnierzy wyklętych	Gmina Żółkiewka, LGD, inicjatywy zewnętrzne	Budżet Gminy
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej drugiej edycji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich	Gmina Żółkiewka, LWKZ	Budżet Gminy
	Poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych w gminnej ewidencji zabytków o możliwości odpisów podatkowych wprowadzonych przez Polski Ład dla inwestujących w prace budowlane przy zabytkach	Gmina Żółkiewka	
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy; z wprowadzeniem zasady, że każdy uczestnik dostaje nagrodę	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	udostępnianie na stronach internetowych gminy informacji na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,	Gmina Żółkiewka,	
2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne włączenie się Gminy Żółkiewka	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	o ile pojawią się takie inicjatywy współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne włączenie się Gminy	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy Żółkiewka na przykład pasma kulturowego Jana III Sobieskiego, cmentarzy wojennych z I wojny światowej, mogił z okresu II wojny światowej.	Gmina Żółkiewka	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem cmentarzy wojennych w Chłaniowie, Tokarówce, szlakiem dworów, szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych	Gmina Żółkiewka	
	publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	w przypadku pojawienia się inicjatyw pomoc i współuczestnictwo w organizowaniu inscenizacji z udziałem grup rekonstrukcyjnych upamiętniających wydarzenia historyczne, na przykład pacyfikację wsi Chłaniów i Władysławin, tradycji żołnierzy wyklętych, wydarzeń plenerowych w miejscach historycznych jak na przykład cmentarzy wojennych w Chłaniowie, Tokarówce, mogiły partyzanckiej w Poperczynie	Inicjatywy zewnętrzne włączenie się Gminy Żółkiewka	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	Promocja i popularyzowanie na stronie internetowej gminy dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji zabytków, dokumentowania zabytków na przykładzie przeprowadzonych prac w dworach w Dębinie oraz Średniej Wsi	Gmina Żółkiewka	
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	szeroka prezentacja zespołów folklorystycznych, publikowanie treści pieśni itp. na stronach internetowych gminy; prezentacja informacji na temat tradycyjnych form budownictwa regionu, jego folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, publikowanie treści zapomnianych już tradycyjnych pieśni itp. na stronach internetowych gminy	Gmina Żółkiewka,	
3. Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	Wspieranie wydawnictw z zakresu historii gminy, badań nad historią poszczególnych miejscowości gminy, literatury pamiątkarskiej,	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	Prezentacja na sprofilowanych stronach internetowych gminy informacji na temat folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, tradycyjnych form, na przykład poprzez prezentowanie nagrań z występów zespołów folklorystycznych, śpiewaczych,	Inicjatywy zewnętrzne , włączenie się Gminy Żółkiewka	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
2. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy
3. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy na imprezach gminnych	dalsze organizowanie i współorganizowanie cyklicznych, corocznych imprez promujących dziedzictwo kulturowe gminy, jak: Wielkanocne konkursy na palmę, pisanekę, stroik i kartkę wielkanocną, obchody rocznic Pacyfikacji Władysławowa i Chłaniowa, warsztatów historycznych „Wspólne dziedzictwo-wspólne pasje”, tradycji żołnierzy wyklętych	Gmina Żółkiewka,	Budżet Gminy

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Żółkiewka stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- budowa parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z Austriackim Czarnym Krzyżem, Rosyjskim Czerwonym Krzyżem w sprawowaniu opieki nad cmentarzami wojennym w Chłaniowie i Tokarówce;
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Żółkiewka.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- prowadzenie analiz porównawczych i tematycznych, przygotowywanie raportów ukazujących stopień realizacji Programu;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2027-2030.

Obowiązek kontroli wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840):

Art. 87:

5. *Z realizacji programów zarządk województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Od roku podatkowego 2021 obowiązuje tak zwany Polski Ład, to jest plan odbudowy polskiej gospodarki po pandemii COVID-19, w którym wprowadzono korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych.

Ulga jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi będą mogli skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomości, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z ulgi jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone

Dotacje na prace przy zabytkach

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

LWKZ zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Lubelskiego.

Dotacja może być udzielona również przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- ❖ Samorząd Województwa Małopolskiego.
- ❖ Miejskiego Konserwatora Zabytków.
- ❖ Samorządy Gmin.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Finansowanie z Funduszu Kościelnego (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów)

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2023 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2023 będzie wynosić 200.000,00 zł. W uzasadnionych przypadkach, uwzględniających ważny interes społeczny, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji może udzielić wyższej dotacji niż 200.000,00 zł.

Regionalne Programy Operacyjne (RPO)

Lubelskie jest drugim województwem w kraju pod względem alokacji na finansowanie programów regionalnych. Kwota zaproponowana w projekcie Umowy Partnerstwa na lata 2021-27 to ponad 2,4 mld euro. Pieniądze dostępne w ramach polityki spójności zostaną przeznaczone na realizację inwestycji w

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

obszarze innowacji, przedsiębiorczości, cyfryzacji, ochrony środowiska, efektywności energetycznej, edukacji, rynku pracy i spraw społecznych, infrastruktury transportowej, ochrony zdrowia, kultury i turystyki oraz zintegrowanych inwestycji terytorialnych.

Wsparcie ochrony zabytków w RPO Województwa Lubelskiego możliwe jest poprzez oś priorytetową VII. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego, działanie 7.1. Dziedzictwo kulturowe i naturalne – w podziale na projekty lokalne i regionalne.

Wsparciem mogą zostać objęte:

- ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków;
- roboty budowlane, modernizacja i wyposażenie infrastruktury ułatwiającej dostęp do miejsc i obszarów atrakcyjnych turystycznie, m.in. infrastruktura zlokalizowana wokół istniejących zbiorników wodnych (kąpieliska, plaże, pomosty, mola, przystanie wodne, bulwary, promenady) itp.

Podmiotami upoważnionymi do wsparcia są:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną;
- parki narodowe i krajobrazowe;
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne;
- organizacje pozarządowe;
- spółki prawa handlowego, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki;
- podmioty działające w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;
- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną działające w sferze ochrony środowiska, kultury, turystyki.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 506) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest obowiązkiem gminy.

Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

Rada Gminy Żółkiewka uchwałą nr X/59/07 z dnia 22 lipca 2007 r. ustaliła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz sposobu jej rozliczania i kontroli. Dotacja z budżetu gminy Żółkiewka może być udzielona na sfinansowanie prac restauratorskich, konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków po uwzględnieniu następujących kryteriów:

- 1) stanu technicznego obiektu;
- 2) dostępności obiektu dla ogółu społeczności lokalnej i turystów;

- 3) promowania kultury oraz historii gminy;
- 4) wzbogacania oferty turystycznej i kulturalnej gminy.

Dotacja z budżetu gminy może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac. Dotacja nie może zostać udzielona w przypadku nakłady konieczne na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, są finansowane w 100% z dotacji pochodzących z innych źródeł. Szczegółowe zasady dotyczące wniosku oraz sposobu przyznawania dotacji określone są w cytowanej Uchwale Rady Gminy.

Finansowanie przez Lokalną Grupę Działania Krasnystaw PLUS

W ramach swoich statutowych działań „Lokalna Grupa Działania Krasnystaw PLUS” finansuje przedsięwzięcia w zakresie *Wspieranie rozwoju kultury i sztuki, ochrona dóbr kultury i tradycji*.

Szczegóły na stronie LGD: <http://lgdkrasnystaw.pl/>

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r**
(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 1220 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943>
3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**
(Dz.U. 2022 poz. 840), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 293 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 55 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>
9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 1990 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
10. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŻÓŁKIEWKA NA LATA 2023 – 2026

- (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 902)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**
(Dz. U. z 2019 r. poz. 1479)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>
13. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych**
(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
14. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie**
(Dz. U. z 2020 r. poz. 1057)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
15. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych**
(Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 oraz z 2021 r. poz. 401)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
16. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>
17. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**
<https://sip.lex.pl/akty-prawne/mp-monitor-polski/przyjecie-koncepcji-przestrzennego-zagospodarowania-kraju-2030-17877587>
18. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004–2020**
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf
<http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>
19. **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
20. **Strategia Rozwoju Kraju 2020.**
<http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/7938232EA0AAD4F2C1257AD00052A8F6/%24F1le/972.pdf>
21. **Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022**
https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy_plan_rewitalizacji_2022_zalozenia
22. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
23. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020**
http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf
24. **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030)**
http://www.strategia.lubelskie.pl/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubelskiego_na_lata_2014-2020_z_perspektywa_do_2030_roku.pdf
25. **Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020**

- <http://www.npf.rpo.lubelskie.pl/front/page/get/791/>
- 26. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**
<https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935>
- 27. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015–2018**
<https://www.lubelskie.pl/file/2019/07/WPOZ-2019-2022-poprawki-po-opinii-LWKZ-na-ZWL-2-26-06-2019-1.pdf>
- 28. Strategia Rozwoju Powiatu Krasnostawskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030**
<http://bip.krasnystaw-powiat.pl/wiadomosci/9127/wiadomosc/314189/strategia-rozwoju-lokalnego-powiatu-krasnostawskiego-na-lata-200>
- 29. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Krasnostawskiego na lata 2017-2020 z perspektywą na lata 2021-2024**
https://bip-files.idcom-web.pl/sites/47053/wiadomosci/380245/files/program_ochrony_srodowiska_dla_powiatu_krasnostawskiego_na_lata_20172020_z_perspektywa_na_lata_20212024_2.pdf
- 30. Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność lokalną na lata 2014-2020 dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Krasnystaw PLUS**
http://lgdkrasnystaw.pl/images/pliki_do_pobrania/lokalna_strategia_rozwoju/LSR_LGD_Krasnystaw_PLUS_2014-2020_zm-20180412.pdf
- 31. Inicjatywy lokalne**
<https://towzolkievka.wixsite.com/rtpz>
<https://www.facebook.com/Stowarzyszenie-Przyjaci%C3%B3%C5%82-Ziemi-Olchowieckiej-807077126040111/>